

اگ دے بیچ

(پنجابی ناول)

مترسلین میت

مترسین میت

اگ دے بیج

(پنجابی ناول)

اگ دے بیج (پنجابی ناول)

مِتر سین مِیت

ماں بولی ریسرچ سینٹر، لاہور

سبھے حق راکھویں لکھاری دے

AGG DE BEEJ

(NOVEL) by :

MITER SAIN MEET

All rights reserved MITERSAIN MEET

ناں کتاب: اگ دے بیج
لکھاری: مِتر سین مِیت
چھپن ورہا: مارچ 2018

چھپواک:
ماں بولی ریسرچ سینٹر لاہور

All rights reserved

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photo copying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the above mentioned publisher of this book

دو شبد

(سال 1971 وچ چھپے پہلے ایڈیشن دی گرشن بھاء جی ولوں لکھیا
دیباچہ)

پنجابی ساہت دیاں بدلدیاں پرستھتیاں وچ نوجوان لیکھک متر سین میت دا ناول 'اگ دے بیج' اک وشیش اتے مہتوپورن وادھا ہے۔ تن سال ہوئے اس لیکھک نے نکی کہانی راہیں پنجابی ساہت کھیتر وچ پرویش کیتا اتے ہن تن سالوں بعد اس ناول راہیں پنجابی ناولکاراں وچ اپنی تھان لیندا ہے۔ اس ناول دے بیج بغوت دے بیج ہن جو نوجواناں دیاں چھاتیاں وچ بیجے جا رہے ہن اتے جیناں نے اک دن اس اگ نوں جنم دینا ہے جس نے اس نقارہ سماجک بھائیچارے نوں ساڑ کے سواہ کرنا ہے۔

ناول دا ہیرو کرتار اج دی نوجوان پیڑھی دا اک صحیح پرتیندھ ہے، اوہ دے کول ہنر ہے، لیاقت ہے، پڑھائی ہے پر اوہ دے کول جیون لئی کوئی سادھن نہیں، اوہ اک گھمن گھیری وچ پھسیا ہے۔ جنیاں بابواں اوہ اس گھمن گھیری توں باہر نکلن لئی ماردا ہے، اونا ہی اوہ تھلے جائی جاندا ہے۔ پر اس توں پہلاں کہ اوہ بالکل لاش بو جاوے، اس نوں چانن دی اک لیک دسدی ہے، جو بغوت دے پوتر جذبے دا سنکیت ہے۔ ناول دے پاتر کرتار وچ اج دا سمچا نوجوان اسلوٹے لیندا پرتیت ہوندا ہے تے اس دا ایہی گن ناول نوں اک سفل ناول بناؤندا ہے۔

جیہڑے اگ دے بیج متر سین میت اپنے ناول وچ پارہیا ہے، اوہ اس 20 سالوں دے نوجوان ودیارتھی لیکھک دے اپنے بندھاٹے ہوئے پلاں دا پرگٹاوا ہے۔ اس پرگٹاوے وچ کوئی بناوٹ نہیں، کوئی دمبہ نہیں اتے کوئی کلا دیاں قلابازیاں نہیں، سگوں کلا سچے تے سچے روپ وچ پاٹھکاں دے اگے ہے۔ اس وچ سموئی ہوئی اگ دا سیک پاٹھکاں دے خون نوں گرماؤندا ہے اتے اوہناں نوں ایہہ سنیہا دیندا ہے کہ ایہہ اگ جدوں پرچنڈ ہوویگی، اس ویلے ہی سماج دا کلیان ہووے گا۔

اگ دے بیجاں دا بیجیا جانا اک مبارک قدم ہے، ہن اڈیک اگ دی ہے۔

گرشرن سنگھ

گورو خالصہ نواس،

ڈاک خانا خالصہ کالج، امرتسر

اج پھیر اس نوں انٹرویو کارڈ آیا سی۔ پر اس وار اگے ورگی خوشی، حوصلہ تے امنگ اس وچ نہیں سی۔ اگلے سینکڑے چکراں وانگ اس دا ایہہ چکر وی دفتران دی خاک چھان کے گھر مڑ آؤن تک ہی محدود رہنا سی۔ تھے جیہے ہتھیں اوہنے دسخط کیتے، رجسٹری چھڈائی تے لپہا پھے نوں تن چار تھواں توں مروڑ کے گھسی جیہی پینٹ دی پچھلی جیب وچ اڑا لیا۔

ڈاکخانے توں واپس آؤندے کرتار دی نظر وڈے سارے سردار دی وڈی ساری کوٹھی 'تے جا ٹکی۔ اج ایہہ کوٹھی کئی عالیشان سی۔ اس دے باشندے وی کئے ماڈرن بن گئے سن۔ کئے ہی کمرے بھانت بھانت دیاں پردیاں نال لشکاں مار دے سن۔ پہاڑاں توں لیاندے طرحاں طرحاں دے بوٹیاں 'چوں آؤندی مہک لوکاں دے من موہ لیندی تے کدے کدے تاں کوئی پنچھی وی اپنے مدھر سور نال اتھے آ ٹپکدا۔ سردار دی ہلکے رنگ دی کار ہن پنڈ دا مان بن گئی سی۔ پنڈ وچ اکو اک سردار سی۔ جس کول کار دی گھوکر سی۔ نہیں تے پنڈ وچوں ادھے گھراں نوں گڈے وی نہیں سن جڑدے۔

پنڈ دی نقر 'تے بنے بساں دے اڈے ولوں آؤندی فرنی دے ادھ چ کر کے مڑدی ڈنڈی دی نقر 'تے سردار نے ایہہ کوٹھی بڑی ریجھ نال بنوائی سی۔ کرتار نوں یاد سی جدوں اوہ نکا جیہا سی تاں ایہہ کوٹھی اک وڈے سارے ویران جیہے کلر توں سوا کجھ وی نہیں سی۔ بھانت بھانت دیاں جھاڑیاں تے اک دو لسوڑیاں دے درخت سن جیہناں وچوں بھانت بھانت دے پنچھیاں دیاں آوازاں سن کے بندے نوں ڈر آؤندا سی۔ لگدے واہ پنڈ دیاں سوانیاں تاں اتھوں دی لنگھن توں وی ڈردیاں رہندیاں سن۔

'ایہہ تھان پکی ہے' دی گل پنڈ وچ مشہور سی۔ اتھے کدے سویاں دی بھرمار رہن کر کے مردیاں دیاں روحاں بھٹکن دی افواہ سی۔

کلر دے وچکار کر کے سردار صاحب دا اک کچا پلا جیہا کوٹھا سی جیہناں وچلے مگھوریاں چ سینکڑے چڑیاں نے آلھنے بنائے ہوئے سن۔

سینکڑے وار کرتار سردار دے نکے بھرا نال مل کے اتھے غلیلاں نال کبوتران نوں ماریا کردا سی۔ کچے کوٹھے دے آگے جہے کرکے اک سرکڑے نال چھتیا چھوٹا جیہا برانڈا سی جتھے اک دو کٹڑیاں وچھڑیاں دے نال نال سردار دے پیو دی منجی ڈٹھی بوندی سی تے اوہ کھو کھو کردا جانوراں نوں گالہاں کڈھدا رہندا سی۔ اک وار کرتار نوں سوٹی دے ماری تے پچھوں سردار نے اوہدے پیو توں معافی منگی سی۔ اج ایہہ بہاویں سردار سی، پر انہیں دنیں تے ایہنوں سرداری دے ارتھاں دا وی پتہ نہیں سی۔ اوہدی آرتھک حالت اپنی نگہن لگ پئی سی کہ کرتار نال پڑھدا اوہدا بھرا ہٹا کے کھیتی چ واڑن لئی اوہ مجبور ہو گیا سی۔

خود سارا دن مٹی وچ مٹی ہو کے وی اپنے تیر دے ڈھٹ بھرن توں اسمرتھ سی۔ اک اتھاں کو ورھیاں دی نکی بھین سی جس دی ساری دہاڑی گوبے کوڑے چ جاں ڈنگراں پچھے پھردی دی ای گزر جاندی تے جاں پھیر کسے دے پنڈوں نالے ان دینے، کسے دی پھلکاری کڈھ دینی تے دو پیسے کما چھڈتے سردار دی پتنی دا وی ایہو حال سی۔

دنان وچ ہی سبھ کجھ بدل گیا۔ کچا کوٹھا ڈھیہ کے کوٹھیاں اسرن لگیاں۔ پشو وک کے ٹریکٹر آ گئے تے کلر اجڑ کے رمنیک باغ وچ وٹ گیا۔ دنان وچ ہی ویران جیہی تھاں سہانی کوٹھی وچ بدل گئی۔ جیہڑی سڑی جیہی تے پاٹے کپڑیاں والی کڑی نوں لوکاں دے نالے انن توں وبل نہیں سی ملدی، اس تے ست رنگ ڈھلن لگے۔ کرتار نال پڑھدا سردار دا بھرا بدیشاں دیاں ہواواں کھان لگیا تے سردار دی نہار تے کجھ ہور دی ہور ہو گئی۔ اس نے اپنے بڈھے پیو لئی کوٹھی دی نفر تے اک الگ کمرہ پوایا سی، جتھے چووی گھنٹے 'مہاراج' دا پاٹھ کھلیا رہندا۔ گالہاں دیڑاں توں اک کے جیویں اوہدے پیو نے مکتی حاصل کرن دی ٹھان لئی ہووے۔

سردار ہوران دی کوٹھی تک پکی سڑک بن گئی۔ سینکڑے وگھے زمین اوہدے حل ہیٹھاں آ گئی۔ ادھا پنڈ خرید سٹیا۔ پنڈ دے زمیندار اوہدے کامے بنن لگے۔ پنڈ دا جٹ پنڈ دا سردار اکھان لگ گیا۔ تھاں تھاں سلاماں ہون لگیاں۔ دنے رات کم منگن والیاں دیاں کوٹھی آگے بھیڑاں جڑن لگیاں۔ سردار نے سردار بن کے کئی وڈے وڈے ٹھیکے لے لئے سن۔ لوکی حیران سن اس کول دنان وچ انا پیسہ کتھوں آ گیا سی۔ کوئی اکھدا ایہدے ہتھ کتوں خزانہ لگا۔ کوئی اکھدا کتے ڈاکہ ماریا تے کوئی اکھدا نہیں کسے دا گلا گھٹیا۔ کئی پڑھے لکھے اکھدے اپنے سمگلنگ شروع کر دتی ہے۔ راتاں دے سنائیاں وچ اوہناں کئی ٹرک اوندے جاندے ویکھے سن۔ سردار

نوں رات نوں کار چ نکلن دی عادت سی۔ کجھ وی ہووے اوہ امیر بن گیا سی تے پنڈ دا سردار۔

دنن وچ بی علاقے دے سر کڈھ آگؤ اوہدے مہمان بنن لگے۔ سارا سارا دن کاراں دی گھوکر سنائی دین لگی۔ پنڈ وچ کوئی وزیر آوے جان تھانے وچوں کوئی افسر سدھا کوٹھی بی ڈیرہ لاؤندا جوینا کوئی سرکاری 'ریسٹ ہاؤس' ہووے۔ لوکی آکھن لگے کسے وزیر نے ہی اوہدا گھر بھریا سی۔

پہلاں پہلاں سردار پکا کانگریسی بنیا سی تے بن جس دن دی سرکار بدلی سی اوہدا رنگ ای بدل گیا سی۔ سمیں نال ہر کوئی بدلا ہے، اوہنے وی بدلنا ہی ہویا۔ بن تے سردار نے پنڈ دے لوکاں نال وی ملنا چھڈ دتا سی۔ خبرے اس لئی کہ اوہناں دا سٹینڈڈ گھٹیا سی تے سردار دا سٹینڈڈ کنا اچا۔ جوانی چ گھلدے ساتھی بچپنے نال پشو چار دے پالی، خبرے کیویں وسر گئے۔ شاید اس لئی کہ بن اس دے وڈے لوک ساتھی بن گئے سن تے ہم راز وی۔ پنڈ والے بھلا اس نوں کیہ دے سکدے سن، نویں دوستاں دے سر تے تان اوہ جیوندا سی۔

پرسوں پنڈ دا شاہوکار گزریا سی۔ سارا پنڈ کم کار چھڈ کے شاہ دے نڑوئے وچ شامل ہویا، پر سردار نوں اپنی وسکی توں وبل نہیں سی ملی۔ اوہو سردار جیہڑا شاہ دے گھروں سارا سارا دن پیر نہیں سی چکدا، پنجاہ پنجاہ وار پگ پیراں وچ رکھدا سی۔ بن اس کول اسے شاہ دے نڑوئے وچ شامل ہون لئی وقت نہیں سی۔ لوکاں چ بڑا چرچہ ہویا : ”پنڈ دا شاہوکار تان لوکاں دی پت ہوندے، اوہ وی دن سن جدوں شاہ نے اوہدی جاندی عزت رکھی سی۔ بھین دے ویاہ وچ جے شاہوکار اپنا پیسہ نہ خرچدا تان اوہدی کیہ رہی سی؟ اس ویلے تے پیراں وچوں ہی نہیں سی اٹھدا تے شاہ دا ہور دل ویکھو، دھیلا ویاہ نی سی لیا۔ اکھے 'جہی تیری بھین تیہی میری بھین تے' اج اس بھلی مانس دی سردار نے آہ عزت رکھی سی۔ اوہنے کیہڑا وچارے نے روز روز مرنا سی جو نڑوئے نال اٹھ تردا تان کیہڑا سرداری کتے کھس جانی سی۔“

پر لوکاں دیاں سوچاں تے اوہنوں ونگار نہیں سن سکدیاں۔ اوہ پنڈ دا سردار سی جو چاہے کرے۔ جو چاہے نہ کرے۔ انج وی کسے دا کسے دی مرضی تے کیہ ادھیکار۔

کڑ کڑ کردے لوکیں گھریں آ گئے سن۔

سردار دی امیری دا بوراں تے بھاویں کوئی وی اثر ہویا ہووے پر اوہدی پنتی میلو دی آفت آ گئی سی۔ گوبے کورے کردی تے ٹنگراں تے

پلی میلو بھلا کیویں راتو رات بدل کے اک ماڈرن پتتی بن سکی سی۔ سردار اس توں دنو دن اسنتشت رہن لگ پیا سی۔ میلو دا حوصلہ دنوں دن گدا گیا۔ جے بھورا فرش تے پانی سر گیا تاں گالہاں، جے ماڑا جیہا کدے بھل بھلیکھے کسے پردے نوں گندہ ہتھ لگ گیا تاں پھیر جھڑکاں دی واچھڑ۔ کدے کدے اوہ کھجھ جاندی تے سوچدی اوہ کتھے پھس گئی۔ میلو نوں محسوس ہوندا جیویں کسے نے جادو دا تویٹ اس دے سردار دے گل پا کے اس نوں بدل دتا ہووے تے اس دیاں ساریاں خوشیاں کھوہ لٹیاں ہون۔ اوہنے تاں اک ان پڑھ بھولے بھالے کامے تے سادے جیہے پینڈو جوان نال ویاہ کرایا سی پر ایہہ تاں کیہ دا کیہ بن گیا سی۔ ہلاں دی تھان پردیاں دیاں رسیاں تے کلراں دے ڈلیاں دی تھان سپنج وچھ گئے سن۔

لسی دی تھان وسکی تے روٹیاں دی تھان میٹ دیاں پلیٹاں نے مل لئی سی۔ اوہ ہُن بدل کے اک سردار بن گیا سی پر میلو میلو ہی رہی سی تے اوہ میلو ہی بن کے رہنا چاہندی سی پر سردار کجھ ہور ویکھنا چاہندا سی۔ فلماں وچ ویکھیاں کڑیاں وانگ۔ اپنے دوستاں دیاں پنتیاں وانگ۔ اپنی ایہہ ریجھ پوری نہ ہون کرکے اوہ کڑ کڑ کردا رہندا۔

سردار دناں وچ ہی اس توں اکتا گیا۔ کوٹھی وچ بدلے پردیاں وانگ اوہ اپنی پتتی نوں وی بدلنا چاہندا سی۔ اوہدے کول سبھ کجھ سی۔ دھن سی، دولت سی تے پنڈ دی سرداری۔

پھیر رشتیاں دا کیہ گھاٹا۔ چنگے کم نوں ڈھل وی کاہدی۔ پیکے گئی میلو نوں سنبھا گھل دتا :

”بوہُن پیکے گھر ہی۔“

دناں وچ ہی سردار دے ویاہ دیاں تیاریاں ہون لگیاں۔ ڈھلادی عمر وچ اوہنوں دوجے ویاہ دا شوق جاگیا سی جیویں ڈھلادی عمرے ہی اوہنوں جوانی دا احساس ہو گیا ہووے۔

اس وار سردار دا ویاہ پہلاں نالوں بالکل بھنگے وانگ اوہنوں شاہ دے پیریں ہتھ نہیں سن لاؤنے پئے، کسے اگے جا کے رشتے لئی ہتھ وی نہیں سن اڈے تے پنج پنج چار چار وار اوہنے کسے نوں جنجھ چڑھن لئی وی نہیں سی کیہا۔ اگے وانگ کیول اک دن پہلاں ہی کڑابی نہیں سی چڑھی۔ اگے وانگ بہہ کے کسے گیت نہیں سن گائے، ڈھولکیاں نہیں سن وجیاں۔ اگلے رشتے دار وی کدھرے کھوئے کھوئے لگدے سن۔

اس وار دا ویاہ اک ماڈرن ویاہ سی۔ ویہہ دن پہلاں مٹھیائیاں پکینیاں شروع ہو گئیاں سن۔ دس دن پہلاں سپیکر لگ گیا سی۔ اس وار سردار نے رشتے دار وی گھٹ ای بلائے سن۔ گھٹیا سٹیٹرز دے جو ہوئے۔ اوہناں دی

تھاں علاقے دے وڈے سرداراں، منسٹراں تے افسراں نے مل لئی سی۔ سردار دی جنجھ دی اک اٹری ہی ٹور سی۔ پنڈ دے بڈھیاں دی تھاں وڈے وڈے دھنڈھ سن، شاہوکار دی تھاں فائنس منسٹر سی تے چھکڑے جیہے 'ویگن' دی تھاں بھانت بھانت دیاں ون

سونیاں کاراں۔ اگے وانگ روڑی مارکا شراب وی نہیں سی اڈی، سگوں پنج پنج سو دیاں بوتلاں دے ڈاٹ کھلے سن۔ تن دن ناچیاں دا اکھاڑا مگھیا سی۔ جس دا سردار نے اچیچے طور تے پر بندھ کیتا سی۔ خاص مہماناں لئی تحفیاں دے طور تے کئی مٹیاراں سن۔

انا کجھ کرکے وی ویاہ سردار صاحب دی اچھا انوسار نہیں سی ہویا۔ اس نوں کجھ گھٹاں جہیاں رہ گئیاں لگدیاں سن۔ دس ہزار دی بجلی، پندراں ہزار دی وسکی جیہے تھوڑے موٹے خرچ ہوئے سن سردار دا ویاہ ہویا تے انا کو روپیہ خرچ ہویا ہووے اوہدا دل بجھ گیا سی۔

اگلے تن مہینے رجھیویاں 'چوں کڈھ کے سردار ہوراں کشمیر چ گزارے۔ جدوں سردار بوریں پنڈ واپس آئے تاں اوہناں دی اکھ اک کالج پڑھدی کڑی تے ٹک گئی۔ نال دے پنڈ دی کڑی سی تے نت سویرے سردار ہوراں دے گھر اگوں دی لنگھدی سڑک اپروں دی ہو کے کالج جاندی سی۔ سردار نے اوہنوں پہلاں وی بتھیری وار ویکھیا سی پر جس دن دے اوہ کشمیر توں مڑے سن اوہ اس 'تے مر مٹ جیہے گئے۔ کئی وار پچھے کار وی لا لیندے پرندے کدے وی کجھ کرن دی ہمت نہ پئی۔

سردار ہوراں دی ترشنا بھٹک گئی۔ چند کو مہینیاں وچ ہی اوہ اپنی نو ویابی پتتی توں وی اکتا گئے۔ اس دا من کسے نویں چیز دی تلاش وچ سی۔ کئی دنن توں اپنی مار وچ اوہناں نوں نو ویابی وپوٹی اک روڑا بھاس رہی سی۔

اک دن اوہناں ایہہ روڑا پرانہ سٹ ہی دتا۔ دو ہزار جیب وچ پا کے ڈرائیور نوں ساری گل سمجھا دتی۔ اگلے ہی دن کار فیکٹری وچ ڈرائیور ہسپتال تے اوہناں دی پتتی چکھا وچ جا پئی سی۔ 'اسیہہ صدمے' دے اشتہار اخباراں وچ چھپ گئے۔ کنے ہی دن سردار روندنا رہیا جیویں سچ مچ ہی کوئی صدمہ پچیا ہووے۔ کاراں تے کاراں کھڑکدیاں رہیاں۔

بڑی دھوم نال سردار نے اپنی 'پیری' پتتی دیاں انتم رسماں نبھائیاں تے شکر کرکے آوندے مہماناں توں کھڑا چھڈایا۔

لوکاں وی بٹھیرا سمجھایا تے پہلی پتتی میلو دے گھر دیاں وی بٹھیریاں للڑیاں کڈھیاں بنی جو ہو گیا سو ٹھیک ہے۔ ہن اسے نوں گھر لے آن۔ پر کوئی کون سی سردار نوں موڑن والا۔ اس دیاں نگاہاں کتے ہور سن

جس لئی اس نوں ایڈا پھراڈ رچنا پیا سی۔ جنا چر اوہدیاں باباں وچ اوہ کالج دی معصوم کڑی نہیں کھیڈدی اپنا چر اوہنوں آرام کتھے۔

بار کے لوکاں وی تے میلو دے گھر دیاں وی کھڑا ہی چھڈ دتا۔ سچ ویابی وبوئی دا سوا حالے ٹھنڈا وی نہیں سی ہویا کہ سردار دی مرضی دے تیجے ویاہ دیاں تیاریاں شروع ہو گئیاں۔ اوہناں ہی ڈھول ڈھمکیاں تے کاراں موٹراں نال اوہناں کالج دی کڑی ویاہ کے لیاندی سی۔ پھیر کیہ ہویا جے بہتا پڑھیا لکھیا نہیں سی۔ اوہ پڑھیا لکھیاں تے حکومت تے کر سکدا سی نہ۔ جنیاں نوں چاہے، جتھے چاہے گھل سکدا سی۔

بُن اوہنوں کجھ تسلی ہوئی سی۔ کالج دی کڑی سی، سبھ نوں سمجھ سکدی سی، کوٹھی وی سنوار سکدی سی تے ایہو کجھ سردار چاہندا سی۔

سردار دی کوٹھی ساہمنے پہنچ کے کرتار نے اک وار پھیر اپنی جیب وچ پائے انٹرویو کارڈ دی ہوند دی تسلی کیتی۔ اک وار پہلے اس دا انٹرویو کارڈ کم ہو گیا سی تے نتیجے وجوں اوہ انٹرویو تے پہنچ نہیں سی سکيا۔ پچھوں کنے ہی دن کرتار نوں اپنی انگہلی تے پچھتاوا رہیا سی۔ اس نوں پورا یقین سی جے اوہ کارڈ نہ گمیا ہوندا تاں کرتار نوں پروفیسر بنے اج پورے چھ مہینے ہو جانے سن۔ پچھوں اوہدے اک دوست نے دسیا اس پوسٹ لئی کیول دو امیدوار پجے سن تے اوہ وی تھرڈ ڈویزن تے کرتار فسٹ کلاس سی۔ سر پٹ کے رہ جان نوں سوا کردا تے کیہ؟ جیویں نوکری دا تاں کدے اوہنے مونہہ ہی نہ ویکھنا ہویا۔

اس دن توں کرتار نوں کئی کئی وار اپنیاں جییاں پھرولن دی عادت پے گئی سی۔

کوٹھی دے گیٹ تے اوہدے قدم رک گئے۔ “کیوں نہ اک وار اسے نوں ازما لئیے۔” اوہدے دماغ وچ پھرنا پھریا “اگے وی پنڈ دے ہتھیرے لوائے سن۔ کسے نوں بجلی 'چ، کسے نوں پھوڈ سپلائی چ تے کسے نوں بی.ڈی.او. دے دفتر۔ اوہدی چلدی وی تے کوئی گھٹ نہیں۔ منسٹریاں تک پہنچ سی، چاہے تاں گھر بیٹھا ہی چٹ نال لوا دیوے۔ پچھلیاں چوناں وچ منسٹر اوہدے گھر چار چار دن رہندے سن تے اس نے وی اوہناں دی حمایت تے پیسہ پانی وانگ روڑھیا سی۔ کئی تاں اکھدے نے اس وار خود ہی سردار صاحب اسمبلی دا الیکشن لڑ رہے نے، اوہ وی حکمران پارٹی دے ٹکٹ تے۔ پھیر لوکاں چ رسوخ بناؤنا ہویا۔ نالے ایہہ تاں ہن ہی نکے موٹے جیہے کم۔ اوہ تاں وڈے وڈے پرمٹ دعا سکدا سی۔ روٹ تے لائسنس دوا سکدا سی۔ خود اک منسٹر وانگ۔”

“آپاں نوں کوئی پھڑ کے تان نہیں بہا لو، بہتا کرو جواب ای دے دیو نہ....” کوٹھی اندر وڑن توں پہلاں کرتار نے سوچیا۔

پھیر اپنے آپ اوہدے قدم کوٹھی ول گھم گئے۔
“پھیر کیہ بویا جے اج اوہ سردار بن گیا سی تے منسٹریاں تک پہنچ سی، رہو تے پنڈ دا ہی باشندا۔ اکھے کرشن تان سداما نوں مہاراجہ بن کے وی نہیں سی بھلیا۔ نال کرتار نالے اوہدے چنگے سبندھ وی رہے سن۔ کئی وار چھوٹا ہوندا کرتار اوہدے موڈھیاں تے چڑھیا سی تے اک وار الھڑ پنیڑ وچ اوہنے اوہدے تے روڑیاں دی بارش وی کر دتی سی۔ انہیں دنین سردار چ اتھاہ شانتی سی۔ اوہ مسکراندا ہی رہیا سی۔ بہتا نہیں تان انا ضرور سی کہ کرتار اس دے بھرا دا پگ وٹ یار سی۔ کرتار نے اس نوں نقلاں مروا مروا کئی امتحان پاس کرائے سی۔ ادوں تان کئی وار سردار نے اوہدی پٹھ تھاپڑی سی تے شاباش دتی سی، پر جس دن دا اوہ سردار بنیا سی کرتار دا اوہناں دے گھر کوئی واہ واسطہ نہیں سی رہیا۔ اک تان اوہ شہر کالج چلیا گیا سی، دوجا اس دا یار بدیش چلیا گیا سی تے تیجا سردار دی پنتی وی بدل گئی سی۔

نویں پنتی جوان سی تے کسے ہور موڈ دی وی۔
کرتار نوں پورا یقین سی کہ سردار اس نوں بن بھلیا نہیں ہووے گا۔
نالے ایہ بھلا کم ہی کیہڑا سی جیہڑا اس نوں جواب دے دیوے۔
گیٹ دا چپڑاسی لال اکھاں کری کھڑا سی۔ کرتار نے نمستے بلائی۔
اگوں کوئی جواب نہ آیا۔ اوہ بڑا حیران ہویا۔ چپڑاسی وی نمستے نہیں سن مندے۔ اس نوں اپنے آپ تے گلانی آئی۔ جے اج اوہ بے روزگار سی تے سبھ تھواں تے بے ایمانی دا راج ہون کرکے اس نوں اپنے حق دی نوکری نہیں سی ملی تان ہی سڑے کھلے چپڑاسی تک نوں وی اس نوں نمستے بلانی پے رہی سی۔

نہیں تے اک ایم۔اے۔ ان پڑھ چپڑاسی نوں نمستے بلاوے تے اوہ بولے وی نہ کڈی گلانی دی گل
سی، پر اوہ صبر دا گھٹ بھر کے رہ گیا۔

اک وار اس نے پھیر بلایا۔ اس وار جدوں اکھاں پہاڑ کے چپڑاسی نے اس ول تکیا تان اس نوں سمجھن چ دیر نہ لگی بئی اس دی سرت ٹھکانے نہیں۔ اوہ تے ستویں اسمان دی سیر تے سی۔ بنال اس دی پرواہ کیتے اوہ گیٹ ٹپ گیا۔

کوٹھی اندروں آؤندی بھانت بھانت دے بوٹیاں دی مہک نال کرتار دا من مہک اٹھیا۔

ایہہ پہلی وار سی جدوں کرتار اپنے پنڈ دے سردار دی کوٹھی گیا سی۔ نہیں تاں اگے چار دیواری اگے چکر لاؤن تک ہی اس دا گھیرا سیمت سی۔

“کی کدے میں وی اجہیاں کوٹھیاں تک پہنچ سکاں گا۔” کرتار نے اپنی شان شوکت نوں ویکھ کے اپنے تے سوال کیتا۔

پھیر آپ ہی اس نوں غصہ آ گیا۔ اوہنے کڈی وڈی چھال ماری سی۔
 “نہ پیو نہ دادا تے بن اوہ کوٹھیاں وچ رہے گا۔” اس نے پھیر سوچیا۔
 “ضروری تے نہیں کوئی پیو دادیاں دیاں لیہاں تے چلے۔

سردار وی تاں کنا بدل گیا ہے۔ ایہدے پیو دادے کپڑے محلاں چ پلے سن۔ ساری عمر بڈھیاں ٹھیریاں دی مکاناں نوں لمبیاں پوچدیاں ہی لنگھی سی۔” اندرلے کرتار نے جواب دتا۔

اج سردار دا پیو بھاویں کجھ وی سی پر بہتے سال نہیں ہوئے سن اوہ کرتار دے پیو دی جتی ورگا وی نہیں سی۔ جے اکو اک گھر شاہ دی قلم بیٹھوں بجیا سی تاں اوہ کرتار دا ہی سی۔

اوہناں دے خاندان دے کسے بزرگ نے مہاراجہ رنجیت سنگھ دے دربار وچ وزیری کیتی سی تے
 انعام وچ جگیر لئی ہوئی سی۔ اوہی جگیر سی جیہڑی پیڑھی در پیڑھی ونڈی اُون کرکے گھٹ گھٹ
 کے چھ کو کلیاں تک رہ گئی سی۔

جدوں تک کرتار دا پیو تے اوہدا چھوٹا بھرا اکٹھے کھیتی کردے رہے، اوہناں دی گڈی چڑھی رہی۔ سوہنے ڈنگر پشو رکھے ہوئے سن، کھوہ وی لوا لیا سی تے سوہنا گزارا توری جاندے سن۔ انج وی پنڈ چ جنگی بنی ہون کرکے رعب داب سی۔

پنڈ دی چک نے دوہاں دے گھر پاڑ دتے۔ اوہدے چاچے نے بھاویں کدے ماوے والی پگ تے آکڑویں چادر توں بناں گھروں پیر نہیں سی پٹیا پر پھیر وی اوہنوں لگدا اس دا بھرا اس نوں لٹی جا رہیا سی۔ سارا دن کھنڈاں تے بیٹھ کے کھنگھورے مارن توں سوا اس نوں کوئی کم ہی نہیں سی، پھیر وی اس نوں لگدا کم کردے کردے دے اس دے مور تھک گئے نیں۔ اوہدا پیو سی۔ چھوٹا بھرا ہون کرکے کوئی غور ہی نہیں سی کردا۔ آپے سارا دن مٹی وچ مٹی ہویا رہندا۔

تے پھیر، اس نے اک دن ڈانگ کھڑی کر ہی دتی۔ “میں تاں اڈ ہونا۔” لوکاں دی چک چکائی چ آ کے اس نے اکھنا شروع کر دتا۔ بتھیرا اس دے

پیو نے اندر وڑ کے واسطے پائے، پیریں پگ دھری پر اس نے پھڑی اکو نانہ نہ ہی چھٹی تے ہار کے اس دے پیو نوں ہتھیار سٹتے پئے۔
 ”جو مرضی آ سانہ لے۔“ آکھ کے اوہدا پیو پرانہ ہٹ گیا تے اس چندرے نے اپنے وڈے بھرا
 دی قبیلداری ول اکا ہی نہ ویکھیا۔ چونویاں چونویاں ساریاں چیزاں سانہ لئیاں۔

”اوئے جدوں ایہو اڈ ہو گیا پھیر سالیان چیزاں کیہ پھوکنیاں نیں۔“
 اپنی پتتی اتے گلہ کرن تے اوہنے بھیاں مار کے کیہا سی۔ کئی دن اوہ اندر وڑ وڑ کے روندنا رہیا سی۔ اپنے بھرا دی مندی حالت نوں ویکھ ویکھ کڑھدا ربندا۔ اوہنے اپنا کھنڈاں تے نکھرویں کپڑے پا کے بہنا نہیں سی چھڈیا۔
 قبیلداری ودھن لگی سی۔
 ”انج کیویں کوٹھے تیرے چ دانے پین گے۔“ کدے کدے اوہ جھور کے آکھدا۔ اوہدیاں گلاں تاں اوہدے بھرا اتے کوئی اثر نہیں سی کر سکدیاں۔

بولے بولے آپے اس دا موہ اودھروں ٹٹ کے اپنے پریوار نال پین لگیا۔ دو دھیاں جیہڑیاں کرتار توں وڈیاں سن اوکھے سوکھے گھر بار کھرچ کے سردے پجدے گھر ویاہ چھڈیاں سن۔
 کرتار وی انہیں دنیں کالج پڑھدا سی تے اس توں نکي بھین سی جس دا اس نے کدے بھورا فکر نہیں سی کیتا۔
 ”جدوں کرتار پڑھ گیا آپے ایہدا ویاہ کرو“ کدے کدے ہس کے اوہ آکھدا۔

اس دے حصے کیول تن کلے زمین دے آنے سن تے اوہ وی گھٹیا جیہے۔ اس نے تاں اپنی محنت نال اوہ وی سنوار لئے سن اپنے بھرا وانگ بھنگ دے بھاڑے نہیں سن گوائے۔ پنڈ وچ دے کوٹھے وی چھت لئے سن تے پشو وی اڈار ہو گئے سن۔ اوکھے سوکھے اوہ دن لنگھائی جا رہیا سی۔
 پھیر جیویں یگ پلٹیا۔ کدی سوکا پے جاندا تے کدے بارشاں ہی نہ تھمدیاں۔ پک کے تیار ہوئیاں فصلاں بھنگ دے بھاڑے رڑھ جاندیاں۔
 چنگی زمین تاں اس دے بھرا نے سانہ لئی سی تے کھوہ وی اس دے ہی حصے چلا گیا سی۔ اس دے پلے تاں پہلاں ہی نوان والی زمین پئی سی۔
 جے بھورا مینہ پے گیا تاں پانی بھر گیا تے جے نہ پیا تاں سوکا پے گیا۔
 کدے گڑے آگئے تے کدے ورولیاں نے فصلاں جڑھوں اکھیڑ سٹیاں۔
 کرتار کالج چلیا گیا سی۔ اس دے خرچے ودھ گئے سن۔ پیو اس دا بڈھا ہون کرکے بیمار رہن لگ پیا سی تے سیریاں نال کم نہیں سی چلدا۔

انج وی تن کلیاں وچوں کیکہ اوہ کماؤن تے کیکہ اوہناں نوں دین۔ اس دے بھرا دی حالت تاں اس توں وی نگھر گئی سی اس دا وی سہارا نہ رہیا۔
وڈے مینہ پئے۔ اک کوٹھا ڈھیہہ گیا۔ بیٹھ آ کے بلد نقارہ ہو گیا۔ آفت تے آفت آؤن لگی۔

مجھاں دا دودھ ڈھولیں پین لگیاں۔ پشواں دے چارے تے لوکاں دے واڈھے پے گئے۔ کدے کدے تاں گھر دی کسے چیز توں وی ہتھ دھونے پیندے۔

کئی وار کرتار نے کالج چھڈ کے گھر آن دی ضد کیتی پر اس دا پیو نہ منیا۔

پنڈ دا اک منڈا وکیل بن گیا سی تے اک پروفیسر۔ اوہناں دیاں گلاں، اٹکاں مٹکاں تے کمائی نے اس دا دل لوہ لیا سی۔ کرتار نوں وی اوہ اک افسر ویکھنا چاہندا سی۔ سبھ کجھ وک جان دی وی اس نوں کوئی پرواہ نہیں سی۔

“سیانے آکھدے نے مینہ جاوے، ہنیری جاوے نوکری والیاں دی نوکری پیسے دے جاندی ہے۔ نہ کسے ہڑ دا ڈر، نہ ورولے دا تے نہ مینہ جھکھڑ دا۔ پہلی تاریخ نوں اپنے نوٹ کھرے کر لو۔”
زمین اتے ہوندیاں کروپیاں توں اک کے اوہ آکھدا۔

کرتار جیہڑا لوکاں وانگ تن تن چار چار وار فیل نہیں ہویا سی؟ ہر وار پاس ہی ہوندا چلیا گیا سی تے اوہ وی چنگیاں نمبراں 'چ۔ کدے فسٹ ڈویژن تے کدے سیکنڈ۔

“پڑھدے تاں کسے بھاگاں والے دے ہوندے نے ڈنگر تاں سارے ہی چاردے نیں۔” اوہ اکثر آکھدا۔

انہیں دنین نہ اوہ چاہندا ہویا وی کرتار اپنی پڑھائی چلائی جا رہیا سی۔

تتاں وچوں دو کالے گہنے ٹک گئے۔ آمدن ادھی رہ گئی۔ زمین دا مالک کاما بن گیا۔ رقم دا ویاج پین لگیا تے حالے کرتار دے دو ورھے پئے سن۔ کجھ وی ہووے کرتار دا پیو اس نوں اپنے وانگ زمیناں وچ رلن نہیں سی دینا چاہندا۔

“ایہہ چڑھیا قرضہ بن زمین وچوں نہیں جے لہنا۔” نکیاں نکیاں گلاں نال اوہ کرتار نوں سمجھاؤندا رہندا تے کرتار نوں وی بن اوہدیاں گلاں تے یقین ہو گیا سی۔

”زمین وچوں کسے کیہ کھٹنا۔ اک کلے 'چوں تاں پشواں دا چارہ وی پورا نہیں ہونا۔“ ایہ سوچ کے کرتار وی واپی دا کھڑا چھڈ کے نوکری دے خواب ویکھن لگیا۔

بی۔اے۔ کرا کے کرتار دے پیو نوں تسلی نہ ہوئی۔ ”ہور لا دے دو سال کرتار، اتھے تاں دنن نے گزر ای جانا، دن لنگھدیاں نوں لگدا وی کیہ بے؟“ آتھن اگن اوہ آکھدا۔ ”خبرے تیرے کرماں دی ہی فصل اس وار چنگی لگی آ۔“

کرتار پھیر چلیا گیا۔

جدوں اوہ پنڈ ایم۔اے۔ کرکے آیا تاں اس نوں بھورا چاء نہیں سی۔ اس دے پیو دی سدھر پوری ہو گئی سی پر پیو نہیں سی رہیا۔ زیادہ کم نے تے اتوں بھکھ نے اوہنوں ہضم کر لیا سی۔ اس دیاں آساں امنگاں وچے رل کے رہ گئیاں۔ کنے ہی مہینے کرتار پاغلاں وانگ پھر دا رہیا۔ کدے کھیت جا کے ٹاہلی بیٹھ بیٹھ کے اپنے پیو نوں رون بیٹھ جائے۔ کدے اندر لے کوٹھے وچ پئے بسترے نوں وچھا کے وچ پے جاندا تے اپنے پیو دی ہوند نوں محسوس کردا، کدے اوہدے کپڑیاں نوں بڑے گوہ نال نکدا تے عجیب عجیب کلپنا نال اس دی تصویر نال گلاں کردا۔ کدے اکلا لیٹ جاندا تے کدے خاموش ہو کے سوچدا رہندا۔ جس دن دا اس دا پیو مریا سی اس نوں لگدا جیویں اس دی روح مر گئی ہووے درخت دے پتے جھڑ گئے ہوں تے اوہ ٹنڈ مرنڈ جیہا بن کے رہ گیا ہووے۔

اک پہاڑ جڈا سہارا اس دے بیٹھوں کھسک گیا۔ اپنے انگ انگ تے پوٹے پوٹے وچ درداں تے تکلیفاں دیاں چپساں لے کے۔ جدوں پیو دی سیوا دا موقع آیا تاں اوہ چلا گیا۔ اپنی ایم۔اے۔ دی ڈگری نال وی اوہنوں نفرت ہو گئی جس نے اوہدے پیو نوں نگل لیا سی۔

گھرے اس دی بھین جوانی دیاں پوڑیاں چڑھ گئی سی تے اوہ حالے ویلھا ہی پھر دا سی۔

اپنے پیو نال کیتے وعدے اوہدے دماغ وچ گڈے دی لیہ وانگ اکرے ہوئے سن۔ جے کتے کم ملے تاں پیسے کمائے تے تاں ویاہ دیاں تیاریاں ہوں۔

اگلا پوچ ایم۔اے۔ کرکے آ چکیا سی پر اوہ حالے ویلھا ہی پھر دا سی۔ سارا سارا دن اخباراں دی چھان بین وچ ہی گزر جاندا۔ کدے گیا ویہہ لا آیا تے کدے گیا تیہہ بھور آیا۔ پیسے نویں دی وی کمائی نہیں سی تے خرچ سگوں دنو دن ودھدے جا رہے سن۔

دنو دن اوہ اشانت رہن لگا۔ کدے کدے بیگہد ہی بھٹک جاندا۔ اپنے
آچرن توں گرن دی وی اوہ کئی وار ٹھان چکیا سی پر پھیر اپنے پریوار
ول ویکھ کے اوہ اپنے جذباتاں تے قابو پا لیندا۔ اس توں ودھ کجھ کر وی
نہیں سی سکدا۔
پھیر وی اپنی بوجھل جیہی زندگی نوں دھوہی جا رہیا سی۔

کوٹھی دی دس کو فٹ گراسی سڑک لنگھ کے اوہ برانڈے وچ جا پجا۔
پھیر کھبے نوں گھم کے پوڑیاں جا چڑھیا۔ اگوں ستو مائی متھے لگی۔
اٹک کے کرتار نے اس توں پچھیا :

”سردار صاحب اندر ہن بھلا؟“

”آہو جی۔“ آکھ کے اوہ بیٹھاں اتر گئی۔

آہو سن کے کرتار دے ساہ وچ ساہ آیا۔ ”چلو اوہ تاں ملیا“ سوچدا چک
چک اوہ اندر جا وڑیا۔

سردار صاحب سوفے ساہمنے پئے میز اپر پٹیاں و سکی دیاں بوتلاں
تے جھکے ہوئے سن۔

اوہناں دی کھبی بانہہ بیٹھ اوہناں دی سح ویابی و ہوٹی و سکی دے
گلاس بھر رہی سی۔ اک دم اس دے قدم رک گئے۔ اس نوں اپنی غلطی دا
احساس ہویا۔ بناں سوچنا دتے اوہ اندر چلیا آیا سی۔ اک وار اس دا من واپس
مڑن نوں کیتا پرتا اس توں پہلاں اوہ آگے جاں پچھے قدم پٹدا سردار دی
پنتی ریشمی پردای چک کے نال دے کمرے وچ چلی گئی۔

سردار نے لال سوہیاں اکھاں نال اس دے ول تکیا۔ اوہ کمب جیہا گیا۔
جیویں سردار اس دا ہن برک بھریگا۔ دو کو منٹ کھڑے رہن پچھوں اوہ
آپ ہی سوفے تے بیٹھ گیا۔

”پینینگا، بئی۔“ پھٹے بولاں نال و سکی دا بھریا گلاس آگے کر کے
سردار نے پچھیا۔

”جی نہیں۔“ آکھ کے اوہ کجھ انتظار کرن لگیا۔

”تہاڈے کرماں وچ کتھے۔“ آکھ کے سردار نے و سکی دے گلاس
نوں سر اپروں گھما کے ہوٹھاں تے چپک لیا تے اکو ساہے سارا گلاس
اندر سٹ لیا۔

کنا ہی چر مڑ اس نے گل نہ چھیڑی۔ ایہہ وی نہ پچھیا اوہ کیوں آیا
ہے۔ مون دھاری کرتار سردار دے بھرے بھکنے کمرے ول ویکھدا رہیا۔
اج جنا بے آرام تاں اوہ ادوں وی نہیں سی ہویا، جدوں اوہ چار چار، چھ چھ
گھنٹے باہر لکڑ دے سخت بینچاں تے اندروں انٹرویو لئی پین والی ہاک
دی اڈیک وچ بیٹھا رہندا سی۔

انٹرویو دیاں گلاس جدوں وی اس نوں یاد آؤندیاں اوہ کمین لگ جاندا۔
 اک وار اس 'تے بڑے ازیب سوال ہوئے سن تے اوہ بڑا گھبرا گیا سی۔
 ایہناں سوالاں دا اس دی انٹرویو دے نال کیہ سنبندھ پچھوں اس نوں پتہ
 لگیا ایہہ تے اس نوں ٹٹھان دے ڈھنگ سن۔
 اک ہور انٹرویو تے سدھا ہی اس توں پچھیا گیا سی :
 ”کی تہاڈے نال کوئی ہے؟“

اس نے جدوں نانہہ وچ سر بلایا تاں اوہناں وی اسے انداز وچ جواب
 دتا۔ اس کول سفارش نہیں تاں اوہناں کول نوکری وی نہیں۔ اس دن اس دا
 من بڑا اداس ہو گیا سی۔ اوہ سفارشاں لیاوے کتھوں؟ ایہہ وی جاں تاں اثر
 رسوکھاں تے جاں پھیر نوٹاں دے تھپیاں نال آؤندے نے پر اس کول تاں نہ
 پیسہ سی تے نہ اثر رسوکھ اثر رسوکھ وی تے پیسے نال ہی ر بندے سن۔
 پہلاں اس دا خیال سی اس دی فسٹ کلاس کافی ہے۔ پر ہن یقین ہو گیا سی
 فسٹ کلاس نالوں تھرڈ ڈویزن دی زیادہ امپارٹینس ہے۔ جے کوئی نال
 سفارش دی ڈگری ہووے۔

اک وار اوہ افسراں نال کھہڑدا کھہڑدا مسان بچیا۔ سارا دن قطار چ
 کھڑا کھڑا اوہ ہبھ گیا۔ اندروں پین والی ہاک دے ڈروں اس نے اپنیاں
 پنڈوں لیاندیاں دو روٹیاں وی نہیں سن کھا دھیاں۔ اوہ حیران سی۔ اس دی
 فسٹ کلاس سی تے اس نوں سبھ توں پچھوں ہاک پئی سی۔ جدوں اس نوں
 اندر سدیا گیا۔ نہ کسے اس دی ڈگری ویکھی، نہ نمبر پچھے۔ اک ادھ سوال
 کرکے ہی وداع کرن لگے۔ اس دے سرٹیفکیٹاں والا لپھاپھا اوہں دا اوہں بند
 رہیا۔ اس نوں کھولن لئی کسے کیہا ہی نہ۔

”جی میری فسٹ کلاس۔“ کرتار نے آپے گل چھیڑنی چاہی۔

”کوئی نہیں، کوئی نہیں، سانوں پتہ۔“ وچوں اک بولیا۔

”تھونوں کیہ پتہ۔“ اک وار اس دا دل کیتا اوہ وچکار بیٹھے سردار
 دی داڑھی نوں ہتھ پا کے پچھے۔ اوہناں کوٹھیاں وچ پلداں گوگڑاں والیاں
 نوں کیہ پتہ کنھی حالیں اس نے ایہہ ڈگری حاصل کیتی سی۔ کنھی حالیں
 بھکھیاں رہ کے اپنی جان گالی سی۔ پر اوہ کجھ نہ آکھ سکيا۔ خبرے اس
 لئی کہ اس نوں نوکری دی ماڑی موٹی آس ہے سی۔

”خبرے بنائ انٹرویو مینوں چن ہی لیا ہووے۔“ سوچ کے اوہ آپے 'تے
 قابو پا کے باہر آ گیا سی۔

کیہڑی نوکری تے کیہڑا کجھ ہور۔ اوہ ہتھ جھاڑدا رہ گیا۔

سردار دے کمرے وچ بیٹھے کرتار دیاں نگاہاں وار وار اس دے
 بھرے بھکنے کمرے وچ گھم رہیاں سن۔ اس نے ویکھیا ساہمنی الماری

کھلھی پئی سی۔ دو کو درجن وسکیاں دیاں بوتلاں تے کوئی اس توں دگنیاں بھریاں لشکاں مار رہیاں سن۔ اپنے اک دوست توں کرتار نے اک وار سنیا سی ایہہ بوتلاں اسیاں اسیاں توں گھٹ نہیں سن آوندیاں۔ الماری دے اپر سردار صاحب دی ویاہ سمیں دی تصویر سی، اس دیاں باباں وچ اک کھوسسورت عورت ڈھیری ہوئی ہوئی سی۔ ہتھ وچ اک جام سی جیہڑا سردار صاحب دے بوٹھاں نوں لگیا ہویا سی۔ تصویر سنہری فریم وچ جڑی اس طرحاں لشکاں مار دی سی جیویں کوئی اُچیچے طور تے اس نوں صاف کردا ہووے۔ اس دیاں نگاہاں گھم رہیاں سن سنہرے پردیاں اپروں دی کونجاں دی ڈار اپروں دی تے بھانت بھانت دے چھوٹے موٹے شو پیساں اپروں دی۔

گھمدی نگاہ لکڑ دے بکسے وچ بند کلاک تے جا ٹکی باراں وجے سن اس نے گھڑی ول ویکھیا۔۔۔ دس وجے سن اوہنوں محسوس ہویا جیویں اس تے ہر وقت ہی باراں وجدے ہون۔ اپنا وقت ہی کتھوں کہ کوئی اس نوں چابی دیوے۔ انج کلاک پورے اٹھاراں سو دا سی۔

اٹھاراں سو روپے سوچ کے اوہدا تراه نکل گیا۔ انے روپے دا صرف اک کلاک، جنے اس نے اپنی ایم۔اے۔ دی ساری پڑھائی تے لائے سن۔ انج اس نے ایم۔اے۔ ضرور کیتی سی اوہ وی فسٹ کلاس وچ، پر اک قیدی وانگ۔ کالج دی زندگی اس لئی اک گھٹن سی، جس وچ دنوں دن اس دا ساه گھٹدا جا رہیا سی۔ اسے لئی تاں اکثر اوہ اپنے دوستان نوں اکھدا :
 “کالج دے دن یاد ضرور آیا کرن گے، پر تہاڈے وانگ نہیں اکیں کڑتن دی سوغات بن کے۔۔۔ آخر کالج دی اوہ ہے ہی کیہڑی چیز جس دا میں اند مانیا۔۔۔ کالج تاں میرے لئی اک کچہری ہے جتھے کوئی ہر روز ہتھ کڑیاں چ جکڑ کے مینوں پیشی بھگتن لئی لیاؤندا ہے۔” اوہ اپنی بوجھل زندگی تے ٹھنڈا ہوکا بھر دا۔

سچ مچ کالج اس لئی اک کچہری وانگ تے سی، جتھے ہر وقت اس نوں اپنا آپ سانہہ سانہہ رکھنا پیندا سی۔ کسے نوں کوئی ودھ گھٹ نہ بولیا جاوے کسے دے دل تے چوٹ نہ وجے تے ہور لکھاں فکر سن جیہڑے اس نوں کالج دی چار دیواری وچ ہر وقت گھیری رکھدے۔

“کالج تاں اک سورگ ہے جتھے کڑیاں چھیڑن نوں کنٹیناں گلچہرے اُڈان نوں۔۔۔ تے لائبریریاں چ ادھ ننگیاں تصویراں ویکھن نوں۔” شام لگیاں محفلاں وچ اس دے دوست اکھدے۔

بوران لئی کالج کجھ وی ہووے، پر اس لئی اک نرک سی تے کرتار اس دا اک کیڑا۔

کالج دیاں کڑیاں اس لئی اک خطرے دا پرتیک سن تے کالج دیاں کنٹیناں بالکل اجنبی۔ کدے کدائیں ہی اس نوں کالج دی کنٹین دی ہوا کھان نوں نصیب ہوندی سی۔ اوہ وی اپنے دوستاں دے کھچے کھچائے ہی۔ اس نوں تے اک دن وی اچھا یاد نہیں سی جدوں اوہنے کسے کنٹین وچ اپنی مرضی دا کجھ خرچیا ہووے۔ اوہ دوستاں نال ضرور چلیا جاندا پر ڈریا ڈریا۔ خود اوہ بل چکا نہیں سی سکدا تے ہوراں اپر بوجھ بننا اس نوں کدے وی پسند نہیں سی۔

کدے کدے خالی پیرڈ ہوندا تاں منڈیاں دیاں کالج دے گراسی پلاٹاں وچ محفلاں لگ جاندیاں۔ ٹاپک ہوندے جو اکثر اج کل دے نوجواناں چ چھڑے ہوندے نے جاں فلمی کہانیاں تے جاں پھیر کالج وچ کڑیاں نال چلدے عشق دیاں افواواں۔ کرتار نوں ایہناں وچوں کسے وچ وی دلچسپی نہیں سی۔ خبرے کیوں اس نے ایہناں ٹاپکاں وچوں اپنی دلچسپی مار لئی سی؟ پنج پنج روپے خرچ کے فلماں تے اوہ ویکھ نہیں سی سکدا تے کڑیاں توں اس نوں اوہی ہی ڈر لگدا سی۔ اوہ کڑیاں توں اتے کڑیاں اس توں دور نسن دی کوشش وچ لگیاں رہندیاں سن۔ جے پیار دیاں پین گھاں کسے نال پین وی تاں کس طرحاں؟ جے پیار پین گھاں پین تاں ہی اس دا ناں بورڈ تے آوے تے پھیر محفلاں چ۔ ایہناں محفلاں وچ بیٹھ کے آباسیاں لین توں بنان کرتار کول کوئی کم نہیں سی رہ جاندا۔

پیار لئی اس دی اک اٹری ہی فلاسفی سی۔
 ”پیار تاں اک جنزیر ہے جیہڑی ساڈی سوچنی نوں جکڑ لیندی ہے۔“
 اکثر اوہ اپنے دوستاں نوں ہس کے آکھدا۔
 ”اسے لئی تاں توں اپنے وچ کوئی اٹریکشن پیدا نہیں کردا۔“ ہاسے وچ اس دے دوست اوہدے تے طنز کسدے۔

نہ تے اوہ خود تے نہ ہی کوئی کڑی، اس نال پیار پین گھاں پاؤن لئی تیار سی۔ اک گھٹیا جیہے، سادے جیہے منڈے نوں پیار کر کے کسے اپنی عزت تھوڑے گھٹانی سی۔ نہ اس دے کپڑے فیشن ایبل ہوندے سن، نہ والاں دے نت سٹائیل بدلدے سن تے نہ ہی بھانت بھانت دیاں خشبوآں اس دے اتے رنگ کھلاردیاں سن۔ اوہ کسے پچھے گلایاں وچ چکر وی نہیں سی کٹ سکدا تے نہ ہی فلماں دے ٹکٹ بک کرا سکدا سی۔ ہوٹل تے اس دے لئی خود ہی اچمبھا سن تے پھیر اوہ کڑیاں دے بل کیویں چکا سکدا سی۔ ایہو کارن سی کہ اوہ پیار توں دور دور نسا سی۔ اپنے حل واہندے پیو دی تصویر ہر وقت اس دیاں اکھاں آگے گھمدی رہندی۔ اس دے وگ

رہے گاڑھے پسینے دی خوشبو دا احساس کرتار نوں اک اک پیسے وچوں ہوندا۔

”انج وی پیار خوشامد دی کھیڈ ہے۔ سارا دن سڑیاں پلایاں کڑیاں دے پل بنھدے رہو۔

آپاں کدے کسے دے پچھے ہاڑے کڈھدے نہیں پھر سکدے۔“ کئی وار اوہ ہس کے آکھدا۔ کسے دی خوشامد تاں کدے اس نے کسے اوکھے وقت وی نہیں سی کیتی۔ کسے دی وادھو تعریف کرن توں اس نوں چڑ سی تے اسے سبھاء کرکے اس نوں سینکڑے وار نقصان وی اٹھانے پئے سن پر کجھ وی ہووے کدے اس نے اپنی عادت بدلن دی کوشش نہیں سی کیتی۔

”عشق ساڈی پڑھائی دے سمیں نوں لگیا اک گھن ہے۔“ اپنے نجی تجربے توں اس نے اک بور رزلٹ کڈھ وکھایا سی۔

اک وار اس دی بھورا جنی رچی ہی کسے کڑی ول ہوئی سی تے اس دے کنے دن چوپٹ ہو گئے سن۔ اک نکي جیہی پیٹو کڑی نے کئی وار اکھاں مٹکا مٹکا اس دے ول صرف ویکھیا ہی سی کہ اس دی سادگی کرتار چ گھر کر گئی۔ اس نوں کوئی پتہ نہیں سی کدوں تے کیویں اوہ اس دے پیار وچ بجھ گیا سی۔

اس دے پیراں وچ اک عجیب چکر گھمن لگیا۔ کدے ادھر نوں نکل گیا، کدے ادھر نوں۔ سارا دن اس دے مگرے مگر کالج وچ کھویا کھویا رہندا۔ لکچر سنن لگیاں اپنی ہوند کھوہ بیٹھدا۔ اکو خیال وار وار اس نوں ٹمبدا رہندا۔ کدے اوہ اس کڑی نال اکانت وچ بیٹھ کے پیار دیاں گلاں کر سکے گا؟ کدوں اس دے کومل بدن دی چھوہ اس نوں حاصل ہوئے گی؟ سارا سارا دن خواب ویکھدا رہندا۔ اس نے پیریڈ چھڈے سن تے کئی وار دوروں دوروں چھیڑخانی وی کر ویکھی سی۔ نت بن سنور کے آؤن دی وی اس نوں عادت جیہی بن گئی سی۔ منڈیاں نے وی اس نوں ٹکوراں کرنیاں شروع کر دتیاں سن۔

”کرتار نوں وی کالج دی ہوا لگ گئی ہے۔“ اوہناں دیاں گلاں تے کرتار نوں کدے غصہ نہیں سی آیا۔ اوہ وی کالج دے منڈیاں دیاں محفلاں دا ہیرو بنن دی سوچن لگ پیا سی تے کئی وار خود ہی اس نے بورڈ چٹے کر دتے سن۔ جو گل زبان نہیں سی آکھ سکدی چلو بورڈ ہی آکھ دیوے، اس نے سوچیا سی۔ کئی کئی گھنٹے اس دے میک اپ تے ہی گزرن لگ پئے۔ کئی کتاباں بند کرکے اس دے کھواب ویکھن دا عادی ہو گیا سی۔ اپنے کلاس ٹیسٹاں وچ اوہ پچھے رہ گیا سی۔

تن تن چار چار چیپٹر ہلاک ہو گئے سن تے کئی پروفیسراں توں وی اس نوں وارننگ مل چکی سی۔

خود وی اس نوں کتاباں ویکھ ویکھ کے ڈر لگن لگ پیا سی۔ اپنے ڈیڈھ مہینے دا خرچ اس نے صرف اک ہفتے وچ ہی مکا لیا سی۔ کرتار نوں اس گل اتے مان سی اوہ جلدی ہی سنبھل گیا سی۔ انہیں دنیں کسے منڈے نوں ہوئے سو روپے دے زرمانے نے اس نوں اپنی ستھتی ویکھن لئی مجبور کر دتا سی۔ اک دن اس نے اکانت وچ بیٹھ کے سوچ لیا سی، ”آخر میں اتھے کوئی مجنوں بنن تے نہیں نہ آیا میں تے پڑھن آیاں صرف پڑھن۔“ اس نوں یقین ہو گیا سی جو راہ اس نے اپنایا سی اوہ اس دے پیو دے خون پسینے دی کمائی نال سرا سرا وشواس گھات سی۔ دنن وچ ہی اس نوں اپنا راہ بدلنا پیا سی۔

اپنی غریبی تے غصے دے نال نال اس نوں کئی وار فخر وی محسوس ہوندا۔ ایہہ غریبی ہی تے سی جہنے اس نوں کنیاں برائیاں توں بچاء رکھیا سی۔ امیراں دے کاکیاں نوں اس نے کئے کئے ویلاں، عیباں دا شکار ہوندے ویکھیا سی۔ شراباں، سگرٹاں، ناچ گھراں تے سنیمیاں دے چکر تاں اوہناں نوں امیری دی وصیت وچوں ہی ملے سن۔ ایہناں گلاں لئی اس نوں ڈھیر پیسے چاہیدے سن تاں اس کول زہر کھان لئی وی نہیں سی۔ پھیر وی اوہ غریبی دی کڑتتاں توں بچیا نہیں سی۔

”کاش ! میرے لئی وی کوئی عیش دی سہولت ہوندی۔“ فیشن ایبل کڑیاں دے کالج دے بے فکر منڈیاں نوں برانڈیاں وچ سیٹیاں مار دے ویکھ کے اوہ کئی وار سوچدا۔ لوکیں کئے عیش نال رہندے سن۔ کالج دے ہوسٹلاں چ منڈے مزے اڈاندے سن۔ سارا سارا دن گراسی پلاٹاں وچ محفلاں جمدیاں، سگرٹاں دے ڈھونیاں دے چکر بندے تے بھانت بھانت دیاں فیسٹاں اڈدیاں۔ رات نوں کندھاں ٹپ ٹپ کے سنیمیاں چ چلے جاندے تے کدے ڈانس گھراں ’چ۔“ زندگی تاں ایہناں ہوٹلاں وچ ای اے۔“ اکثر اوہ سوچدا۔

اوہ ہوکے لے کے بہن توں سوا کجھ کر وی تاں نہیں سی سکدا۔ اس دا کمرہ کالج دے ہوسٹل توں دور سی۔ پورا ڈیڈھ میل۔ نہ اتھے کوئی گراسی پلاٹ سی تے نہ منڈیاں دیاں محفلاں۔

مالک مکان دے روندے بچے دیاں چیکاں سن تے جاں اس دے کمرے دی کھبے نکرے بیٹھے پشواں دے کھلرے گند دی بدبو۔ اس دا کمرہ اک کچا جیہا کوٹھا سی تے اوہ وی سنا سنا۔ کئی کئی وار اکلے نوں ڈر آوندا تے اوہ بننا پڑھے ہی سو جانددا۔ صرف پنج روپے دی بچت لئی

اس نے کالج توں ڈیڈھ میل دور کمرہ لیا تے اپنا سفر اس نوں آتھنے پیدل ہی مکانا پیندا۔

اس دے کمرے دے وچ بتیاں والا سٹو سی جس دوالے آٹا بکھریا ریندا تے اک دو بھانڈے سن جیہڑے اوہ لشکا کے رکھدا۔ ساہمنے اک منجا سی جس 'تے گھٹیا جیہا پینڈو بسترا ہوندا تے اس دیاں کتاباں بکھریاں رہندیاں جیویں کسے کباڑیئے دا کباڑخانا۔ کمرے وچ اک نکئی الماری سی جس وچ اس دا مٹی دے تیل والا لیمپ پیا ریندا۔ کچیاں کندھاں چ دو لکڑ دیاں کلیاں گڈ کے اس نے کپڑے تنگ لئے سن۔ اک دو گھسے جیہے کیلنڈر سن جیہناں نوں ویکھ ویکھ اس دا من پرچ جاندا۔ بس اپنا کجھ ہی اس دے کمرے دا سنگار سی۔

کئی وار مہکدے کمریاں وچوں آ کے اس دا دل کابلا پین لگ جاندا۔ گرمیاں دے دن تاں اس دے لئی بڑی مشکل بن جاندے۔ کمرے اندر بیٹھ نہیں سی ہوندا تے باہر کتے تھان نہیں سی اندر وڑدا تاں گرمی جے باہر نکلدا تاں مچھر۔ دن تاں اوکھا سوکھا کالج دے درختاں بیٹھ گزار آوندا پر راتاں اس لئی پہاڑاں ورگیاں بن جاندیاں۔ کئی کئی وار اوہ اپنے دوستان دے کمریاں چ جا کے پڑھن دی سوچدا، پر اوہناں دی غلامی نالوں اس نوں گھر ہی زیادہ جچدا۔

اس دے دوستان دے بہتے گھنٹے تاں کھان پین وچ ہی گزر جاندے۔ کدے چاہ بنا لئی، کدے دودھ گرم کر لیا، کدے کسے پھل دا برک بھر لیا تے کدے کسے ہور چیز 'تے مونہ مارن لگ پئے۔ پر کرتار نوں ایہہ گل آکا ہی پسند نہیں سی۔ جتا وقت ایہناں تے خراب کرنا اناں چر پہلاں سوں جانا ہی اوہ ٹھیک سمجھدا سی، نالے اک گل ہور سی خود ایناں خرچ کر کے اوہ اوہناں نال رل نہیں سی سکدا تے روز روز اوہناں پلیوں کھا وی نہیں سی سکدا۔

اوہ حیران سی اس دے دوستان کول ایناں پیسہ کیویں سی۔ اس کول تاں بس گنویں جیہے پیسے ہوندے سن جیہناں توں مسان فیساں پوریاں ہوندیاں سن۔ جدوں داخلے بھرن دا نوٹس لگدا اس نوں شاٹ جیہے وجے شروع ہو جاندے۔ اس سمیں اس دا من داخلے لئی چٹھی لکھن دی تھان کالج چھڈ کے نٹھ نکلن نوں تڑپھ اٹھدا۔ اوہ تاں چاہندا سی کہ اپنے پیو تے اک دھیلے دا بھی بھارو نہ ہووے۔

کر دا تے کیہ؟ کئی اس نے سائیڈ بزنس کرنے شروع کیتے سن پر کتے کامیابی حاصل نہیں سی ہوئی۔ اک وار سنیمے بکنگ دا کم لیا۔ کمانے

تن تے پلھیوں چار بے جانیں۔ پورے مہینے بعد صرف پندراں روپے جیب وچ پئے سن، پر پڑھائی توں ڈھیر سارا پچھڑ گیا سی۔ ایم۔اے۔ سال تاں اس لئی دکھاں دے بڑ سن۔ حالے اس نے چار کو مہینے ہی گزارے سن اس دے پیو دی بیماری دیاں چٹھیاں اُونیاں شروع ہو گئیاں سن۔ پتہ نہیں کیوں اس سمیں توں اس نوں کجھ اوپرے اوپرے خیال آن لگ پئے سن۔ اس دا من دنو دن اکھڑدا ہی گیا سی۔ کدے گھر ول دوڑدا تے کدے پھیر پڑھائی ول۔ نہ اوہ پڑھائی چھڈ سکدا سی تے نہ گھر۔ دنو دن ودھ رہی پیسے دی کمی اس نوں گھن وانگ کھاں لگ پئی سی۔

اک گھڑی دی انہوند نے اس نوں کئی رنگ وکھائی سن۔ کئی وار ٹھیک سمیں کالج نہ بچن تے اس نوں فائین ہوئے سن تے کئی کئی وار اوہ فائین دے ڈروں سویرے تن تن وجے اٹھ کے ہی تیار ہو بہندا سی۔ کدے رات نوں نوں نوں وجے ہی سوں جانا تے کدے سویر تک بیٹھیاں ہی رہنا۔

اک چیز دا اس نوں بڑا ہی دکھ سی۔ بہتا نہیں تاں اوہ کالج دے گنویاں منڈیاں وچوں اک ضرور سی۔ کئی وار اس نے کالج نوں یونیورسٹی وچ پوزیشن حاصل کر دتیاں سن۔ اس دا ناں کالج دے اشتہار وچ چھپ جاندا، میگزیناں وچ فوٹواں لگ جاندیاں سن پر کدے اس نوں کالج والیاں وظیفہ تاں کیہ فی کنسیشن وی نہیں سی دتا۔ اس دے کئی نت ٹیرالین دے سوٹ بدلدے ساتھیاں پورے دے پورے کنسیشن حاصل کیتے سن۔ کدے لائبریریاں وچوں اس نوں کتاباں وی نہیں سن ملیاں۔ کلرکاں نوں وی جیویں اس دی شرافت پسند نہیں سی۔ اک وار نیشنل سکالرشپ لئی فارم بھرے گئے سن تے اس دے فارم پورے دو مہینے لیٹ کرکے اس دی بندی روٹی پھیر مار دتی سی۔ کئی چمچیاں نال وی اس نوں چڑ سی جیہناں اک وار نہیں سینکڑے وار اس دے حقان تے چھاپا مار لیا ہویا سی۔ کئیاں نے اس دے پرائیز اپنے ناں لوائے سن اتے کئیاں نے ہاؤس ٹیسٹاں وچ اس دیاں شیٹاں لہا کے اپنے نال جڑوائیاں سن۔ پروفیسراں وی کدے اس دی غور نہیں سی کیتی۔ کدے اس نوں فسٹ آن تے شاباش نہیں سی دتی۔ ہاں کئی چلدے پرزیاں وچ اوہناں دی خاص دلچسپی ہوندى سی۔ خبرے اس کرکے کہ اوہ اوہناں نوں فلماں دے پاس دیندے سن، ویاہ اتے پارٹیاں تے نت انویٹیشن کارڈ دیندے سن تے جے بہتا نہیں تاں گھٹو گھٹ سو سو سو دی ٹیوشن تاں کتے نہیں سی گئی۔ اک گھٹیا جیہی ڈریس والے کرتار توں اوہ کیہ آس رکھ سکدے سن۔ دکھ سی تاں ایہو کہ اس دی محنت دی کدے کسے قدر نہیں سی کیتی۔

اپنی پڑھائی دے آخری دو مہینیاں وچ اس چ ڈھیر کرانتی آئی سی۔
 اک تاں انہیں دنیں اس دا پیو بڑی نازک حالت وچ سی تے دوجا پیسے دی
 توٹ زوراں تے ہو گئی۔ سارا دن اوہ اکھڑیا اکھڑیا رہندا۔ کسے نے بھورا
 اس دے نال کوئی ودھیکی نہیں کیتی کہ اوہ بھٹکیا نہیں۔ پتہ نہیں کیوں اس
 نوں ہن اپنے پروفیسراں توں ڈر نہیں سی لگدا۔ اپنے دوستاں وچوں وی اس
 نوں کسے اڈرے ہی عکساں دیاں جھلکاں پین لگ پئیاں سن۔
 اک دن اس دا پیو چل وسیا۔ کنے ہی دن اوہ بھیاں مار مار رویا۔ کئی
 دن کتاباں ٹھپ رکھیاں سن۔

ایہناں ہی کارناں کرکے اس نوں کالج دی زندگی وچ بھورا دلچسپی
 نہیں سی رہی۔ جس دن اوہ کالجوں ویلھا بویا سی اس نوں لگیا سی جیویں
 اوہ عمر بھر دی قید کٹ کے آیا ہووے۔
 اینیاں اوکڑاں کٹ کے ہی تاں اوہ اٹھاراں سو چ دو سال کٹ آیا سی۔
 نہیں تے اس دے کئی دوستاں نے ویہہ ویہہ ہزار خرچے سن۔

سردار دے کمرے وچ بیٹھے کرتار دیاں نگاہاں حالے وی گھم رہیاں سن۔ اک کھونجے بنی کنس 'تے بھگت سنگھ دا سفید سفید بت پیا سی جس 'تے گرد جمن کرکے بھانت بھانت دے چھمب پے گئے سن۔ اس نوں لگیا سی جیویں اوہ بت شوبھا نہیں سی دے رہیا تے قیدیاں وانگ گھٹن محسوس کر رہیا ہووے۔ "اتھے تاں رجواڑے دی فوٹو چاہیدی سی۔ اس نے اپنے خیال دوڑائے۔ اس دے اگانہہ کرکے سردار صاحب مکھ منتری نال کھڑے مسکرا رہے سن۔ اک دو تصویراں اوہناں دے تیجے ویاہ دیاں وی لٹک رہیاں سن۔ چتر نوں ویکھ کے اوہدے من وچ جو خیال اہجن لگ پئے سن اوہناں توں کرتار نوں ڈر جیہا لگن لگ پیا۔ اوہنے اس توں دھیان اکھیڑ لیا۔ اس دیاں نگاہاں پھیر ساہمنے بیٹھے سردار 'تے جم گئیاں۔ ہن تک اوہ دوجی بوتل وی خالی کرکے بیٹھاں رکھ چکیا سی۔ شراب دی بو نال کرتار دا ساه گھٹن لگیا۔ اک منٹ ہور بیٹھنا اس نوں مشکل ہو گیا۔ گھنٹہ لنگھ چلیا سی۔ مڑ سردار دے ہونٹھ نہیں سن فرقے۔ اوہ اکتا گیا اس اکلپن توں اس دی اس حالت وچ اوہ کوئی گل وی نہیں سی کرنا چاہندا۔ اس دے رنگ وچ بھنگ پاؤن دا وی اوہنوں دکھ سی پر کیہ کردا مجبور سی۔

"کیوں بنی کرتار... نوکری نہیں ملی لگدی کوئی، جیہڑا نت ہی ویلہا پھردا دیہنے۔"

سردار دے ایہہ شبد سن کے کرتار نوں یقین نہ آیا۔ خوشی نال اوہ جھوم اٹھیا۔

گل چلاؤن دی جس گنجھل وچ اوہ پھسیا ہویا سی اوہ سردار نے آپے سلجھا دتی سی۔ موقع ہتھ لگیا کرتار گوانا ٹھیک نہیں سی سمجھدا۔

"ہور جی ویلھے پھردے پھردے سگوں اک گئے اں.... پورا ڈیڈھ سال ہو گیا پھردے نوں۔ . . . نت انٹرویو تے جانا سگوں ویہہ پنجاہ جیویں جھاڑ کے تر اؤنا... مسماں دن رات اک کرکے ایم۔ اے۔ کیتی سی۔ تسیں کیہڑا ساڈی حالت نوں جانندے نہیں۔ دو کلے زمین دے ویچ کے مسماں گاؤن پایا سی۔ ہن تے سگوں دل بجھ گیا.... میں تاں کسے نکے موٹے دفتر وچ وی اڑکن نوں تیار ہاں۔ دو تن سو جو ملے۔ پر نوکری والا تاں جیویں گھوڑا لے کے پھر گیا.... نہ نہ ہی سنن نوں ملدی ہے۔"

اکو ساہے انا کجھ آکھ کے کرتار نے سردار دیاں لال سوہیاں اکھاں وچ تکیا۔ اس نے ویکھیا سردار دونوں باباں میز تے رکھی دھیان نال اس دیاں گلاس سن رہیا ہے۔ اوہ چونک گیا، اپنی پی کے اوہ ہوشو حواس وچ سی۔ کجھ کو دیر اوہ چپ رہا.... کجھ سردار ولوں سنن لئی پر مون نہ توڑیا جیویں کجھ بور سننا چاہندا ہووے۔ کرتار نے اگے گل توری۔

“میں تان اس گل تے حیران آن بئی میرے نالوں پچھوں پاس ہوئے تے گھٹیا جہیاں ڈویژناں والے میرے نالوں کتے پہلاں دھڑا دھڑا کرسیاں سانہی جاندے نیں۔ سرپنچ دا منڈا ہی ویکھ لو، حالے رزلٹ وی نہیں سی نکلیا پہلاں ہی جا اٹکیا، نمبر میرے نالوں کتے گھٹ آئے نیں۔ پتہ نہیں کیہ جھولا وجیا، میری واری ای پتہ نہیں کیویں ہر تھان پور ہو جاندی ہے۔ کوئی بہتا کردا ویٹنگ لسٹ وچ نہ چاڑھ دیندا پر ویٹ کردیاں آہ دن آ گئے نیں۔ کدوں کوئی بھجے تے کد مینوں نوکری ملے؟” انان کو آکھ کے اوہ اک دم چپ کر گیا۔ اس نوں یاد وی نہیں سی رہیا کیہناں ویہناں چ ویہہ کے اوہ کیہ کجھ آکھ گیا سی۔

اک وار پھیر اوہنے سردار ول تکیا۔ اس دیاں بلہیاں تے مسکراہٹ سی۔ جھٹ ایہہ مسکراہٹ کہکا بن کے سارے کمرے وچ گونجن لگی۔ کمرہ شراب دی بدبو نال بھر گیا۔ اس دا من کیتا اوہ حبیب چون رومال کڈھ کے نک تے رکھ لوے پر اس دے ہتھان وچ حرکت نہیں سی آ رہی۔ “جواک ای رہیا نہ، نوکریاں کوئی نمبراں نال تھوڑے ملدیاں اج کل۔ ایہہ تان نوٹاں نال ملنیاں نیں۔ جیہدے کول زیادہ ہے، پہلاں، جس دے کول نہیں، پھر دا رہے گیڑے دیندا، ایہہ پوزیشن آج کل دی۔”

پھیر کناں ہی چر دونان وچ خاموشی چھائی رہی۔ “اج پھیر چنڈی گڑھوں انٹرویو آئی ہے۔ کڑیاں دے کالج لئی، کل ای جانا۔ میں آکھیا جتھے سردار صاحب کھڑ جان کیہ مجال آ نوکری ہل جائے.... چلو اک وار احسان ہی کر دیو..... عمر بھر یاد کریا کراں گا۔” دل پکا کر کے کرتار نے آخری گل آکھ ہی دتی۔

سردار دے شبدان وچوں اوہنوں کجھ تسلی تے سچائی لہی سی۔ کجھ دیر سردار سوچدا رہیا۔ پھیر بولیا، “سالا اج کل دا زمانہ کتا زمانہ ہے، پیسے بنان کوئی حرام دا گل ہی نہیں کردا،

سرپنچ دے منڈے دی توں گل کیتی اے۔ اوہنے میرے ہتھیں پنج ہزار خرچے نے، پورے پنجاہ نوٹ کڈا ہی کوئی بھلامانس ہووے، پنج چار تے اپنا حق ای سمجھدا۔” سوچہ بھریا لکچر سردار نے جھاڑیا۔

کرتار چکرا جیہا گیا۔ ”پنج چار ہزار....“ اس کول تاں نوٹاں دے تھہے نہیں سن۔ اس نے اپنیاں اکھاں اگے چھائی دھند وچ ویکھیا جیویں ایہہ چانس وی ہتھوں جا رہیا ہوئے۔ مسان تن مہینے بعد ملیا سی، ہور اس توں بیٹھیا نہ گیا۔ انے نوٹ اس کول کتھوں آئے؟ اٹھ کھڑیا۔ اس دے مونہہ اتے سفیدی پھیل چکی سی۔

”بیٹھ تے کاکا، اٹھ کے کیوں چلیاں؟ جے اک وار پیسے خرچ کے کم بن جائے تاں پھیر کیہ چاہیدا، پیسے دا کیہ اے، دناں وچ سبھ ٹھیک آ جاندا، ایہدا نہیں سوچیدا سوہرے دا اجیہے کماں وچ۔ نالے ہن تاں میں وچ آن، تھوڑیاں چ ای سار دیاں گے، آپاں وچوں کجھ کھٹنا تھوڑا، پھیر توں سیانا منسٹریاں دا کیہ پتہ لگدا، کدوں پٹاکا پے جائے، توں سوچ لئیں، پنج چار دا انتظام کر لے، پھیر میں جانا تے میرا کم۔“

”چنگا جی شام تک سوچ کے دسانگا....“ سکے گلے چوں مسان کرتار نے انے کو شبد کہے۔

”سوچنا کیہ ہے؟ تر ای آئیں، پیسے دا وی کجھ اے۔“ چک چک کے باہر آئے کرتار دے کناں وچ سردار دے شبد پھیر گونجے۔ اوہ دبا دب بیٹھاں اتر گیا۔

کرتار دا مونہہ لٹک گیا سی، تور سست ہو گئی سی تے اکھاں اگے ہنیرا چھا گیا۔

”کجھ میرا وی خیال رکھیو جی۔“ چپڑاسی دے شبدان نے اوہدا دھیان اکھیڑیا۔ بناں بولے اوہ تر دا بنیا۔

”ایہہ وسکیاں، ایہہ شراباں، تیسرے تیسیرو ویاہ تے عالیشان کوٹھیاں کوئی ایویں تاں نہیں بن جاندیاں۔ ساڈے خون دا نچوڑ نے ایہہ۔ پاغلاں وانگ میں وی کیہ سوچیا سی؟ بڑا اپکاری اے، ویکھ لیا اپکار! دو دو سو روز دی وسکی ہور پیو دی پینشن وچوں آؤندی ہے، کسے توں ہور دو ہزار، کسے توں چار ہزار۔ چپڑاسیاں نوں وی کناں مونہہ پے گیا ہویا۔ ساڈا وی خیال رکھیو، جیویں خزانے دی کنجی پھڑائی ہوندی آ۔“

اپنے آپ نال گلاں کردا اوہ گھر ول تر پیا۔ من اگے نالوں سینکڑے گناں نراش تے بھٹکاؤ ہو گیا سی۔

4

ستھ دے سابمنے اک وڈا سارا پرانا دروازہ سی جیہڑا بے دھیانی کر کے کئی تھواں توں ڈھیہہ گیا سی۔ سینکڑے چڑیاں کبوتران نے کچیاں

کندھاں نوں کھرچ کھرچ اوہناں وچ اپنے آہنے پا لئے ہوئے سن تے اوہناں دیاں وٹھاں دی تھان تھان نمائش لگی ہوندی سی۔ دروازے دے آگے اک باراں پندراں گھراں دی بند گلی سی سجے کھبے دونوں ہتھ دس دس ویہ ویہ کو ہتھ پچھانہ ہٹ کے وڈے وڈے کھلے چوڑے گھر سن۔ جیہناں وچوں اک کرتار دی ملکیت وچ سی۔ کدے پرانیاں سمیاں وچ ایہہ سارے دا سارا تھان اوہناں دے کسے بزرگ دا سی تے پیڑھی در پیڑھی ونڈ کے ایہہ بن کنے گھراں چ کھنڈا پنڈا دتا گیا سی۔ انج سارے دے سارے گھر کرتار دے خاندان وچوں سن تے کافی پیار رکھدے سن۔

کرتار دے پیو نے پچھے جیہے دو کوٹھے چھت لئے سن تے اوہناں دے سامنے نکی جیہی روٹی ٹک نوں اک رسوئی وی اٹکا لئی سی۔ وڈا سارا بغل ماریا ہویا سی۔ اک کندھ ذرا اچیری چک کے دو شتیر پشواں لئی وی لگدے واہ پوا دتے سن تے بن مینہ کئی نوں ڈاڈھی عیش بنی ہوئی سی۔

دروازے دے سامنے اک وڈی ساری ڈھاب سی تے ڈھاب دی ارلی نقر 'تے کوئی دو ڈھانی سو سال پرانا اک بوہڑ جہدیاں جڑھاں تے ٹاہنے دور دور تک پھیلے ہوئے سن۔ جیٹھ ہاڑاں دے ڈپہرے ڈھالان نوں لوکاں بوہڑ تھلے کنے ہی چبوترے بنا لئے سن۔ کسے سمیں کسے دھرماتما نے بوہڑ بیٹھاں اک کھوہ وی لوا دتا سی، جس وچ اس سال پنڈ وچ اک نویں بنی نوجوان سبھا نے ٹنڈاں سٹوا دتیاں سن اتے پشواں لئی پکی کھیل بنوا دتی سی۔

پنڈ دے پالیاں لئی، بڈھے بزرگاں لئی ویلھے نوجواناں لئی سبھ دے اکٹھے ہو کے جڑ بیٹھن دی ایہو تھان سی۔ جس دن توں سبھا والیاں نے اتھے اخبار لیا کے سٹنے شروع کر دتے سن اس دن توں تاں اتھے اڈرا ای رنگ جمن لگ پیا سی۔ بھانت بھانت دیاں خبراں، نویاں نویاں گلاں تے نکیاں نکیاں بحثاں سارا سارا دن بجھے اکتاں وچ چھڑیاں رہندیاں۔

کوئی سماں سی جدوں کرتار وی ایہناں چبوتریاں 'تے لگیاں محفلاں دا سنگار ہوندا سی تے جیویں اس بن محفلاں سنیاں سنیاں بن جاندیاں سن۔ اوہدی ہیر نے پنڈ دے لوک کیلے ہوئے سن۔ کوئی ہی دن اجیہا لنگھدا ہووے جس دن پنج پنج چار چار وار لوکاں نے اوہنوں گھروں بلا بلا کے اوہدی سریلی آواز وچ قصے نہ سنے ہون۔

بن جس دن دی اس ایم. اے. کیتی سی جیویں ایہہ ستھ اس لئی اک بھوتیاں دا اڈا بن گیا سی، اس لئی نہیں کہ اوہنے ایم. اے. کر لئی سی تے بن اوہ لوکاں دے سٹینڈرڈ توں کجھ اچیرا ہو گیا سی، سگوں اس دی بے

روزگاری نے اس دا دل لوکاں ولوں موڑ دتا سی۔ بھانت بھانت دیاں ہوندیاں ٹکوراں نے اوہنوں مجبور کر دتا سی اوہ بنان کسے نال اکھ ملانے آگے لنگھ جائے۔ کدے اوہدی ہمت نہیں سی پئی اوہ بھری محفل وچ بیٹھ کے کسے اخبار نوں پھول سکے، کسے خبر تے بحث کر سکے۔

خبرے کیوں لوکاں دے نہورے اس وچ انے ڈونگھے اتر گئے سن۔ بوڑھ دیاں ٹاہنیاں بہتیاں ہی ودھ کے مٹھو بانئیے دی ہٹ تک اپڑ گئیاں سن تے اوہنے وی اوہناں دا پورا پورا فائدہ اٹھایا سی۔ اک لمب پوچ کے وڈا سارا چبوترا بنا لیا سی جس تے سارا دن اوہ اک پھٹی جیبی دری سٹی رکھدا۔ جدوں دو بھائی کٹھے ہو گئے اوہ اٹھ بیٹھیا، نہیں تاں سارا دن ای حقے دی نڑی نوں مونہہ وچ پائی لیٹے ماردا رہندا۔ نکى جیبی ہٹی سی جس تے کدے کوئی بھلیا چکیا گاہک ہی اؤندا سی کدے ہی اوہدے رنگ وچ بھنگ پیندا سی۔

انج وی لوکاں دیاں گلاں سنن وچ اوہدا ڈھیر رجھیاواں سی۔ بس سارا دن ای کن لائی رکھدا۔

”بابے آہ سنیاں سی اج ریڈیو کیہ آہندا پیا سی؟“
 ”نہ بئی گیا نہیں گھر میں تاں۔ آہندا کیہ سی؟“ چٹی داڑھی والے بابے نے پچھیا۔

”خبریں نہیں توں سنیاں؟“ اج تے بڑیاں نویاں خبراں آئیاں سن۔
 ”دو تن دن ہو گئے بس گھول ہی کر گیا میں تاں۔ ہاں کیہ خبر آہناں توں؟“

”اکھے پاکستان چ پھیر مسلماناں چ وڈھ ٹک شروع ہوئی پئی آ۔ دھڑا دھڑا لوک مری جاندے نے، لکھاں بھارت نوں بھجے اؤندے نیں۔ آگے اتھے مسلمان تھوڑے نیں؟“

”واہ اوئے مٹھو سیٹھا، ایہہ کوئی تینوں نویں ای خبر لگدی آ۔ ایہہ تے مارچ دے اخیر دی چھڑی آ تے چلدا جون دا اخیر، پورے تن مہینے ہو گئے۔“

”پھیر بنو کیہ؟“ اویں لوک مری جان گے؟
 ”بننا ہور کیہ اے؟ آگے پاکستان تے ہندوستان بن گئے سن، ہُن پاکستان دے پھیر دو ٹوٹے ہو جان گے، لوکاں پچھے تھوڑا بٹنا۔“
 ”ہلا! ہویا کیہ سی اتھے صحیح صحیح؟“

”پچھے جہے چوناں ہونیاں سن، جیویں اپنے ہوندیاں، بنگالیاں عوامی لیگ نوں اپنی بہو سمتی نال چن لیا۔ پچھوں لوکاں آکھیا عوامی لیگ نوں راج کاج دا کم سونپے تے خودمختاری دیو، پر یابیا آکھے بھٹو

دی شہ ’تے گل ٹالی جاوے۔ سدھے رابے آوے ہی نہ، اوہناں جدوں کجھ نہ ہی ہتھ لگدا ویکھیا لڑائی چھیڑ دتی، ہور کیہ ہونا سی، آہ کہانی آ ساری۔“
 ”پہلی سرکار کیہ اہندی سی اوہناں نوں؟ اپنے خون بہان تے تلے نیں۔“

”اوئے آزادی منگدے نے آپاں وانگوں، اگے اتھے تھوڑا وڈھ ٹک ہوئی سی۔ سالیان لو تھان کتھے گنیاں جاندیاں سن۔ فوجی حکومت وی کوئی حکومت ہندی آ بھلا، نہ بولن دا حق، نہ پہنن کھان دا حق، غلامی اے غلامی، آزاد ہونا چاہندے نے، ہو جان گے اک دن۔“
 ”ہاں جی تے ایہہ بن وچارا حکومت اپنے ہتھوں چھڈے وی تے کیویں؟ چوبی شیر بن کے پھیر کدی

چوبی بننا چاہندی اے“ کسے ہور نے اپنا گھوڑا بھجایا۔“
 ”اسے دا نان تاں سیاست آ۔ اپنے نہیں سرکار نے ووٹاں ویلے کیہ نعرہ لایا سی؟

بن بجٹ چ کیہ رنگ کھلار دتے نیں۔ ایہہ تے لیڈر سیاستاں کھیڈدے ہی ہوندے نیں۔“

”ہوں...تے ایہہ گل جے۔ آہندے تباہی بلا مچا رکھی آ سوہریاں۔ مسلماناں نے اپنے مسلماناں نوں ای مارنا شروع کیتا۔ لگدی تے ایہہ پہلی کاروائی ہی پئیگی۔ اگے آپاں تاں کدے ایہو جیہا ظلم سنیا نہیں۔“
 ”بئی سنیاں تاں اوہی ہی اے۔“

”انج اوہ تے بھلا دوجیاں ملکاں دیاں گلاں ہوئیاں۔ اپنے تھوڑا کجھ ہوئی جاندا سالا۔

کتے چین ہے من نوں ملدی؟ بہت دور نہ جا اپنا پنڈ ای ویکھ لے۔ کیویں اک نویوں پارٹی بنائی اے۔ نواں ہی اٹھیا، ’آزاد‘ اپنی اڈ ہی ڈانگ کھڑی کر لئی۔“

”سنیا تاں ایوں وی آ بئی بن ایہہ سردار نال ٹکر لین گے۔ اوہدی زمین جبری قبضے وچ کرن گے۔“

”اوئے ایویں مار دے رہندے نیں۔ شہر گیا تے اک دو تھواں توں کجھ سن آیا تے اتھے آ کے ایہو بھکائی پھیر مارن لگ جاند۔ ہور ایہنوں ویلھے نوں کوئی کم تھوڑا آ۔ ایوں وی کتے زمیناں قبضے ہوئیاں تے چھڈیاں جاندیاں نیں۔“

”پنڈ تے ہن سوہرے نے سارا مگر لا لیا۔ کیہ بازی گر، کیہ چوہڑے تے کیہ چمیار اوہدے ساہ وچ ساہ بھرن لگ پئے نیں۔ پتہ نہیں کیہ پٹیاں پڑھا دتیاں سو۔“

”انج تے پچھے جیہے ساریاں نوں کم توں ہٹا لیا سی تے دباڑی ودھا کے چھڈی سی۔ بس ادوں توں ادھے تاں اوہدے مگر ہو گئے نیں۔“ ہنے ہنے آ کے بیٹھا اک ادھ کھڑ وی بحث وچ کد پیا سی۔

”مزدوری دیاں گلاں ہور ہوندیاں تے زمیناں کھوہنیاں ہور گل۔“
 ”اوئے اوہناں کھوئی جبری تھوڑا کرنی آں۔ بھائیبندی نال ای سمجھاؤنا، تے جے نہ ای سمجھیا پھیر کیہ اے، کم بند کر کے اوہنوں سمجھاوانگے، ہور کوئی خون خرابے تھوڑے کرنے نیں۔“
 ”بھلائی آ۔“

”ایہ گل چھڈدے بابیا ! اخبار تے توں نت ای پڑھدیں۔ پچھے جیہے چلپا نہیں سی اک ’بھومی ملو اندولن! اکھدے نے ادوں کمیونسٹاں نے بڑا قبضہ کیتا سی۔“

”اوئے چھڈیا کر ایہو جہیاں گلاں۔ اخباراں نے وی کدے سچ بولیا۔ جیہڑی پارٹی دا اخبار بویا اس دیاں تعریفاں کرنیاں ہوئیاں۔“
 ”چنگا جی ! کون تھونوں سمجھاوے؟“ نوجوان نے سر جھٹک کے کیا۔

”پھیر اوہناں مار تھوڑی کھادھی سی۔ ہن ساری عمر ہڈاں نوں سیکی جان گے۔ بیٹھ جان بھومی تے کوٹھے پا کے پھیر۔“
 ”قربانی تاں ہر کم لئی دینی پیندی اے۔ توں نے آکھنا بنی پکے پکائے لٹو مونہ وچ پے جان کجھ قربانی بناں کدے کجھ کھٹیا توں تے ایہہ وی آکھینگا بنی بھگت سنگھ ہریں کیہ کھٹ گئے۔ جاناں اپنیاں گوانیاں تے جیہڑے آتھاں تھان بت لگدے آ۔ ایہہ ہار پیندے نے ایہہ کوئی تھوڑے تاں نہیں۔“

ہور سوہرا، بناں ناں کھٹے پیسہ کیہ نال چلے جانا ؟ لوکیں کدے پٹیل تے بوس ورگے لیڈراں نوں بھل تے نہیں نہ جان گے۔ قربانی قربانی ہی ہوندی آ بابے۔“

”پچھے جیہے نرینے کے جیتے نے وی دتئیو سی قربانی۔ سارا ٹیر نہیں رلدا پھردا۔ در در دیاں ٹھوکران۔ اوہ وی مسان مسان جیہے بنیا سی۔ اک وار تاں لیڈر بن کے اگلے نوں کھونجے لاتا۔ مڑ کے اٹھیا کوئی ؟ آپے کھنڈ پنڈ گئی ساری پارٹی۔ ادھے تاں ماریاں مرائیاں ماراں سانہیں والے ہوندے نیں۔ کم کرن والا کوئی ہی ہوندا۔“

”نہیں سردار ہور سمیں سی ادوں، نالے اوہ تاں سمیں ای ہور سن۔ ہن تے سرکار وی بدل گئی ہوئی آ۔ غریبی پے وی لوکاں دے اتوں دی گئی۔“

غریباں نوں تاساہ لینا وی اوکھا ہویا پیا۔ بھکھا مردا اکھے کبہ نہیں کردا۔ بھکھے مردے لوکاں ڈاکے ہی مارنے نیں۔ ”کسے ہور نے کیا۔“

”چھٹو گلاس ہور ساریاں۔ پچھے پڑھیا نہیں سی اکھے اک منڈا بی۔ اے۔ کرکے بٹیا سی۔ پڑھن چ بڑا بشیار۔ پڑھنا آگے اوہ چاہے پر سالا پیسہ پلے نہ۔ بڑا بھجیا نٹھیا۔ رشتے داراں وی جواب دتا چٹا دودھ ورگا۔ نوکری سوہری، اوہ نہ ملے۔ پھیر اکھے اوہنے کس بانئیے آگے جا ہارے وی کڈھے۔ اس پنج روپے سینکڑے دا ویاج منگیا۔ ہار کے منڈے نے دوجا راہ ای پھریا۔ دس بھلا ایہدے چ قصور کیہدا ہویا؟ منڈے دا کہ لوکاں دا؟

”اوئے ایہہ تان ٹھیک آ پر ایہدا مطلب ایہہ تے نہیں نہ بئی انج کسے دی جانداد تے قبضے کری جاؤ تے لٹ مار مچائی جاؤ۔“

”ایہہ تھوڑا میں آہناں۔ اوہناں دا مقصد تان انا کو اے بئی لوکاں نوں گھٹو گھٹ جیون دی سہولت تان مل جائے۔ ایہہ تان نہ ہووے بئی اک پڑھنا چاہندا، پڑھن دے یوگ وی اے، آگے نوں ترقی کرن جوگا وی آ، پیسے نہ ہون کرکے گھر دی چار دیواری اندر پیا تان نہ سڑدا رہے۔ بنان کسے فکر فاقے تے کسے کتے تے تان پہنچ سکے۔ ہن کالجاں چ پڑھدیاں نوں تان پنجاہ فکر تان گھراں دے ہوندے نے پھیر کوئی پڑھے کبہ سواہ؟ نالے ایہہ وی غریباں دے دلاں تے لون ملن والی گل ہوندی اے۔

بئی اک تان میرے ورگا کتے کار وچوں پیر ای نہ کڈھے تے تھوڑے ورگے بزرگاں دے کھرڑے پشواں دے کھراں ہیٹھاں وڈھیدے رہن۔ سپاں دیاں سریاں نال تسیں کھیڈدے رہو تے داناں دیاں ٹرالیاں آ کے میں سانہدا رہاں۔ صرف اسے لئی کہ اسیں زمین دے کامے آں تے اوہ مالک، نالے آکھدے نے زمین ساڈی ماں بے پھیر ماں تے تان پتاں دا حق برابر ہوندا۔ کوئی وڈا ہووے بھاویں چھوٹا، نالے جیہڑا اوہدی سیوا کرے اوہدے نال ای ماں دا موہ پیار زیادہ ہوندا کہ وبلڑ نال۔ بے تان اوہناں دی گل کسے حد تک ٹھیک ہی، اسیں منیئے بھاویں نہ۔ اک گل بابے ہور وی ہوندی آ۔ اوہ ایہناں مشکلاں وچوں لنگھے ہوندے نیں۔ کئی کئی دن بھکھے کتے ہوندے نیں۔ اسے لئی مجبور ہوندے نیں۔ ایہہ تے پنڈ دے بندے نے، پنڈ خاطر نیں۔“

”امیری غریبی تان بنی آئی آ پہلے دن دی ای۔ کوئی ایہہ نویں بیماری تان نہیں پھیل گئی کوئی۔“

”میرا خیال آ تیرے دماغ وچ بھوسا بھریا ہویا۔ تیرے کول ہین نہ چار دانے، تینوں گلاس آونیاں ای ہوئیاں۔ کدے اپنے سیریاں دا حال پچھ کے تے ویکھیں۔ پنج سو چ اگلے نوں خرید کے ای رکھ لیندے او۔ سارا دن کھل

لاہن نوں۔ کدے اپنے لاٹلیاں توں لیا، اوہناں جنا کم۔ پچھے جیہے یاد آ بگے بازی گر دے منڈے دی بانہہ کٹ گئی سی مشین چ آ کے، وچارا ماں بارہا سی پندراں سالان دی عمر سی، دو سو علاج نوں وی نہیں سی دتا۔ اپدا ہوندا تاں تر تھلی نہ مچا دیندا۔

ٹھیک آ گلاں آوندیاں ہی ہوندیاں۔ ”کجھ دیر چپ رہ کے پھیر بولیا،
 “میں آہناں، جے دو مہینے ایہہ سبھا ہور کڈھ گئی تاں پنڈ نوں سورگ
 بنا دین گے، ویکھیں آزاد نوں۔“

’ہوراں گلاں دا تاں پتہ نہیں، ایناں ضرور کہاں گا بئی اگلے
 مورہوں کوئی گھٹ نہیں ہوندے۔ اوہناں وی ماں دا دودھ پیتا ہوندا۔ بھورا
 خبر اوہناں دے کن چ پئی نہیں، ادوں ہی کسے نہ کسے اڑا کے رکھ
 دیناں۔ پولیس تاں پلدی ای ایہناں دے سر تے ہے۔ سارا دن جدوں ایہناں
 دے ہی رہنا، ایہناں دیاں کرنیاں، کھانا پینا تے عیشاں لٹیاں، پھیر اوہناں
 کوئی کسے توں باہر تھوڑا رہنا۔“ بڈھے دے اندر اپنا پالا سی، جیہڑا
 اوہنوں کھا رہیا سی۔

”توں تاں بابیا اوہیں گلاں ماردا جیویں کتے انگریزاں دے وقت چ
 پھردا ہوویں۔ اوہناں سمیاں نوں لنگھے کئی سال ہو گئے نے بابے! پورے
 چالھی سال۔ ہن اسیں آزاد ہاں، آزاد۔ کجھ یاد رہیا تینوں۔ پولیس دی مجال
 نہیں رہی، من مانی کر جائے۔

”تینوں پتہ نہیں حالے نکیا! تیرے چ نواں خون ٹپدا۔ اسیں وی ایہہ
 وال کوئی دھپ چ سفید نہیں کیتے۔ ہن ایہہ دس بئی دو مہینے پہلاں کٹیا
 نہیں سی سردار نے جگیر نوں۔

بنایا سی نہ فیم دا کیس۔ کیہنوں نہیں پتہ اوہ جھوٹھا سی۔ اوہ وی ماڑا
 جیہا مونہہ ماردا سی۔

”تے پھیر تاں تینوں پتہ ای ککھ دا نہیں۔ جھگڑے تاں ایہو نیں۔ ادوں
 ایہہ پارٹی جتھے بند ای کدوں ہوئی سی۔ اتھوں تاں جواناں دے خون ابلے
 نیں۔ اج اس تے ہتھ پیا، کل نوں کسے ہور تے ٹک جانا سی۔ نالے ایتکیں
 نہار بدل گئی۔ اس وار تاں اوہدے نال گل وی نہیں کرنی۔ بس سارے کماں
 دا بائیکاٹ کر دینا۔ نہ کوئی زمین واہے، نہ سانبھے، کجھ نہیں کرنا!“
 ”اگلا بابروں منگا لو۔“

”بڑے دا ای راج آ بابیا! سارے پنڈاں وچ سبھاواں بن گئیاں نے، تیرا
 پنڈ تاں ساریاں نالوں پچھوں جاگیا۔ ایہہ تے کرتار نے وچ پے کے پنڈ نوں
 بچاء لیا سمجھ کسے دی مجال نہیں بابروں کاما آ جائے۔ اگوں اوہناں وی
 اپنے کم سوار نے نیں۔ توں ویکھیں بابے ایتکیں بندا کیہ اے۔“

”جنگا چل چھٹا اوہناں دیاں گلاں، بئی آ جیہڑا توں کرتار دا نال لیا
ایہہ وی پارٹی چ رلی؟“

جے رل گیا پھیر کیہ گُو مر گئی۔ پارٹی کوئی ماڑی گل تاں نہیں،
کوئی کنجرخانے تاں نہیں کردی، نہ تیویاں کڈھدی ویجی اے۔ پنڈ نوں
سودھن دے ای اوہناں نے اپرالے کیتے نیں۔ میں وی اوہناں دا ممبر آ۔ پنڈ
دے اڈے تے بیچ بنائے نیں۔ برانڈے لئی اٹاں پائیاں۔ پانی لئی کھیل بنائی۔
سکول اپ گریڈ کرایا۔ تھوڈے لئی نت اخبار اُون لگ پئے نیں۔ ماڑا کم دس
اوہناں کیہ کیتا؟ ہُن لوکاں توں ٹریٹراں لئی سکیورٹیاں بھراؤندے نے،
ٹیوبویل دواؤندے نیں تے ویکھیں اگلے سال دانے وی تہاڈے گھروں ہی
خریدے جایا کرن گے۔ ہن شہر جانڈے او، ادھے آڑھتیاں دے، ادھے پلے
پینڈے نیں۔

پھیر مینہہ کنی دا ڈر۔

”ایہہ تے کم تھوڈے بھلا چنگے نے، پر سردار تے زمیناں والیاں
گلاں آپاں نوں چنگیاں نہیں لگیاں“

’ایہہ وی چنگیاں لگن لگ جانیاں، کجھ چر سستا تھوڑا جیہا۔“
”ہاں تے پھیر کرتار بارے توں کوئی گل نہیں کیتی۔“

”تینوں دس تے دتا، اسے دے اپرالے نال سارا کم بنیا۔ آزاد نوں اس
نے موہرے لایا سی تے جیہڑے کم میں تینوں پہلاں گنائے نے سارے
اوہدی دین ہے۔ کرے کیہ وچارا؟ بے روزگاری نے مار سٹیا، نہیں تے
دماغ ایہو جیہا بس گلاں چھٹ دے، توں تے سبھ کجھ بھل کے اس دا پجاری
بن جائیں۔ کدے مل کے دیکھیں۔“

”لے یاد ای کیتا سی اوہ اُوندا تریا۔“ مٹھو بانئیے نے حقے دی اگ
ٹھیک کردیاں دوروں اُوندے کرتار ول اشارہ کیتا۔

ساریاں دیاں نگاہاں دوروں پونی ورگے مونہہ والے کرتار نوں
گھوکھن لگ پئیاں۔ تور اس طرحاں سست ہو گئی ہوئی سی۔ جیویں لکھاں
من بوجھ دھون تے دھریا ہووے۔ میلاں دا سفر کرکے انگ انگ ٹٹ رہیا
ہووے۔ سریر نڈھال ہویا سی گھل کے ہٹے اک پہلوان وانگ۔

کرتار کوٹھی والے سردار دی کوٹھی توں آ رہیا سی۔ پنج ہزار دی
سمسیا اس اگے تاریاں وانگ گھم رہی سی۔ متھے ’تے تریلیاں دے پھارے
فٹے ہوئے سن۔ اک سینکڑے وٹاں والی پینٹ سی جیہڑی پسینے نال گچ ہو
گئی سی۔

اس نوں اس طرحاں دی حالت وچ ویکھ کے کسے بلانا ٹھیک نہ
سمجھیا۔

اپنے گھر پہنچن لئی کرتار نوں لازمی ستھ وچوں لنگھنا پیندا سی۔
 ستھ وچوں لنگھنا اوہ سپاں والیاں کھڈاں اپروں لنگھن نالوں گھٹ نہیں سی
 سمجھدا۔ کھنڈھاں تے بیٹھے اس دے ہانی تے تاش کھیڈدے بڈھے اوہدے
 تے جدوں وینگ کسدے اوہنوں کانبا چھڑ جاندا۔
 ستھ چ پہنچ کے اس دے قدم تیز ہو گئے۔

نت وانگ پھیر اپنے تے چلدے وینگ اوہنوں سنائی دین لگے۔ کسے
 بڈھے دے بولے جیہے کہے
 شبد وی اچھو پلو جیہے اوہدے کنیں آ پئے۔

آہ چچ کردے آج کل دے پاڑھے۔ کنھی حالیں آہ منڈا پیو نے پڑھایا۔
 مسان بڈرول کے تن کلے زمین سنواری سی پیو دے شیر نے ساری منڈے
 اتے لا دتی۔ اشکے جائیے۔ ایہناں سہریاں نوں شرم نہیں آوندی پتلون وچ
 ہتھ پائی پھر دیاں نوں۔

اس توں پہلاں کہ اوہ اگانہہ لنگھ جاندا اک بور نے کیا،
 “پتہ نہیں چندرے نے کیاہ پڑھائی پڑھی اے؟ سرپنچ دا منڈا سی آوندا
 اٹک گیا۔”

اوہ کناں وچ تیل پائی تردا رہیا۔ اس دی ہمت نہیں سی اوہ پچھانہ مڑ
 کے اوہناں نال اکھاں ملا سکے۔ اس دی ایم۔اے۔ تاں اوہناں دی ان پڑھتا
 نالوں کتے سستی سی۔ ویہاں سالوں توں اوہدے ساتھی کجھ تاں کماؤندے آ
 رہے سن تے اوہ بیسے پانی وانگ ہی وبائی گیا سی۔ اپنے آپ نوں وینگ
 دے یوگ سمجھدا سی۔ لوکاں دیاں گلاس سچ سن۔ اوہنوں کسے نال شکوہ
 وی نہیں سی۔ پنچ ہزار پھوک کے جے اوہ لگ گیا سی تاں اس وچ کیا
 وڈتن سی؟

آج لوکاں دیاں گلاس اس توں سہ نہیں سن ہوئیاں۔ اس دا من کر اٹھیا
 سی کہ اوہ اوہناں نوں کیساں توں پھڑ کے پچھے پر حالی سماں نہیں سی
 آیا۔

کرتار دے قدم بور تیز ہو گئے۔ اپنے آپ نوں گھڑیسدا اوہ گھر جا
 ڈگ گیا۔

نراش ہویا کرتار سدھا اندرلی کوٹھڑی وچ جا ڈگگیا۔ نہ اپنی ماں نال گل کیتی، نہ روٹی کھادی تے نہ پانی پیتا۔ خبرے اوہ دا اندر مر کیوں گیا سی۔ سردار دے شبد برابر اوہدے دماغ وچ چکر لاؤندے رہے۔ کسے حد تک اوہدی گل ٹھیک وی سی۔ پنج چار ہزار نال جے کم بن جائے تاں ٹھوکران نالوں تاں چنگا سی۔ انج وی تے اوہ ڈیڈھ سال توں ویلھا پھر دا ہی سی تے نالے ایہہ تاں اج کل دا رواج ای بن گیا سی۔

سردار دی پنج ہزار دی شرط اوہنوں وڈھ وڈھ کھان لگی۔ اس وقت تے گھر کھوٹا پیسہ تک وی نہیں سی۔ وار وار اوہدی نگاہ باقی بچدی کلا زمین تے جا ٹکدی۔ کدے زمین نوں ویچن بارے سوچدیاں ہی اوہنوں کانبا چھڑ جاندا۔ کدے ستھ چ بیٹھے بڈھیاں دے نہورے اچی ہو کے اوہدے کناں چ گونجدے تے کدے پچھلی وار زمین گھنے پاؤن دا درش آگے تازہ ہو جاندا۔ کسے نوں اپنی چیز دے حق دین سمیں کیہ گزردی ہے اس توں بھلیا نہیں سی۔ پنڈ وچ اوہدی سانجھ مک جانی سی۔ اپنے کھیت کسے ہور دے ہو جانے سن۔ اوہناں وچ اوہ ہک دڑاندا نہیں جا سکے گا۔ بھانت بھانت دے وچار دماغ وچ اچھل رہے سن جیہناں توں ڈردا اوہ گرمی دے مہینے کمی جا رہیا سی۔

بچدی کلا زمین نالوں کرتار کسے حالت وچ وی جدا نہیں سی ہو سکدا۔ سینکڑے یاداں سن جیہڑیاں کرتار نوں زمین نال بنی بیٹھیاں سن۔ نہ اوہ اوہناں یاداں نوں بھلا سکدا سی تے نہ اوہ زمین دا کھڑا ای چھڈ سکدا سی۔ کھیت دے ہر کنکے نال تے درخت دے ہرے پتے نال اوہدیاں کہانیاں جڑیاں ہوئیاں سن۔ وار وار اوہ اوہناں نال لپٹ کے اپنی زندگی دی بوند نوں مندا سی۔ اپنے پیو دیاں آوازاں، بلداں نوں گالھان، دپڑاں تے دھرتی نوں دتیاں اسیساں حالی وی اوہنوں اپنے کھیت وچوں سنائی دیندیاں سن۔ کون اپنیاں یاداں نالوں وچھڑ سکدا سی تے پھیر اس سمیں جدوں اوہ ساتھ چھڈ گیا ہووے۔ جس زمین دے بھورا ٹکڑے وچ اوہنے بچپن گزاریا، جوانی دیاں انگڑائیاں بھنیاں تے پھیر اپنیاں پیار پین گھاں جھوٹیاں۔ اس یادامبری رنگیلی دھرتی نوں کسے ہور دے ہتھ اوہ تھما دیوے تاں کس طرحاں! حالے پچھے جیہے وکی زمین دے گھا ہی اس دے ہردے تے الے سن پھیر ہور اوہناں زخماں نوں اوہ کس طرحاں اچیز سکدا سی۔

ہُن تے زمین دا اِکو کلا باقی رہ گیا سی۔ دو کِلے تاں پہلاں ہی اس دے پیو نے اپنی ہتھیں کرتار دی پڑھائی تے تیر دی روٹی لئی بھین چڑھا دتی سی۔ جس دن اوہدے پیو نے زمین دی رجسٹری کرائی سی کرتار نوں وی وچے بلایا گیا سی۔ اسٹام ’تے انگوٹھا لاؤندے سمیں اس دے پیو دیاں اکھاں وچ جو اتھرو ٹپکے سن اوہناں دی یاد کرتار نوں اج تک تُمبدی آ رہی سی۔ کنے ہی دن اس دا پیو آتھن اگن بھرے گلے نال آکھے بناں نہیں سی رہ سکيا۔

”لے اج سالہ ایہہ ننگ میتھوں زمین خریدن والا بن گیا۔ آہ حالے کل ہی میریاں زمیناں وچ رلدا ہوندا سی۔ سرت نہیں سی ہوندى جگ جہان دی۔ زمین وچ کم کرن والا کاما لے بول مالک بن بیٹھیا۔ اوہ مالکا کسے ’تے وکھت نہ پائیں تے جے ایہہ سماں وکھانا ہی ہووے تاں گھٹو گھٹ دیہہ تاں نہ نکاری کریا کر۔“ پھیر اوہ اپنی بیماری تے جھورن لگ پیندا۔ کدے بھکھیاں اکھاں نال کرتار دے چہرے ’تے تکدا جس تے اوہنے اُس ٹکائی ہوئی سی۔

”آکھدے ہوندے آ ہنیرے پچھوں ہی سویرے دی ہوند ہوندى ہے۔ خبرے اس لئی ساڈے ’تے ہنیر چھا گیا ہویا کہ کرتار سویرے نوں لیاؤن وچ رجھیا ہویا۔“ کدے کدے اوہ اوپری جیہی بولی چ کرتار دی ماں نوں آکھدا۔ خبرے اپنا دل ٹکان لئی جاں کرتار دی ماں دا تے جاں پھیر کرتار دا ہی۔ اس دے دل اندر جیویں اوہ اٹل وشواس سی اوہدا پتر سینکڑے وگھے زمین خریدیگا ٹریکٹراں دی گھوکر پیا کریگی، ہر ہاڑی ساؤنی داناں نال کوٹھے بھریا کرن گے۔ شاید ایہو وچار سی جیہڑا اوہنوں اپنی زمین تک ویچن لئی مجبور کر رہیا سی۔ صرف اک کرتار دی پڑھائی لئی۔

جس دن اوہدا پیو اپنی سدھر نوں ادھوریاں لے کے ہی کرتار توں سدا لئی ودانگی لے گیا سی۔ اس دے اتھرواں دی جھاکی، گلے بھرے والے شبد تے بھوکھ بانیاں گٹے دی لیہ وانگ اوہدے دماغ وچ پکیرے ہوندے چلے جا رہے سن۔ جدوں وی کدے مجبوراً اوہنوں اپنی زمین ول چکر مارنا پیندا۔ اپنے پیو دیاں سدھراں دا خون ہویا ویکھ کے اوہدیاں بھیاں نکل جاندیاں، ہٹکورے وار وار تھمائے توں تھم نہ ہوندے۔ اس کرکے کنے ہی دناس توں اوہ ادھر ول چکر نہیں سی مار سکيا۔

پنڈ وچ تاں اوہناں اپنے کوٹھے بنے ہی چھتے سن۔ پہلاں تاں اسے کھیت وچ ہی اوہناں دا وسیبا سی۔ اک نفر وچ ڈنگراں لئی برانڈا سی، دوجی نفر وچ دو کچے کوٹھے سن جیہناں وچوں اک وچ کرتار نے اپنے جیون دا پہلا ساہ لیا سی۔ اوہنے اپنی زندگی شروع کیتی سی تاں ایہناں ہی کھیتاں

وچ۔ بھورا وڈا ہویا تاں رڑ رڑ کے کدے کسے بوٹے وچ الجھ جاندا تے کدے کسے درخت دے مڈھ نوں پھڑ کے کھڑا ہو کے پنجاہ پنجاہ وار ڈگنا۔ کدے رونا، کدے ہسنا تے پھیر دوڑ کے اپنی ماں دی چھاتی نال چمبڑ کے دودھ پین دیاں گھٹناواں اچھوپلے جیہے اس نوں کدے یاد آ جاندیاں سن۔ جدوں ماڑا موٹا بھجن لگیا تاں اس دھرتی نے اوہنوں بچیاں وانگ سانبھ سانبھ وڈا کیتا۔ کئی ہی وار اپنے پیو دی ریسے اوہنے ایہناں کھیتاں دی دھرتی دے سر نوں کھرپیاں نال پاڑیا سی۔ بناں مطلب ہی۔ پر کدے اپنے پھیر وی گلہ نہیں سی کیتا سگوں جدوں وی کدے ٹھوکر کھا کے اوہنے گرنا تاں اپنے کولے ریتے وچ اوہنوں سمیٹ لینا۔ کئی ہی وار کرتار نے ایہناں کھیتاں دی مٹی وچ اشنان کیتے سن۔ اپنے پنڈے ’تے صابن وانگ اس دا ریتا ملیا سی۔ ہتھاں پیراں ’تے جمے ہوئے من من ریتے دے درش ہن وی اوہدیاں اکھاں اگے آ کھڑوندے۔ ایہہ درش جیویں اوہنوں کوک کوک اکھدے ہوں، “ساتھوں وچھڑ کے چین کیویں پائیں گا؟” اوہنوں وی یقین سی۔ اوہنوں چین نہیں ملے گا۔ اوہ تاں مڑ بچپن دیاں دہلیزاں لئی تانگھدا سی تے ہن اوہناں یاداں نال ٹٹیگا وی تاں کیویں۔

سکولوں ڈر کے سینکڑے وار کرتار نے ایہناں ہی کھیتاں دی شرن لئی سی تے سکول وچ پین والی مار توں بچ کے ایہناں کھیتاں وچ لگے درختاں دی چھاں بیٹھاں رج کے ستا سی۔ سکول چ کسے نال لڑنا، اک دو پھٹیاں جڑنیاں تے بستا گل وچ پا کے گھر ول نٹھ پینا، پر جیویں ہی کھیت نظریں پیندے پیو دا ڈر پے جانا اوہنے اچھوپلے جیہے واڑ ٹپ کے کھیت دے پارلے سرے ’تے لگی ٹاہلی بیٹھ جا بیٹھنا۔ بستا سر تھلے، پھٹی کھیل وچ تے آپ گرمیاں دے ڈپرے ستیاں ڈھال چھڈنیں۔ خبرے کیوں ادوں اوہ اپنا لڑاکا تے بے فکر سی۔ اج تے اوہ فقراں دے بہار بیٹھ دبیا جا رہیا سی۔ اک لدے ہوئے کھوتے وانگ۔ اک دو دن کھیت وچ درختاں بیٹھاں، فصلاں وچ ای گزاراؤنا جاں کسے نے کسے بہانے گھر رہ جانا۔ جدوں تیجے چوتھے دن سکول جانا تاں لڑائی دی گل آئی گئی ہو گئی ہوندى۔

اک وار سکول چ ماسٹراں درخت لیا کے لائے۔ کرتار نے سکول چ درخت لجان دی تھاں اپنے کھیت نوں ہی باغ بناؤنا شروع کر دتا سی۔ نت ای کسے نہ کسے تھاں تھوڑا پٹ سٹنا۔ سارا سارا دن آلے دوآلے توں بوٹے پنڈے پھرنا۔ ’کسے بنیوں نم کھود لیاؤندا تے کسے پاسیوں بوہڑ۔ اک دو وار تے اوہنے سکول دے درختاں ’تے وی جا ڈاکھ ماریا سی۔ دنن وچ ہی اوہنے تھاں تھاں درخت ہی درخت کر دتے سن۔ دن وچ پنجاہ پنجاہ وار

اوبناں دوالے چکر لاؤنیں۔ کسے دوالے واڑ کر دتی، کس دوالے گملا بنا دتا تے کسے وچ بالٹی پانی دی لیا سٹی۔

سارا سارا دن ایہناں دوالے گھمن توں بنان اوبنوں کوئی کم نہیں سی رہیا۔ اج اوبدے درخت جدوں جوانیاں مان رہے سن تاں اوہ کیویں اوبناں نوں کسے دے حوالے کر آوے۔ اس دے ہتھاں چ پئے چھالے تاں حالے وی اوبنوں ٹسکدے معلوم ہوندے سن۔

کنے کنے دن پہلاں اوہ سکولان وچ ہون والیاں چھٹیاں نوں اڈیکدا رہندا۔ اوبدے دل وچ اک سدھر جیہی ہوندی سی اوہ سکول وچ پین والی مار توں بچ کے اپنے کھیتاں دے کھلے دامنان وچ چوکڑیاں بھر سکے۔ جدوں سکول بند ہو جاندا اوہ اپنی پھٹی تے بستے نوں چک کے پرچھتی 'تے سٹ دیندا۔ اگلے دو مہینیاں بعد ہی اوبناں دی مڑ اوبنوں یاد آؤندی۔

اوبنیں دنیں سویرے اٹھنا، ڈنگر کھولنے تے باہر نکل ترنا۔ کدے کدے کھلی عیش نوں ویکھ کے اوہ سوچدا کیہ لینا پڑھ کے۔ ایویں ماسٹراں دے ڈنڈے کھائی جاؤ۔ جنا مزہ ڈنگر چار کے، اوبناں نال لاڈ لڈا کے آؤندے، اونا ایہناں کتاباں وچ کتھے ! دو ساتھی نال ہونیں۔ کھیٹن لئی کوڈیاں دی جیب بھر لینی، گلاس وچ روٹیاں والیاں پوٹلیاں پا لینیاں، اک ہتھ چ پانی خاطر ڈبہ تے دوجے ہتھ چ ڈانگ پھڑ کے سویرے نکل جاؤ، جدوں چاہو گھر وڑو۔ نہ کسے تلی مارنی تے نہ کسے لال پیلیاں اکھاں وکھاؤنیاں نیں۔ کدے مجھ دی پٹھ 'تے بیٹھ گئے، کدے کسے کٹے پچھے دوڑ پئے تے کدے کسے کٹی دے سنگاں نوں چمبڑ گئے۔ ڈیہریں مجھاں ٹوبھے وچ جا واڑیاں! آپ نقر اتے لگی نم ہیٹھاں بیٹھ کے روٹیاں جھمن بیٹھ جانا۔ کپڑے لاه کے ٹوبھے وچ جا وڑنا۔ نالے کدے پھرنا تے نالے مجھاں نوں نہاؤندے پھرنا۔ کدے مجھ دی پوچھ پھڑ کے چبھی مارنی۔ کدے سر 'تے بیٹھ سنگاں نوں پھڑ کے دوجی نقر جا پہنچنا۔ شرطاں لا لینیاں تے مزے لٹنیں۔ پھیر نکلنا تے کوڈیاں کھیٹن بیٹھ جانا۔ کدے کاٹواں پچھے باندراں وانگ نم تے ٹپوسیاں مارن بہہ جانا۔ کسے نہ کسے گل تے کھیڑ پیندے۔ اک دو گالھاں دپڑاں کڈھدے ازیب ازیب طعنے مہنے مار جاندا تے پھیر جھٹ کو بعد ای من منائی ہو جاندی۔ شاماں اتھے ہی ڈھال کے پشو ٹوبھے وچوں کڈھنے تے پٹھاں 'تے بیٹھ کے کھیتاں ول تر پینا۔ تھان تھان گھاہ چ مونہہ ماردا پشواں نوں کوٹھیاں وچ لیا واڑنا۔ سورج دی ٹکی نال نکلنا تے ڈبڈی نال گھرے وڑنا اوبدا روز دا نیم بنیا رہندا۔

خبرے کیوں اس نوں پڑھن نالوں ایہناں گلاس وچ سواد زیادہ آؤندا سی۔ کدے کدے اوہ اپنے کول ضدی وی بن کے رہ جاندا۔

”اوه مہندا وی کیہڑا پڑھدا، جیتا وی مجھاں چاردا، نندا وی۔ میں وی نہیں ہن پڑھن جاندا۔ ہیں باپو؟ میں وی ٹنگر ای چار لیا کر۔....“

کدے کدے اوہدا کم ویکھ کے اوہدا پیو وی ہاں مر دیندا۔ پتہ نہیں پھیر راتو رات اوہدے من وچ کیہ اؤندا اوہ اگلے ہی دن اوہدا کن پھڑ کے اٹھا دیندا تے سدھا سکول دے راہ پا اؤندا۔ اوہنیں دنیں سویرے اٹھ کے سکول جانا وی اوہنوں زہر ورگا لگدا سی۔

اک دو سالوں وچ اوہنوں اجیہا بھس پیا کہ اوہ روکیاں وی نہ رکدا۔ نہ کدے سکولوں بھجنا، نہ کموں ٹلنا تے نہ ہی کدے بستے نوں پرچھتی تے ٹنگنا۔ اپنے باپو نوں وی اوہنے کدے سکولوں ہٹن لئی مڑ نہیں سی آکھیا۔ خبرے اس کر کے اوہنوں کٹن والے ماسٹر بدل گئے سن تے نویں آئی اک ماسٹرانی نے اوہ نوں بہت کجھ سکھا دتا سی۔ اوہدی مٹھاس اوہنوں بڑی پسند آئی سی تے اوہنے ہر روز اوہدی کرسی دیاں لتاں کول بیٹھن دی عادت بنا لئی سی۔ اوہدی مٹھی آواز سنن لئی۔ اوہ کئی کئی بہانے گھڑن لگ پیا سی تے کدی کدائیں جے اوہ ماڑی موٹی دھو گھڑیس وی کر دیندی پھیر وی اوہنوں بھورا غصہ نہ اؤندا سگوں اک عجیب جیہی خوشی اوہدے روم روم وچ دوڑن لگ جاندی۔ سبھ توں زیادہ اس نوں اپنی ماسٹرانی وچوں اؤندی خوشبو پسند سی۔ کئی وار اوہ سوچدا میرے وچوں، میری ماں وچوں تے میرے پیو وچوں اجیہی خوشبو کیوں نہیں اؤندی پر کوئی تسلی بخش جواب اوہ لبھ نہیں سی سکيا۔ اس وچ کسے پاسوں پچھن دی ہمت وی انہیں دنیں نہیں سی۔

نویاں نویاں کہانیاں تے چنگیاں گلاس سن کے اوہدا من پڑھائی وچ گڈ چلیا سی۔

پہلے کئی مہینیاں وچ اوہنے 'ا' توں سوا نواں پڑھیا ہی نہیں سی۔ ہن نت نویاں کویتاواں سن، کہانیاں سن تے چڑیاں کاواں دیاں گلاس۔ سکولوں آؤن سار ہی اپنا بستا تے پھٹی چک کے ٹاہلی بیٹھ بیٹھ جانا۔ کدے کتاباں کڈھ کے پڑھن بہہ گیا، کدے سوال کڈھن ڈیہ گیا تے کدے کدے ماسٹرانی دی مدھر آواز وچ کہیاں کویتاواں گن گناؤن لگ جاندا، پھیر بھجیا بھجیا اپنی ماں نوں سناؤن تگھ پیندا، کدے حل چلاؤندے پیو کول جا بیٹھدا۔ اوہدی ماں نالوں پیو نوں زیادہ خوشی ہوندی سی۔ شاید اس کر کے کہ اوہدیاں آساں نوں پھل چڑھن لگے سن۔ اوہدا کرتار پڑھنے پے گیا سی۔ گھٹ گھٹ کے اوہ وار وار اوہنوں اپنی چھاتی نال لاؤندا۔ جیویں اس طرحاں اوہنوں اک عجیب جیہی خوشی ملدی ہووے۔ کرتار وی گلاب وانگ کھڑ جاندا۔ اسے طرحاں رٹے رٹائے شبد اوہ اپنی ماسٹرانی نوں جا سناؤندا تے ماسٹرانی دا

اک شبد 'شاباش' اوہنوں سارے دن لئی اک عجیب خوشی پردان کردا۔ ایہو اک شبد سی جس لئی کئی گھنٹے اوہ اپنے کھیت وچ لگیاں ٹاہلیاں بیٹھ بتاؤندا سی تے پھیر بھجا بھجا اپنے باپ کول جاندا :
 “باپو! بھین جی نے اج مینوں پھیر شاباش دتی آ، ہور کسے نوں نہیں دتی۔”

“اچھا!”

“ابو... باپو آہندی سی توں منیٹر بن گئیں۔ بن میں سوال کڈھایا کرونگا تے نالے سبق سنیا کروں سبھ دے۔” اوہدی گود وچ بیٹھ کے پھیر آکھدا۔
 “ہلے اوئے میریا شیرا، اگلی وار نماں ویچ کے نویں لیڑے سوا دوں پھیر تینوں۔ بس پڑھ پڑھ لا دے گوڈیاں۔” اپنے کم نوں وچے چھڈ کے اوہدا پیو آکھدا۔

“ویکھیں باپو ایہہ بھین جی بڑی چنگی آ۔ کسے نوں وی نہیں کتدی۔ اوہ پہلاں والا ماسٹر تان مینوں بڑا کٹھا ہوندا سی۔”
 “کوئی نہیں توں پڑھیا کر جی لا کے پھیر کابنوں کوئی کجھ... ماسٹر تے کتدے ہی ہوندے نیں۔ غصہ نہیں کریدا ہوندا۔”

نکیاں نکیاں گلاس نے اوہدا پڑھائی وچ انٹریسٹ بنا دتا سی۔ ٹاہلی ہی اس دا سکول بن گیا سی۔ کجھ دیر توں تان پرلے کوٹھیاں وچوں مندو وی اوہدے کول آ بہندی۔ اوہنوں پڑھا کے، ماسٹران وانگ رعب جھاڑ کے تے اپنیاں گلاس منا کے اوہنوں اک عجیب جیہی خوشی پر اپت ہندی سی۔
 بن بہاویں ڈیڈھ سال توں ویلھا پھرن کر کے اپنی پڑھائی اوہنوں اک بوجھ تے بے مطلبی جیہی لگدی سی، پر اج تک اوہ سمجھدا آ ریا سی ایہناں ٹالھیاں بیٹھ بیٹھ کے پڑھن دا سماں ہی اس لئی اک سنہری سماں سی۔
 جے کھیت نہ ہوندے تان ٹاہلیاں نہ ہوندیاں، جے ٹاہلیاں نہ ہوندیاں تان اوہدے جیون وچ پڑھائی نہ ہندی تے اوہ وی اپنے ہانیاں وانگ ڈنگر ہی ہونا سی۔

دناں وچ ہی اوہ پکیاں پوڑیاں وانگ کلاساں چڑھن لگا کدے کسے نالوں گھٹ وی نہیں سی رہیا۔ عام منڈیاں وانگ پاس ہوئی گیا سی۔ اس دے کھیت اوہدی پڑھائی دے وڈے سہانک سن۔

ساریاں گرمیاں اوہ کتاباں چکی نماں بیٹھ بتاؤندا سی تے سارا سارا سیال کھالاں دیاں وٹاں اتے۔ بس پڑھن توں سوا جتھے اوہنوں کوئی کم ای نہیں سی رہیا۔ کھیتاں وچ اوہدا پیو وی اوہنوں کم نہیں سی کرن دیندا۔
 “توں پڑھ لیا کر بس دب کے۔ کم میں آپے کروں، توں نہ فکر کریا کر۔” اکثر اوہ آکھدا۔

اوبدے ساتھی اس تے چڑدے سن۔ اوہ تاں ساری ساری رات جگراتے کتدے سن تے تاں وی مساس ای پاس ہوندے، پر اوہ سی کہ ساریاں ساریاں راتاں جاں تاں کبڈیاں کھیڈ کے پھیر سیالان وچ دھونیاں دوالے ہی گوا دیندا سی۔ کرتار نوں وی کوئی اجیہا دن یاد نہیں سی جدوں اوہ رات دے دس توں ودھ پڑھیا ہووے۔ اتج اوہنوں کوئی کم وی نہیں سی لگدا جیہڑا دس دس باراں باراں وجے تک بیٹھے۔

سارا کم تے اوبدا نکي ہی ہویا رہندا۔

جوانی جدوں اوبدے تے رنگ کھڑان لگی تاں اوہنے اپنے کھیت دے لیہندے ول اک کیارے جنا تھاں خالی چھڈا کے پولا کر لیا سی۔ چن دی چاندنی وچ ساری ساری رات کبڈی دے اکھاڑے بھکھدے رہندے۔ شرطان لگدیاں تے زور از مائی ہوندى۔ کدے کدے کرتار دی کھیڈ 'چوں اوہنوں اک عجیب خوشی ملدی سی۔ "سوہریئے، جوانی چ سبھ کجھ ہو جاندا ہوندا، اندر کیریاں والے کتے وانگ ایہہ کیویں پے جاؤ؟" کدے کدے جے اوبدی ماں کرتار دی شکانت کردی تاں اوہ آکھدا۔ خبرے اپنی ہی جوانی دیاں گھٹتاواں نوں یاد کرکے اوہ کرتار نوں نہیں سی ورجدا۔ اوہنے خبرے کیہ کی رنگ کھلائے ہوئے نے اپنے سمیاں 'چ۔

کجھ وی ہووے اپنے سکول دا وقت اوہنے ایشو عشرت وچ گزاریا سی تے اس عیش دا وڈا ادھار اس دے کھیت سن، جیہناں سورگاں وانگ اوہنوں جیون مانن دا سبھاگ پردان کیتا سی۔

ایہناں ہی کھیتاں وچ اوبدے پیار دیاں کہانیاں شروع ہوئیاں سن۔ اپنے نال پڑھدی مندو نوں اوہ اپنیاں کتاباں نالوں زیادہ پڑھن لگ پیا سی۔ اوہ خوش سی، اس دا ساتھ اس نوں پر اپت سی۔ اوہناں دی پڑھائی پیار وچ وٹ گئی سی۔ لوکی آکھدے اوہ جوان ہو گئے نیں۔ اوہناں نوں وی لگدا سچ مچ ای اوہ جوان ہو گئے نیں۔ اگے نالوں ڈھیر گلاں اوہناں وچ پہلیاں ورگیاں نہیں سن رہیاں۔ اگے وانگ اوہ کدے گتھم گتھا وی نہیں سی ہوئے۔ نہ ہی اک دوجے نوں چڑاؤن تے مار پواؤن دی بھالنا اوہناں وچ رہی سی۔ بن تے ہر اک گل وچوں اوہناں دے دلوں عجیب عجیب قسم دیاں خوشیاں امڈ امڈ پیندیاں سن۔ کسے گل وچ سفلتا اک نوں ملی ہوندى دوجا ودھ چڑھ کے خوش ہوندا تے تعریفاں دے پل بنھ دیندا۔ جے کدے مندو کوئی مار، مار لیندی اوہنوں لگدا ایہہ سبھ اس لئی ہو رہیا ہووے اتے جدوں کوئی سفلتا اوبدے پیر چمدی اوہ بھج کے ساری گل جنا چر مندو دے کن وچ نہ پا دیندا اوہنوں چین نہیں سی آوندا۔ جے کسے سبجیکٹ وچوں اوبدے نمبر چنگے آ گئے تے کرتار گھٹ گیا تاں اوہنوں بھورا غم نہ ہوندا خبرے اس کرکے

کہ اپنے وچ تے مندو وچ اس نوں کوئی فرق نظر نہیں سی آؤندا تے شاید اسے دا ناں پیار سی۔

جدوں چندری جوانی گھم گھما کے اوہناں تے چڑھی تاں قیدیاں وانگ پابندیاں لگ گئیاں۔ بن اوہناں نوں پڑھن وی نہیں سی دتا جاندا۔ اکٹھے سکول وی کدے کدائیں تاں بولدیاں ویکھ کے وی اوہناں دے گھر دے چڑ جاندے۔ اکٹھے کھیڈدے کھیڈدے، اکو تھاپوں سوندے سوندے، بن اوہ اڈ ہو گئے سن۔ اوہناں وچکار جوانی دی کندھ کھڑی کر دتی گئی سی۔ کرتار نوں یقین ہو گیا سی اس دے گھر دیاں وانگ اوہدے تے وی گھر دیاں نے مہنے مارنے شروع کر دتے ہون گے۔

“تسیں بن کوئی نیانے نہیں...لوک سو سو گلاں بنا لیندے نے کسے دی زبان تھوڑا کوئی پھڑ لو....اس طرحاں آپ بدرا پنرا چنگا نہیں لگدا۔ پابندیاں دا اوہناں تے بھورا اثر نہ ہویا۔

کھلے عام نہیں سی مل سکدے تاں نہ صحیح۔ کدے سکول وچ وقت کڈھ لینا تے کدے راہ جاندے جاندے۔

جے کدے کتے نہ ای موقع ملدا تاں کھڑیاں فصلاں دے وچالے بنے اکھاڑے وچ، جتھے اک نوجوان بوہڑ وی لگا ہویا سی۔ اوہناں نوں کوئی روک ای نہیں سی سکدا۔ بھورا دن چھپیا نہیں سی مندو نے کسے نہ کسے بہانے اوہدے کھیتاں ول چکر ماریا نہیں۔ کرتار تاں پہلاں ہی اس دی اڈیک وچ سیٹیاں ماردا ادھر ادھر گھمدا رہندا سی۔ ادھا گھنٹہ اوہدے آؤن توں پہلاں ہی اوہ اتھے چکر کڈھن لئی مجبور ہو جاندا۔ اوہدے دل وچ تراٹاں ہی اجپاں اٹھدیاں سن جیہناں نوں اوہ قابو نہیں سی کر سکدا۔ اکٹھے مل بیٹھنا، ڈھیر ساریاں گلاں کر سٹنیاں، کسے گلوں تے کدے کسے گل تے، کدی کرتار دا دل اس توں پرانہ بٹن نوں نہیں سی کردا۔ اس دے پاسے، اس دیاں گلاں تے نکیاں نکیاں مٹکاں تے پیار دے روسے سارا سارا دن اوہنوں تہمدے رہندے۔ سارا سارا دن اوہ کسے عجیب بولی وچ تے عجیب ڈھنگ نال اوہدا سواگت کرن لئی سوچدا۔ پتہ نہیں اوہدی تکنی وچ کیہ شکتی سی؟ مندو دے اگے آؤدیاں سبھ کجھ بھل جاندا۔ رٹے رٹائے شبد کدھرے رل کھل کے رہ جاندے۔ کدے کدے اوہدا دل کردا اوہ مندو نوں لے کے دور نس جائے۔ جتھے کدی وی کوئی اوہناں نوں جدا نہ کر سکے۔ سارا دن اوہ پیار دی دنیاں وچ کھوبیا رہے۔

مندو اتے چندری جوانی نے رنگ وی اٹھرے ہی کھنڈائے سن۔ اس دے انگ انگ وچ اک نشہ سی، آکرشن سی تے دل موہ لین والے انداز۔ اس دے لمبے تے کالے شاہ وال ویکھ ویکھ کے اوہ باورا ہو جاندا۔ کنا کنا چر

اپنیاں انگلاں نال اوہناں ریشمی لٹاں وچ کنگھی کردا رہندا۔ مندو دیاں اکھاں وی کرلیاں ورگیاں سن تے جے کدے بھل بھلیکھے بھورا سرمہ پا لیندی، اوہ سوچنو اسمرتھ ہو جاندا کیویں اوہنوں سمجھائے مندو اوہنوں کئی سوہنی لگدی ہے۔ ہتھاں دیاں انگلاں وچ گلاب دیاں پتیاں ورگی کولتا سی۔ وار وار اوہدے ہوٹھ مندو دے کومل ہتھاں نوں چمن لئی تڑپھ اٹھدے۔ مندو دا سٹول سریر ویکھ ویکھ اوہ اپنے آپ وچ کھوہ جاندا۔ کنا کنا چر اس انوکھی سندرتا وچ کھویا اوہ اپنی ہوند نوں بھل بہندا ادھادا ادھا گھنٹہ بنان کسے کارن اوہدیاں اکھاں وچ ویکھدے ویکھدے بتا چھٹدا۔

کدے کدائیں اوہ اپنے کھلھے والاں نوں پچھانہ سٹ کے رات نوں چند دی چاندنی وچ آ جاندی اوہ آپے توں باہر ہو جاندا۔ وار وار اوہدا من کجھ کرن لئی بھڑک اٹھدا۔ وار وار اپنے کلاویاں وچ بھر کے اوہنوں چمن توں بنان جیویں اوہنوں کوئی کم نہیں سی ہوندا۔ بوہڑ دے پتیاں دی چھاں بیٹھ اوہناں دیاں پیار کلولاں مگھدیاں سن۔ پتیاں وچوں چھن کے روشنی اوہدی مندو تے پیندی۔

اس سمیں کرتار نوں لگدا اوہ کسے سورگی پری دیاں باباں وچ پیا لوری سن رہیا ہووے۔

اجہیاں ملاقاتاں توں اوہدا دل کدے نہیں سی بھردا۔ کئی کئی دن اوہدے دماغ وچ اوہناں ملاقاتاں دے درش اکرے رہندے۔ سارا سارا دن اوہ عجیب عجیب خیالاں وچ کھویا رہندا۔

کتاباں وچوں اوہنوں مندو نظر آون لگ پئی سی۔ تہاں تہاں اوہدا ناں اس دی قلم توں آپے لکھیا جاندا۔ اس دی ہر حرکت وچ مندو سما گئی سی۔ ساری ساری رات اوہنوں مندو دے سپنے آوندے رہندے۔ کدے رات نوں اکھ کھلے جاندی تاں مندو ہی مندو، 'ہن سوں رہی ہوویگی، بے فکر ہو کے، کیہ پتہ میرے وانگ جاگ ہی رہی ہووے۔ اوہ سوچدا پھیردا اس دے ہی خیالاں وچ اکھاں میٹ لیندا، "توں بڑا سست ہو گیاں کرتار۔" کدے کدے اوہدا پیو اکھدا۔ اوہ سست نہیں سگوں چست ہو گیا سی۔ اوہنوں کیہ پتہ اوہ اپنی جوانی وچ پیر دھر کے پیار دی دنیاں تک اپڑ گیا سی۔

مندو نوں سکولوں ہٹا لیا گیا، پر اوہناں دے پیار وچ بھورا فرق نہ پیا۔ اسے طرحاں اوہناں دیاں ملاقاتاں ہوندیاں رہیاں۔ کدے کسے ولوں کوئی شکوہ نہیں سی ہویا۔ پتہ نہیں اس لئی کہ دونوں نوں اک دوجے وچ اٹھ وشواس سی۔ کوئی کسے نال بے وپھائی کرو وی تے کس لالچ چ ؟

کرتار شہر ول ہو تریا.... آجیری پڑھائی لئی۔ مندو خوش وی سی تے اداس وی۔ کرتار نوں تے یقین سی اگلیاں لکھاں پیار جوڑیاں وانگ اوہناں

دا پیار وی مٹی وچ ہی رل کے رہ جاویگا پر مندو دا دل رکھن لئی اوہ
'ہاں، ہاں' آکھدا تریا آؤندا سی۔

سینکڑے جوڑیاں اس دے پنڈ وچ ہی بدنام ہونیاں سن۔ کسے توں
لوکاں بلھ اٹیرے، کسے نوں مہنے مارے تے کسے تے ٹکوراں ہوئیاں۔ پر
اوبناں دی جوڑی کدے کسے دے دھکے نہ چڑھی تے جے اس دے
زمیوار سی تاں اوبناں دے کھیت۔ مندو دا وی اتے اوبناں دا وی کھیت باہر
وار سی۔ اتھے کدے وی کسے دا چکر نہ وجدا۔ جے کسے اوبناں نوں
بدنامی دے سیک توں بچایا سی تاں اوہ اوبناں دے کھیت سن۔

ایہو جہیاں سینکڑے کہانیاں سن جیہڑیاں کرتار نوں کھچی رکھدیاں۔
کھیتاں وچ چکر مار مار اوہ اپنا دل بولا کردا سی، تے ایہناں یاداں دے
بھنڈاراں نوں اوہ کسے ہتھ ویچن دی ہمت نہیں سی کر سکدا۔ نالے جیہڑے
من دو من دانے آؤندے سن اوبناں دا وی صفایا ہو جانا سی۔

ایہو وچار سن جیہڑے کرتار نوں اپنی اندرلی کوٹھڑی وچ پئے نوں
کمبائی جا رہے سن۔

اک پاسے نوکری دا مسئلہ تے دوجے پاسے پیو دی نشانی، اپنیاں
یادگاراں دی گٹھڑی، سب تے کوہڑ کرلی والی گل بن گئی سی۔ کھاوے تاں
کوہڑی چھڈے تاں کلنکی۔

جھٹ کو بعد اوبنے اپنے خیال چھڈے۔ اپنی پچھانہ کھچو سوچنی تے
اوبنوں گلانی جیہی آئی۔ لوکاں دے نہورے آپے تعریفاں وچ بدل جان گے۔
پنج دے جدوں پنجاہ کدے زمین بن گئی تاں پیو دی آتما نوں آپے شانتی مل
جاؤ۔ مینوں کیہڑا کوئی کھیتاں وچ جانو روکدا۔ جدوں مرضی جاواں تے
نالے جدوں پروفیسر بن گیا پھیر تے اوبدی عزت وی دگنی ہو جاؤ۔ خبرے
نہیں کدے سال دو سال بعد کدے گیزا لگیا کرو جاں نہیں۔ نالے چلے جان
تاں وی کوئی وڈی گل نہیں۔ بہتا ہی کروں مڑ پھیر اوبو زمین کیہڑا کتے
نس جاؤ، پھیر خریدی جاؤ۔

نویں خیالاں نے اوبدے پرانے وچاراں نوں دبوچ لیا۔ سابو سابو اوہ
اٹھ تریا۔

اوبدی ماں گھر دیاں دلیزاں وچ کھڑی اوبدے ول تكدی رہی۔ پتہ نہیں
اوبدا دل بے تحاشہ کیوں دھڑک رہیا سی۔ دل کیتا اک وار کرتار نوں
بابوں پھڑ کے اندر ڈک دیوے پر ترے جاندے نوں پچھوں ہاک مارن دی
اوبدی ہمت نہ پئی۔ دل مسوس کے اندر جا وڑی۔

“چندرا بنان کجھ کھادھے پیتے ہی تر گیا۔” اندر وڑ کے اوبنے انا
سوچ کے اکھاں وچوں نیر وھاؤنا شروع کر دتا۔

“جے چندرے دے سر تے پیو نہیں ریا تاں ایوں لونہدا پھردا۔ نہیں
اجیہے نیانیاں نوں ڈکے دا فکر نہیں ہوندا۔”
اک وار پھیر اوہدے رکے ہنجو ویہہ ترے۔

6

گھروں نکل کے کرتار سدھا نرنجن دے گھر ول ہو تریا۔ اس دی زمین دا باقی بچدا کلا نرنجن دی زمین نال لگدا سی۔ سردا بچدا گھر ہون کر کے اوہ خرید وی جھٹ وچ سکدا سی۔

کرتار سست چالے تریا جا رہیا سی۔ اک پاسے دل کٹوں کٹوں پیا کردا سی تے دوجے پاسے دماغ وچ ہتھوڑے جیہے وجن لگ پئے سن۔ پیاس نال گلا سک گیا سی۔ کئی وار کسے گھروں پانی دا گلاس پین لئی اوہدے قدم ودھدے ہی رہے۔ کئی وار اوہنوں یقین ہو گیا سی اوہ دھرتی تے بے ہوش ہو کے پٹاک دینے ڈگ جاویگا۔ اپنے آپ نوں سنبھالدا اوہ تریا جا رہیا سی۔

گلی دا موڑ مڑ کے نرنجن دے گھر آگے جا پہنچیا۔ دروازے وچ اکٹھ بجھیا ہویا سی۔ پنڈ دی پنچائت دری وچھائی کسے مصلے دا سمجھوتہ کرا رہی سی۔

“انے بندیاں چ تے گل نہیں ہونی۔” سوچدا اوہ آگے لنگھ گیا۔
 “چلو اک وار اپنی ملکیت بیٹھ کھیت وچ گیڑا مار آواں.... پھیر تے ایہہ کسے دا ہو ای جانا۔” اوہدے قدم تیز ہو کے کھیت ول ودھن لگے۔
 سوئے دی پٹری پٹری پے کے کرتار اپنے کھیت ول جانے پے ہو گیا۔ اک دو کھیت لنگھ کے اوہدا کھیت پیندا سی۔ کھیت وچ وڑدیاں ہی اوہدا اچی اچی بھیاں مار کے روں نوں جی کیتا۔
 واڑ وڑدیاں ہی اوہنوں سچی نکرے لگی 'روڑی' نظر آئی۔ اک دم اوہدے قدم تھم گئے۔

روڑی دا کوڑا تھان تھان بکھریا ہویا سی۔ کدھرے گوہے دے ڈھیر پئے رل رہے سن اتے کدھرے مرغیاں نے ککھ کنڈا کھنڈا رکھیا سی۔ اج دی حالت اوہناں سمیاں توں اک دم بھن سی جدوں اوہدا پیو اس دے سینے وچ شراب لئی توڑے دبدا ہوندا سی۔ اس روڑی دی وی اک اٹری ای ٹوہر سی۔ کئی وار لوکاں نے اوہدے پیو نوں اکھیا سی، “سردارا روڑی جیہڑی اوہیں سنوار سنوار رکھی آ کوئی خیر نہیں دسدی۔”
 “بھورا ماسہ کسے ویاہ ساہے لئی کڈھ لئیدی اے ہور اپنا تان تینوں پتہ ہی بیگا۔” اوہدا
 پیو ہس کے آکھدا۔

”جدوں پہلیاں گلاس نہیں رہیاں، پہلے لوک نہیں رہے تان ایہناں دی پہلی نہار کیویں رہے۔ اپنے مالکاں نال اپنے وی اپنی حالت بدلنی ای ہوئی۔“ سوچدا سوچدا آگے نوں تر پیا۔
 ویہہ کو فٹ دی اک ڈنڈی سی جیہڑی لنگھ کے اوہدے کوٹھے سن۔
 اوہنے انا پینڈا سکنتیں مکالیا۔

پشواں والا کوٹھا ڈھیہہ کے کھنڈر بن گیا سی۔ اک ستیر سی جیہڑا وچالیوں ٹٹ کے بیٹھاں لمک گیا سی تے سرکڑے دیاں تیلاں اویں بکھریاں سن۔ جیویں کسے ودھوا عورت نے اپنا جھاٹا سیپا کردی کردی نے جھتھرا بنا لیا ہووے۔ کرتار دے پریوار توں بناں اوہناں دی سیوا تے دیکھ بہال وی تے کوئی نہیں سی کردا۔ ویوگ وچ آیا بی مٹانا بویا۔

پشواں والی کھرلی، جتھے کدے درجن پشواں دیاں رونقاں رہیاں سن۔ سارا برانڈا چپک رہیا ہوندا سی اسے برانڈے وچ اک کتی نے اپنا گھرنا بنا لیا سی۔ کلیاں تے سیونک اس طرحاں لگی سی جیویں صدیاں توں کسے اس دی سار نہ لئی ہووے۔ کچیاں کندھاں وچ رکھے روشندانان وچ بہانت بہانت دے پنچھیاں نے اپنے آہنے بنا لئے سن۔ کرتار کنا ہی چر بت بنیا کھنڈر نما گھر ول ویکھدا رہیا۔ اوہدا دل زور زور دی دھڑک رہیا سی۔ ہور بہتی دیر اس توں ایہہ سبھ کجھ ویکھیا نہ گیا۔ صبر دا گھٹ بھر کے اوہ آگاہہ ہو گیا۔

کرتار دے کمرے دا دروازہ کھلا سی۔ سدھا اوہ اندر جا وڑیا۔ اس نوں ویکھ کے اک کالی کتی اندروں نکل کے باہر نوں دوڑ گئی۔ چہکدے کیوتر اڈاری مار گئے۔ سورج دیاں کرناں ٹیڈھیاں ہو کے اندر پین لگیاں۔ اک عجیب جیہی قسم دی بدبو کرتار دے نک اندر گھسن لگی۔ اک وار اوہدے ہتھ رومال لئی جیب ول ودھے تے پھیر اوہ رک گیا۔ اتھے ہی تان اس نے زندگی بتائی سی تے اس نوں اپنی بے دردی نال ٹھکرا دین دی اوہدی ہمت نہ پئی۔ اک دو منٹ مون دھاری رہن پچھوں اوہنے پٹھ بھوا لئی۔ ست سال پہلاں دی کالکھ حالے کمرے دی کھپی نکرے چمکاں مار رہی سی۔ کدے اتھے اوہ اپنی مٹی دے تیل دے لیمپ نال ادھی ادھی رات تک پڑھدا رہیا سی۔ جلدی بی کرتار نے اودھروں نگاہ ہٹا لئی۔ کدے وی کسے پڑھائی والی یادگار نوں تازہ کر کے اوہنوں خوشی نہیں سی ہوندی۔ اسے پڑھائی نے اوہنوں ایہہ رنگ وکھائی سن ایہناں بھریاں بھکنیاں گھراں نوں کھنڈر بنا دتا سی۔ جے کتے اوہ پڑھائی نوں چھڈ کے کھیتی وچ پے گیا ہوندا تان گھٹو گھٹ اتھوں تک تان نوبت نہ آؤندی۔

باقی سارا کمرہ ویران پیا سی۔ اک دو تھائیں چوبیاں دیاں کھٹاں
 نظریں پٹیاں جیہناں وچوں مٹی کڈھ کڈھ اوہناں ڈھیر لا دتے سن جاں
 چڑیاں نے آہنے بناؤندے سمیں تیلان دے ڈھیر کھنڈا دتے سن۔
 اپنے بھاواں نوں اسے طرحاں دل اندر گھٹ کے اوہ دوجے کمرے
 آگے جا کھڑوتا۔ اک چھوٹا جیہا جر والا جندرا وجا ہویا سی۔ اکو جھٹکے
 نال اوہنے جندرا توڑ لیا۔ اندر اک دو پرانے حل کوئی اک ادھ ٹٹیا جیہا
 کھریا تے ہور نک سک جیہا پیا سی۔ اک ٹٹے پھٹے نوں کھچ کے اوہ اپر
 بیٹھ گیا۔ اس وار اس توں آیا قابو نہ ہویا۔ ہنجھو اکھاں وچوں آپ مہارے وہ
 ترے ۔

"باپو... باپو... " دیاں چیکاں سارے کمرے وچ گونجن لگیاں۔ لکھ
 تھمائے توں وی اوہدا رون نہ تھمیا۔ ایہناں سندا وچوں کرتار نوں اپنے پیو
 دی ہوند محسوس ہوندى سی۔ کدے اوہنے ريجھان نال ایہناں نوں بنایا سی،
 ورتیا سی تے کنڈم کرکے ایہناں کوٹھیاں وچ ڈکيا سی۔ اس نوں پھٹے تے
 بیٹھے نوں محسوس ہو رہیا سی جیویں اوہدا پیو بلداں مگر جڑیا ہووے،
 کھریا پھڑ کے گوڈی کر رہیا ہووے، رات دے سناتیاں وچ کھڑا پانی لا
 رہیا ہووے، پڑ وچ منجا ڈابی بیٹھا ہووے تے کدے کدے اوہنوں لگدا، پیو
 منجے وچ پیا کھنگھ نال کرلا رہیا ہے۔ کدے اوہناں سنداں نوں اوہ نیجھ نال
 ویکھن لگ جاند، کدے گرد نال بھرے کسے ٹٹے سند تے پیار نال چمن
 بھردا.... نالے بٹکورے نکل رہے سن نالے ہنجواں دی واچھڑ لگی ہوئی
 سی۔

اتھوں اٹھ کے کرتار کوٹھیاں دے پچھے ول ہو تریا۔ اس دے کبڈی
 والے میدان وچ گٹھ گٹھ گہاہ آگ آيا سی۔ جتھے چند دی چاندنی وچ محفلاں
 جمدیاں سن۔ چیک چیاڑا پیندا سی۔ اوہو تھان اک ویران بن کے رہ گئی سی۔
 آگے جا کے اوہ جوانی وچ ہی سک کے ٹنڈ مرنڈ بنے رکھ بیٹھاں جا
 بیٹھا۔ لوکیں آکھدے نے بوہڑ دو دو تن تن سو سال دا ہو جاندا ہے پر اہنے
 تاں حالے جوانی وچ مسان ای پیر دھریا سی اتے حالے کسے کسے تے
 نے ہی دھرتی نوں چھوہیا سی کہ اس دے پتے سک کے جھڑ گئے۔ مڑ
 کسے وی پنچھی نے اوہدا ساتھ نہ نبھایا۔ سینکڑے پنچھیاں دے آہنے
 کدھرے کھنڈھ لا کے آڈ گئے۔ بُن تے اک ادھ گرجھ توں سوا کوئی وی اس
 دا ساتھ نہیں سی نبھاؤندا۔

جس دن توں کرتار دی پریت کہانی سمایت ہوئی سی اسے دن توں
 اس رکھ توں اوہناں دا وچھوڑا جیویں سہ نہیں سی ہویا۔ بوہڑ بیٹھاں بیٹھ
 کے کرتار نوں لگدا سی اوہ مندو کول بیٹھا ہووے، پر ایہہ تے ڈھیر

پر انیاں گلاں سن۔ مندو ہر روز اس دی بنن دیاں سوہاں کھاندی کھاندی
کسے ہور ڈولی جا چڑھی سی۔

“مینوں معاف کر دیویں... گھر دیاں اتے کوئی زور نہ چلیا... میرے ول
ویکھیں... میری عزت نوں

گلیاں وچ نہ رولیں۔” صرف انیاں کو گلاں نال اوہ اپنا کھڑا چھڑا
گئی، پر اوہنوں کیکہ پتہ کرتار دے دل اتے کیکہ گزردی سی؟ بنان کجھ
کہے سنے اوہنے باباں ڈھلیاں چھڑ دتیاں سن۔ اوہ دور نکل گئی۔ کرتار دا
ہتھ اٹھیا۔ تھپڑ مار مار دوہری کر دیوے۔ کجھ سوچ کے اوہدے ہتھ تھم گئے
سن۔ پندراں دن چھٹیاں دے وچ چھڑ کے اوہ شہر چلا گیا۔ مڑ کدے مندو ول
تکن نوں دل نہ کیتا۔ بھالیاں بھل وی نہ سکیا۔ رات نوں اکھ کھلہدی جاں
سویرے جاگدا اس دے اکش دماغ وچ اکر جاندے۔ کدے وی ہوکیاں توں
سوا اوہنوں کجھ نصیب نہ ہویا۔

کدے مندو تے، کدے اپنی غریبی اتے کدے اوہناں دی امیری اتے
کرتار نوں غصہ چڑھدا رہندا۔ جے اوہ سینکڑے وگھے زمین دا مالک
ہوندا مجال سی اوہ کسے ہور دے گھر جا رہندی۔ ایہو دکھ سی، غم سی۔
جس دا اوہ کئی ورہیاں توں شکار سی۔ اپنی غریبی دا احساس کراؤن والی
مندو سی۔

سینکڑے وار کرتار اس بوہڑ بیٹھاں اکلا بہہ کے اس دیاں یاداں
تازیاں کر کے، ہنجو وہہہ کے گیا سی تے جیویں بوہڑ توں وی اس دا ردن
ویکھیا نہیں سی گیا۔ بوہڑ نے وی دنن وچ ہی اپنی بہار نوں طلاق دے دتا
سی۔ پنتیاں نوں جھاڑ کے کرتار دی زندگی اپنے آپ نوں ٹنڈمرنڈ بنا کے
جیویں اپنی وفا دا ثبوت دتا ہووے۔

“کیوں کھاہ م کھاہ کسے دی یاد وچ سڑیا جاوے۔ جدوں اوہنے میری
قدر نہیں پائی۔

اپنی زندگی دے سہین خاطر میریاں بھاونواں نال کھپڈی تان میرا اک
طرفہ پیار کس کم۔ میں اوہنوں گلی گلی وچ بدنام کراں گا۔ اوہدے قصے
گھر گھر سناواں گا تے اوہدی عزت نوں گلیاں دے ککھاں وانگ رولاں گا۔
اگوں تان کسے نوں ہور تے زخمی نہیں نہ کرو۔” پہلی وار سی جدوں
اپنے پرتی کرتار دے من وچ ودروہ پیدا ہویا سی۔

اپنے فیصلے نوں دڑھ کر کے اوہ اٹھ کھڑیا۔ لہڑی پینٹ جھاڑی تے
تیز تیز قدم نال مڑ جدھروں آیا سی ادھر نوں تر پیا۔ دبا دب کبڈی والا
میدان لنگھیا، کوٹھے لنگھے تے روڑی نوں پچھانہ چھڑ کے واڑ ٹپ لئی
اتے پہے وچ جا رہیا۔ اکھاں روہ تے ہنجواں کر کے لال ہو گئیاں سن۔

گلہاں تے سوچ چھا گئی سی۔
جلدی جلدی اپنا پیٹڈا مکا کے اوہ نرنجن دے گھر جا وڑیا۔ پنچائنت اٹھ
تر گئی سی۔ نرنجن دا ہتھ پھڑ کے کرتار اندرلی کوٹھڑی وچ لے گیا۔
ساری گل کرا کے دستخط کیتے تے روپے جیب وچ پا لئے۔ زمین کوڈیاں
دے بھاء وکی سی پر اوہنے 'سی' نہ کیتی۔
نوٹاں نوں سانہہ کے سردار دی کوٹھی ول دا رخ کیتا۔
“میں تیرے ول ہی چلیا سی۔” کوٹھیوں نکل کے سردار نے اوہنوں
دوروں آوندے نوں ویکھ کے
کیہا۔
“میں تے آپ آ گیاں پھیر۔”
“ٹیلیفون 'تے گل کیتی سی میں۔ چیف تے اپنا لنگوٹیا پار ای نکلیا۔
میں اوہدی پرموشن کرائی سی۔ سالا نہیں لگدا جواب دے دیو۔ گیرج وچ
کھڑی کار ول مڑدے سردار نے کیہا۔
کار دی طاقی کھلی۔ اوہ وچ بیٹھ گیا۔ کار ہوا نال گلاں کرن لگی۔

اک وڈی ساری چار دیواری وچ 'نیو ہوٹل' دی عمارت نو ویابی دلہن وانگ سچی کھڑوتی سی۔ بھانت بھانت دے رنگاں نال کٹے چورس خانے دلہن دے گہنیاں وانگ پھب رہے سن۔ منزل دی ٹاپ 'تے 'نیو ہوٹل' دے بورڈ وچوں بندے جھٹے رنگ برنگیاں بجلیاں جھم جھم پٹیاں کر ریاں سن۔ بورڈ اپر لگے پنج بلباں وچوں جدوں لال، پیلی تے سفید روشنی مکس ہو کے گردی تاں اک بورڈ 'تے اڈرا ای نکھار سی جس وچ بنیاں بالکونیاں وچوں ہتھال وچ وستی دیاں بوتلاں تے گلاس لئی پھر دے منکھی بت وکھائی دے رہے سن۔

رات دے اٹھ وچ گئے سن جدوں سردار دی کار 'نیو ہوٹل' دے گیرج وچ جا کے رکی۔

کرتار نے پردہ ہٹایا۔ گیرج دی چھت 'تے لگیاں روشنیاں وچ چمکیاں کاراں، ٹیکسیاں تے سکوٹراں نوں ویکھ کے اوہ حیران رہ گیا۔ اس نوں یقین نہ آیا۔ سچ مچ لوک ایہناں دے مالک نیں۔ اوہ موجود نے اس ہوٹل دیاں رنگیلیاں اندر۔

“ہیلو سردار صاحب... آج تو بڑے دنوں کے پچھ چات چکر لگایا آپ نیں۔” کرتار دا دھیان سردار دا سواگت کرن آئے اسسٹنٹ منیجر نے توڑیا۔ “نہیں تے... حالے پرسوں تاں میں اتھے ساں... تے آج پھیر تیری سیوا وچ حاضر ہو گیا ہاں جیں کم بنائیں گا تاں....” کرتار نوں جندرا لا کے باہر آوندے سردار دے ہوٹھ فرقے۔

کرتار وی باہر نکل کے اوہناں دے کول کھڑو گیا۔ سردار دا بیگ اوہنے ہتھ وچ لمکا لیا سی۔

“تو یہ بات ہے پرسوں میں یہاں نہیں تھا.... اور صاحب ہوٹل تو آپ کا ہے جب چاہیں پدھار سکتے ہیں۔”

“کرتار دیاں نگاہاں منیجر دے بڈھے چہرے 'تے ٹکیاں ہوئیاں سن۔ بار بار اس دے ہوٹھاں تے نجدی مسکراہٹ آتے بولاں دے وچوں ٹپکدی خوشامد وچوں اوہنوں بناوٹی پناوٹی دی بو آ رہی سی۔ جیویں صرف دکھاوے خاطر ہی اپنے ہوٹھاں نوں ہلا رہیا ہووے۔

“کس طرحاں چل رہیا پھیر؟”

”کریا ہے صاحب آپ کی۔“ منیجر نے نہ چاہندے ایہہ شید کہے۔ اندروں اوہدا دل پھولیا لوڑیدا سی۔ نہ گھر آٹا سی تے نہ کوئی پیسہ دھیلا۔ آکھن نوں اسسٹینٹ منیجر اکھواؤندا سی پر اس دا عہدہ، عہدے تک ہی سمیت سی۔ نہیں تے اوہنے ساری عمر بیریاں نالوں وی خستہ حالت پھر گزار ی سی۔ اوہ بھیڑا کم کردا سی۔ جس نوں آتما وی نہیں سی مندی۔ پھیر وی اوہ بھکھا سی۔

غریبی دا شکار سی۔ آخر ڈیڈھ سو نال بندا وی کیہ اے؟“

”کیا سیوا کریں صاحب آپ کیہ؟“

”بئی اوہ اس دن والے پیس بڑے پسند آئے سی مینوں۔ جو اج پھیر مل جان تے مزہ ای آ جائے۔“

اوہ گلاس مار دے گیٹ ول ودھن لگے۔ کرتار اوہناں دے مگر ہو گیا۔

”ارے واہ سردار وہ تو میں بس ابی بک کر کے آیا ہوں...ہاں کجھ نئے پیس آئے ہیں ہمارے پاس۔ ایک دم ودھیا، بس پری جیسی ہے، دیکھو گے دیکھتے رہ جاؤ گے۔ بس ایک وار ویکھو تو۔“

”ہن پنجابناں؟“

”جی صاحب موسٹ بیوٹی فل۔“ منیجر نے گھڑے گھڑائے شبد دہرائے۔

”پھیر بنا دے پروگرام“

”کنے پیس صاحب؟“ منیجر دے چہرے ’تے خوشی دوڑن لگی سی۔

”تن! دو میرے لئی تے اک....“

”اس صاحب کے لیئے؟“

”آہو! سردار نے کرتار ول تک کے کیہا۔

کرتار دا دماغ منیجر دے بناوٹی پن وچ رجھیا ہویا سی۔

”اور صاحب پھر پیلے ڈریس میں ہوں گی، پچھان توں لین گے۔“

”پچھان تاں آپے لواں گے پر بھیجیں ذرا جلدی ہونی۔ آہ پھڑ، جواکاں جنیاں لئی لے جائیں کجھ کھان نوں۔“ آکھدے سردار نے پنجاب دا نوٹ جیب وچوں گڈھ کے اوہدے ہتھ پھڑا دتا۔

اک وار پھیر بناوٹی مسکراہٹ ہوٹھاں ’تے لیا کے منیجر نے نوٹ جیب وچ پا لیا تے نوٹ بک وچ کجھ نوٹ کرن لگیا۔

”صاحب آپ تو بڑے اچھے ہیں۔ ہر بار احسان کرتے ہیں۔“ نالے اوہ آکھی جا رہیا سی۔

اوہ اک بور نویں آئی کار ول تر گیا۔

”بڑے لالچی ہوندے ہیں۔ بن پنجاں نال کوئی چنگا پیس لے او۔ نالے اینے کو نال اگے پچھے پھر دے رہندے ہیں۔ کئی وار بڑے بے رنگ جیہے لے آوندے ہیں۔“ سردار کرتار نوں سمجھاؤں دی کوشش کر رہا سی۔

کرتار نے اکا ادھر دھیان نہ دتا۔ اس دا دماغ کتے ہور سی۔
 ”بس اس ہوٹل دی ایہو خاصیت ہے۔ راتاں تہانوں اباسیاں لے کے کٹن دی لوڑ نہیں۔

بڑیاں رنگیلیاں راتاں بندیاں۔“
 ”سوہرے پتہ نہیں کتھوں ودھیا ودھیا بھال کے لیاؤندے ہیں۔ کئی تاں نریاں پٹولیاں ورگیاں ہوندیاں ہیں۔ کالجاں دیاں وی تے ہوندیاں وی بڑیاں سستیاں ہیں۔“

برابر ترے جاندے کرتار نوں سردار حالے وی کجھ سمجھا رہا سی
 پر اوہ بے خبر سی۔

دونوں ساہمنے بنیاں سنگ مرمر دیاں پوڑیاں جا چڑھے۔ ہنے بنیرا ہویا سی تے ہوٹل دیاں ساریاں بتیاں جگمگا اٹھیاں سن۔ کرتار دیاں نگاہاں بیسیاں، اوہناں باباں وچ باباں پائی ٹہل دیاں جوڑیاں اتے تن تن چار چار دیاں ٹولیاں تے ٹکیاں ہوئیاں سن جیہڑیاں دنیا نداری توں بے خبر ہوٹل دیاں رنگینیاں مانن لئی تیزی نال ادھر آ رہیاں سن۔

بے فوری نال ہسدے، خوشیاں نال چہکدے اوہ اس طرحاں پوڑیاں چڑھ جاندے جیویں اس ہوٹل دے جگاں توں واقف ہون۔ ہر اک دے چہرے اتے امیری دے چنہ سن تے پیسیاں دی مہک سی۔ ہزاراں روپیاں دے ٹھنڈے سوٹاں اتے ریشمی ساڑھیاں تے جدوں مین گیٹ تے لگی سپاٹ لائیٹ اوہناں تے پیندی تاں اوہ اوہیں چمک اٹھدیاں جیویں کسے نمائش گھر وچ لگیا شو کیش۔

کرتار سردار دے نال تریا جا رہا سی۔
 بلڈنگ دے چارے پاسے کئی گراسی لان سن جیہناں وچ بھانت بھانت دے پھل، جنگلی بوٹے تے جھرنیاں دیاں رونقاں سن۔ گراسی لاناں وچ اک نکی جیہی پکی سڑک سی جیہناں وچ آئیس کریمان، وسکیاں، سوڈے تے ہور نک سک نال بھریاں ریڑھیاں والے بیرے گھم رہے سن۔ ہر لان دے باباں اندروں ہون والے حکم دی اڈیک وچ بیرا کھلوتا سی۔ تھان تھان رنگ برنگے بلباں والے بجلی دے کھمبے سن۔ بلڈنگ دے وچکار جیہے کرکے اک وڈا تلا سی جس وچ پیندی روشنی اٹرا ای درش پیش کر رہی سی۔

بوٹل دے ساؤنڈ سسٹم تے اک انگریزی دھن وج رہی سی۔
کنا ہی چر کرتار اداس ہویا اس شہری دنیاں دی ایشو عسرت وچ
کھوبیا رہیا۔ کدے کدے اس دے منوں اک ودروپی جیہا سور اٹھدا۔
“میں کیوں نہ اک سرمائیدار دے گھر پیدا ہویا؟ کاش! میں وی کدے
ایہو جہیاں رنگینیاں مانن دے یوگ ہو گیا ہوندا۔”
پھیر جھٹ ای اوہدی نگاہ ٹپ لئی اڈیک رہے بیریاں تے جا ٹکدی۔
“ایہناں نالوں تے میں چنگا ہی ہاں۔ پڑھیا ہاں سبھ ٹھیک ہو جانا۔
ایہناں تان بس نرک دے کیڑے ہی بنے رہنا، لوکاں دیاں “ٹپاں” تکی جانا۔
ساری دی ساری ہی عمر۔
“چل تینوں اک چکر مروا کے لیاواں۔” کرتار دے موڈھے تے ہتھ
رکھ کے سردار نے کیا تے

پھیر بنان اس دا جواب اڈیک اگے لگ تریا۔
سردار دی ادارتا ویکھ کے اس دا سارا سریر اک عجیب نشے نال
مہک اٹھیا۔ اس پرتی شردھا من وچوں اچھل اچھل بین لگی۔ جدوں سردار
اس تے ایناں خوش ہے۔ دھیاں پتاں وانگ سمجھدا تان سفارش دا کیہ فکر
؟

اوہ چائیں چائیں اوہدے پچھے پچھے گھمن لگیا۔ سردار دا بیگ حالی
وی اوہدے ہتھ وچ لٹک رہیا سی۔
سینکڑے جوڑیاں لان وچ بیٹھیاں پیار کلولاں کر رہیاں سن۔ کوئی
کسے تے الیا ہویا سی، کسے نے لک دوالے باباں لپیٹ رکھیاں سن تے
کسے نے کجھ ہور۔ کتے تاشاں دیاں بعضیاں لگ رہیاں سن تے کدھرے
وسکیاں اڈ رہیاں سن۔ اچی اچی ہاسے گونج رہے سن تے سارے وایو منڈل
وچ ووسکی دی بدبو پھیلی ہوئی سی۔

دس دس ہزار دے سوٹاں والے بابو تے پنج پنج ہزار دیاں ساڑھیاں
والیاں میماں۔ سینکڑے سینکڑے روپے دیاں کریمیاں پاؤڈر والیاں کڑیاں
اتے پنجاہ پنجاہ روپے دے کے بنائے بیئر سٹائلاں والے کالجیٹ منڈے
ویکھ کے کرتار دا دل دھک دھک دھک کرن لگ پیا۔ پنج پنج سو دی
پوشاک تان اتھوں دے بیرے وی پائی پھر دے سن۔ بار بار اس دیاں نگاہاں
اپنے پھٹے پرانے کیڑیاں تے ٹک جاندیاں سن، جیہناں دی قیمت پندراں
روپیاں توں ودھ نہیں سی ہو سکتی۔ سو تھواں توں گھسی پٹی کھدر دی
پینٹ سی تے اوہ وی کئی کئی وار بھنجے بیٹھن کر کے اتے آنے پسینے
کر کے تھان تھان توں لیڑی پئی سی۔ قمیض اس توں دو چنڈے چڑھدا سی۔
کئی تھواں پینڈو بھین نے وڈے وڈے تروپے بھر دتے سن۔ اس نوں

محسوس ہو رہا سی جیویں سارے امیر شہزادیاں دیاں نگاہاں گھور گھور
کے اس نوں ڈرا رہیاں ہون تے اتھوں نکل جان دا سندیش دے رہیاں ہون۔
سردار دا ہتھ وچ پھڑیا بیگ اوہنوں ہور وی ترس یوگ بنا دیندا۔ اس نوں
محسوس ہو رہا سی جیویں کوئی ایم۔اے۔ نہ ہو کے قلی ہووے تے کسے
انجانے جیہے سٹیشن تے آوڑیا ہووے۔

”چلو اتھے کیہڑا کوئی ویکھدا؟“ سوچ کے اس نے اپنے آپ نوں
سوچ دی دلدل وچوں کڈھن دا ناکام جیہا جتن کیتا۔

سردار دا دل حالی وی نہیں سی بھریا۔ وار وار اس دیاں نگاہاں کڑیاں
تے عورتاں دیاں ادھ ننگیاں ٹنگاں تے ٹک جاندیاں سن جتھے جم جاندیاں
جمیاں ہی رہندیاں سن۔ اس دیاں اکھاں وچوں کرتار نوں اک عجیب جیہی
ہوس تے ماس نوں اندر رچا لین دی اگنی چمکدی وکھائی دیندی سی۔

”اوہ ویکھنے نہ اک میم نوں، آ تینوں اوہدے پٹ وکھاواں۔“ اک پیلے
رنگ دے بلب بیٹھ کھلو کے سردار نے دور لان وچ بیٹھی اک انگریز
کڑی ول اشارہ کرکے کیہا۔

کرتار دے جیویں کرارا جیہا تھیڑ وجیا۔ ایہہ سردار نے کیہ آکھ دتا
سی؟ کرتار اس دے جواکاں ورگا سی تے کڑی وی۔

اس دا من کیتا نانہہ کر دیوے۔ گھٹو گھٹ اس دی حالت ول ویکھدا۔
کیہ حلیہ بنیا ہویا سی؟ ایہہ وقت کتے عشق لڑاؤن دا سی۔ پر اوہدی ہمت نہ
پئی۔ مداری دے بندر وانگ اوہ سردار دے ہر اشارے تے نچن والا بن کے
رہ گیا سی۔

اس دی حالت عجیب سی۔ ایم۔اے۔ کرکے وی اوہ اپنے آپ نوں ان
پڑھ محسوس کر رہیا سی۔ اس نوں محسوس ہو رہیا سی، جیویں بھرے
بازار وچ کوئی پہلی وار شہر آیا پینڈو گواچ گیا ہووے تے اپنے وچھڑے
ماپیاں نوں اچی اچی چلا کے لبھ رہیا ہووے۔

اوہ دونوں کڑی دے نال والے خالی پلاٹ وچ جا بیٹھے۔ کڑی دا
دھیان ساہمنے لگے جھرنے وچ سی۔ سردار دیاں نگاہاں اس دیاں گوڈیاں
تک ننگیاں سفید لتاں تے ٹکیاں ہوئیاں سن۔

کدے اوہ اٹھ کے اس دے بھکھدے چہرے تے ٹک جاندیاں تے کدے
ادھ ننگی پٹھ تے۔

”ویکھ سالی دیا ٹنگاں....سنگے مرمر ورگیاں نے...اک وال نہیں
ٹنگ تے۔“

”مونہہ ویکھ انگیار ورگا بھکھدا پیا، رس بھریاں ورگیاں گلہاں نیں۔“
’اگردن ویکھ ہوں۔‘

کئی وار سردار اپنے من دے غبار کڈھ چکیا سی۔ پر کڑی وچ اوہ کوئی آکرشن نہیں پیدا کر سکیا۔ شاید اوہ بھل گیا سی اوہ پنجاباں نوں ٹپ چکیا سی تے اس دی جوانی کوساں میل پچھانہ رہ چکی سی۔
 اوہ حیران سی کڑی چپ کیوں سی۔ جاں تے شاید اوہنوں پنجابی سمجھ نہ آؤندی ہووے جاں سردار دی رنگی چٹی داڑھی تے ترس آ رہیا ہووے کہ جاں پھیر اجہیاں گلاں سنن دی عادی ہو گئی ہووے۔

جدوں سردار دی دال نہ ای گلی تاں اسے طرحاں دھوتا مونہ لے کے اٹھنا پیا۔ اک وار تاں اوہدا من اچی اچی ہسن نوں کریا پر پھیر اپنے ارمان اوہنوں اندر ہی دباؤنے پئے۔

سردار دا کپہ پتہ کیہڑے وقت گھمپاری وانگ رس کے بہہ جائے۔ اک دو وِسکی دیاں بوتلاں وی کھلیاں، کوکے کولے وی اڈے، پر سردار دا کم نہ بنیا۔ کاش ! اوہدے دل دی مراد پوری ہو گئی ہوندى۔

“سوہری ٹرانزسٹر ای نہیں کن نالوں لابندی۔” ہتھ جھاڑ کے کھڑے ہوندے سردار نے کہا۔

“ایہو جبہا کم ہوندا جی ایہناں دا، کسے تے ایویں آگئیاں، کسے ولوں ایویں مکھ موڑ لیا۔

ایہناں دا کپہ اے۔! کرتار نے 'رلوٹو باجیو' وانگ ہاں وچ ہاں ملائی۔
 مڑ کسے مٹیاری ول سردار دی جھاکن دی ہمت نہ پئی۔ شاید انگریز کڑی نے اوہدا دل توڑ دتا سی تے اوہ اس دا بدلہ اندروں کسے ہور تھان توں لینا چاہندا سی۔

“ست سری اکال جی۔” بیٹھلی عمارت دے گیٹ تے کھڑے بیرے نے اوہناں دے آگے لگ کے کہا۔

سردار اس دے پچھے تر پیا، مگرے کرتار۔
 جھٹ ای اوہناں دے کنار وچ سور گونجن لگے۔ نال گھنگرواں دی چھنکار وی۔ گیٹ تے پہنچ کے
 بیرا واپس مڑ گیا۔

سردار دے نال والی سیٹ تے کرتار بیٹھ گیا۔ 'ایئر کنڈیشن' تھیٹر دی چارے پاسیاں توں ہوا پین لگی۔ لکھاں روپے دی بلڈنگ تے لٹکدے ہزاراں روپے دے پردیاں تے کرتار دیاں نگاہاں جمیاں ہوئیاں سن۔
 “کتھے آنے عالیشان پردے تے کتھے اس دے پنڈ دے پنڈ توں باہر پٹیاں کلیاں وچ وسدے لوکاں دیاں پائیاں جلیاں” ایہہ اسمانتا دا سوال اوہدے اندر گونجدا رہیا۔

سٹیج 'تے ڈانس کردیاں کڑیاں نے ہوراں دے مناں نوں موہ لیا سی پر کرتار 'تے اوہناں دا بھورا اثر نہیں سی۔ اس دیاں نگاہاں تاں اوہناں دی پوشاک تے میک اپک نوں چیر کے اوہناں دے گھائل مناں تک پہنچ گئیاں سن۔ اس نوں محسوس ہون لگ پیا سی جیویں اوہناں دے پیراں وچ چھنکدے گھنگرو اچی اچی چلا کے اوہناں دیاں مجبوریاں نوں گنوا رہے ہون۔

اوہ ویکھ رہیا سی اوہناں وچوں کئیاں نے اپنے کپڑے اتارنے شروع کر دتے سن۔ کرتار نوں بڑی حیرانی ہوئی۔ ایہہ کیہو جیہا آرٹ سی جتھے سریر دی پردرشنی کرنی پیندی ہووے۔ اک وار وی اوہدا تاڑی مارن نوں دل نہ کیتا۔

اوہ تاں چاہندا سی اک وار سٹیج 'تے جا کے ایہناں تاڑیاں مارن والیاں نوں دسے ایہناں کڑیاں دیاں مجبوریاں نوں، کیویں گھر دیاں گریبیاں نیں۔ سمیں دے حالات نے اتے ایہناں سرمائیداراں دیاں ٹھوکرانے ایہناں نوں پیراں وچ پائلاں پا کے سریراں دی پردرشنی کرن لئی مجبور کیتا ہے پر اس نوں افسوس ایہو سی جو اوہ چاہندا سی کر نہیں سی سکدا۔ خبرے کیوں؟ ایہہ اوہ خود وی سمجھ نہیں سی سکیا۔

جھٹ ہی بعد کڑیاں دے انگاں 'تے اک نکى جیہی انگى توں سوا کجھ وی نہیں سی۔ اوہناں دے مورنی ورگے سریراں 'تے لوکاں دیاں وشئی اکھاں جم گئیاں سن۔ ڈانس جاری سی۔ لوکاں دیاں تاڑیاں نے سارا تھئیٹر سر 'تے چک لیا۔ اوہنے سردار ول نگاہ ماری اوہدا چہرہ وی خوشی نال کھڑیا ہویا سی۔ دبا دبا تاڑیاں مار رہیا سی۔

اس توں اگلے درش اس توں ویکھے نہ گئے۔ اس دا من کابلا پین لگیا اکگیا عجیب جیہی گھٹن نے اوہنوں تنگ، پریشان کرنا شروع کر دتا سی۔

دن بھر دا تھکیواں۔ اپنے کھیت وچ بہائے ہنجواں دی رڑک اتے تھیٹر دا اینٹر کنڈیشن بکس۔ اس توں آپا قابو نہ ہویا۔ اس نوں کوئی پتہ نہیں سی لگیا، کد کوئی ڈانس ہویا، کد گیت چلے تے کد لوکاں تاڑیاں ماریاں۔ کدے کدے جے شور شرابے وچ اکھ کھلھ جاندی تاں سابھنے نگاہ مار لیندا، جاں کول بیٹھے سردار ول۔ جاں کدے کدے کام واشنا وچ ڈبے اپنے آندھ گوانڈھ ول۔ اوہ سوچاں وچ کھویا کھویا نبند دی گود وچ جا ڈگدا۔

اوہنوں ادوں ہی سرت ائی جدوں باہوں پھڑ کے سردار نے اوہنوں جھنجوڑیا۔

’چل یار چلیئے، موڈ میرا آف ہو گئے۔“ اکھ کے سردار اٹھ کھڑوتا۔
 ساہمنے درش ویکھ کے سردار نوں کسے ساتھی دی لوڑ بھاسی سی تے
 تھیٹر وڈھ وڈھ کھان لگیا سی۔

بیگ چک کے کرتار باہر آ گیا۔ بیرا اوہناں نوں دوجی منزل والی لفٹ
 تک چھڈ آیا۔

دوجی منزل اک عالیشان شراب گھر سی۔ چار چار شاندار کرسیاں
 وچکار اک اک میز سی۔ اگے ریشمی پردہ سی جس وچ اسے طرحاں
 سیٹاں لگیاں سن۔ پردیاں پچھے تسیں رنگ رلیاں مان سکدے ہو تے جے
 چاہو تاں پردہ ہٹا کے عام سیٹاں وچ وی رل سکدے ہو۔

اوہ اک میز دوالے جا بیٹھے۔
 سردار نے بینل کھڑکائی۔ پیلے ڈریس والا بیرا آ کھڑوتا۔
 ”کئی دیر لگو؟“

”بالکل تیار ہے صاحب، حکم ہو تو پردہ ہٹا دوں۔“
 ”ہوں۔“ سردار نے کھروی آواز نال کیا۔

بیرے نے کھبے ہتھ والا پردہ کھچ دتا۔ ڈائیننگ سیٹ ’تے بھانت
 بھانت دی کراکری وچ گرم کھانے وچوں بھاپھاں اٹھ رہیاں سن۔ اوہ اٹھ کے
 اس دوالے ہو گئے۔

سردار کھانے ’ے جھپٹیا جیویں صدیاں توں بھکھا ہوئے۔ کرتار
 حیران سی اک پوری برات جنا کھانا اوہ کس طرحاں کھان گے۔

سردار دی بے چینی توں کرتار محسوس کر رہیا سی جیویں اس دا
 دھیان کھانے وچ گھٹ تے باہروں کسے دی اٹیک وچ کجھ زیادہ ہوئے۔
 بار بار سوچن تے وی اوہ کسے سٹے ’تے نہیں سی پہنچ سکيا۔ بھورا
 جیہی آہٹ نال ہی سردار دیاں نگاہاں ادھر جم جاندیاں سن تے جنا چر
 کوئی آؤن جان والا اگانہ نہیں سی لنگھ جاندا اوہ تکتا ہی رہندا۔ پھیر
 نراستا نال اوہدا مونہ لٹک جاندا۔

”سالا پتہ نہیں کدھر مر گیا؟“ مونہ وچ میٹ والی پلیٹ الٹاؤندے

سردار نے

آخر اپنا نزلہ جھاڑیا۔

”کون جی؟“

”اوہ کنجر، جیہڑا باہر ملیا سی۔“

”آ جاندا، کتے چلا گیا ہونے، ایہناں کیہڑا اک کم کرنا؟“

”ایہ سالے حرام خور کسے دے مت نہیں ہوندے۔ جدھر ٹکا زیادہ

ملیا جھک گئے۔ اسے

لئی پہلاں نوٹ پھوکیا سی۔ کنجر دے پت، سالے!“
سردار دا چڑھیا پارا ویکھ کے اوہنے دڑ وٹ لئی۔ کہانیاں ول ہی اپنا
دھیان لائی رکھیا۔

بھانت بھانت دے سوپ، آئیس کریمیاں، میٹھاں تے ہور نک سک دیاں
پلیٹاں سکنتیں خالی ہو گئیاں۔ سردار نے کم نیڑ کے لمبی داڑھی ’تے ہتھ
پھیریا تے وڈا سارا ڈکار سارے کمرے وچ گونجن لگیا۔

سردار دے صبر دا پیالہ نکو نکو بھر چکیا سی تے کئی وار اوہ
منیجر ’تے ورھ چکیا سی۔ اوہدی اٹیک دیاں گھڑیاں مکیاں۔ منیجر اندر
اُون دی اجازت منگ رہیا سی۔

”کیوں بئی کر دتا کم؟“ اندر وڑدیاں ہی منیجر توں اوہنے پچھیا۔
”جی صاحب بس اب آپ کا ہی انتظار ہے، چلیئے۔“ ہتھاں دے نال
نال منیجر نے اپنا سر جھکا کے کیا۔ غلامی جیویں اوہدے انگ انگ وچ
رچ چکی ہووے۔

”مال تے چنگا اے نہ؟“ موٹی گوگڑ توں اپر سرکے ٹھنڈے کوٹ
نوں بیٹھاں کھچدے سردار نے تسلی کرن لئی پھیر پچھیا۔

”وہ تو آپ خود ہی جا کر دیکھ لین گے، ائیے۔“
”ارے۔۔۔ ارے۔۔۔ آپ نے تو ابی تک ڈریس بھی چینج نہیں کیا،
وا صاحب۔“

”آ بئی۔“ کرتار ول اشارہ کرکے سردار نے کیا۔
کرتار اوہناں دے پچھے ہو گیا۔
تیسری منزل وچ سناتنا چھایا ہویا سی۔

سردار نے ریشمی گؤن پہن لیا سی تے کرتار نوں کپڑے ٹھیک کرن
دی ہدایت مل چکی سی۔

منیجر اوہناں نالوں وچھڑ گیا سی۔ بھانت بھانت دے پردیاں تے کام
بھٹکاؤ بتاں نال سجیا اک لائن سی جس دے چاروں پاسے نکے نکے بند
کمرے سن۔ اوہناں توں کجھ دوری ’تے رکھے ٹیبل دوالے لگیاں کرسیاں
’تے تن سندر مٹیاراں بیٹھیاں مسکاناں بھر رہیاں سن۔ دو نے ہلکے پیلے
رنگ دیاں ساڑھیاں اتے اک نے گاڑھے نیلے رنگ دی گوڈیاں تک فراق
پائی ہوئی سی۔

اوہناں نوں اندر آیاں ویکھ کے تتے اٹھ کھڑوتیاں۔ تنان دے ہتھ جڑ
کے اپر اٹھے۔ کرتار نے جواب وچ ہتھ جوڑے پر سردار نے ہلہاں ’تے
جیبھ پھیری۔ اس دیاں نگاہاں اوہناں دے سٹول سریراں تے جم گئیاں سن۔

اکھاں وچ اک خوشی دی چمک دوڑ رہی سی شاید اوہناں دی سندرتا ویکھ کے۔

پیلیاں ساڑھیاں والیاں کڑیاں نے سردار اگے اتے فراق والی کڑی نے کرتار اگے آ کے متھا جھکایا۔ شاید ایہہ بوٹل دی رسم سی۔ سردار نے اوہناں دے سران نوں اُتانبہ اٹھا کے اپنے مونہہ کول لیاندا اتے پھیر اوہناں دیاں سڈول گردناں دوالے اپنیاں باباں لپیٹ لئیاں۔

کڑیاں نے وی اپنی رسم انوسار اپنے سریر سردار دے سریر نال جوڑ دتے۔ اس دے سریر

وچ اک حرکت دوڑی تے اوہ اوہناں نوں اوہی ہی کمرے ول لے تریا۔ پیر دا ٹھیڈا مار کے اوہنے سابنا کمرہ کھولیا تے اندر وڑ کے چٹکنی اڑا لئی۔

کرتار نے نگاہ بھوا کے اپنے کول سر جھکائی کھڑی کڑی ول تکیا۔ اس دا سر حالے

وی جھکیا ہویا سی۔ کرتار دے ہتھ اس دے سر نوں اپر نہ اٹھا سکے۔ کرتار نے اپنے حلیے

کڑی دے فراق تے جھکے سر تے نگاہ ماری۔ اس دا تیرا جیہا نکل گیا۔ کتھے اس دی سینکڑے

روپے دی فراق، کتھے اس دے دساں پندراں دے پھٹے پرانے کپڑے، پھیر وی کڑی دا سر جھکیا ہویا ہے تے اوہ اس دیاں چھوہاں نوں اڈیک رہی ہے۔ اک دو وار ہتھ اپر اٹھان دی ناکام جیہی کوشش

کیتی پر جیویں ہتھان دی حرکت مر کے رہ گئی ہووے۔ کڑی دی ایہہ حرکت اوہنوں اکا پسند نہ

آئی۔ کجھ چاہندا وی اوہ کہہ نہ سکیا۔

کڑی نے پھیر جیویں اوہدے جذباتاں نوں پڑھیا۔ اپنا سر اوہنے اُتانبہ چکیا تے پھیر اک دم ہیٹھاں ول جھک گیا۔ کرتار دے چہرے توں اس نوں کسے جانے پہچانے چہرے دی جھلک پئی سی۔

اک وار پھیر جدوں اس نگاہاں اپر کیتیاں تاں اس دے چہرے تے کرتار دیاں نگاہاں ٹک گئیاں۔ اوہدا دل زور دی دھڑکن لگیا۔ کڑی اوہنے کتے ویکھی سی۔

وار وار اپنے دماغ تے زور دے کے اوہ پہلاں والی ملاقات یاد کردا رہیا۔

“شاید اوہ کالج وچ نال پڑھی ہووے، نہیں۔ اوہناں تاں سبھ نوں اوہ جاندا سی۔ ہاں، ایہہ اس نوں اک انٹرویو تے ملی سی۔ دو تن گھنٹے باہر

بیٹھے بیٹھے اوہ ماڑا موٹا گھل مل گئے سن۔ اوہ تے کئی مہینے پہلاں دی گل سی۔ کیہ حالے تک ایہنوں نوکری نہیں ملی ؟ میرے وانگ ہی پھر دی رہی ہونی این۔ نہیں پیسہ پلے ہونا۔ ”کرتار سوچدا رہیا۔
گڑی دا سر اوہدی چھاتی نال لگ گیا۔ اکھاں وچوں بنجو ندیاں وانگ وہن لگے۔

ہوکیاں دی بھرمار لگ گئی جیویں صدیاں توں سانہے آنسوآں دا بنہ ٹٹ گیا ہووے۔ عجیب ممٹا وچ گرسے کرتار دے ہتھ اوہدے بنجو پونجن لگے۔

”اک الڑھ جیہی کڑی نوں آخر ایہناں ہوٹلاں تک پہنچن دی ضرورت ای کیہ ہو سکدی سی؟“
اوہ اپنے آپ نال گھل رہیا سی۔

جدوں اوہ کڑی اوہنوں پہلے ملی سی اوہ کئی الڑھ سی۔ نویں نویں کری ایم۔ اے۔ دا نشہ ٹھاٹھاں مار رہیا سی تے اج، چند مہینیاں دے عرصے وچ ہی کرتار نوں اوہ کڑی توں عورت تک دا سفر مکا لین والی بڈھڑی لگ رہی سی۔ اس دا الڑھ پنڑھ، شوخی تے بلند حوصلہ جیویں کسے پہاڑی کھڈ وچ دھس کے رہ گیا سی۔

کرتار دے گل دوالے کڑی نے اپنیاں باباں لپیٹ دتیاں۔ اج اس دے انگاں وچ اک عجیب نشہ سی۔ اج خوش سی اوہ ! اج جیویں اس دے ناٹک وچ نواں موڑ آیا ہووے۔ اج تک جنے سین اوہنے کھیڈے سن۔ جنے پارٹ نبھائے سن۔ سبھ آپا مار کے، آپا قتل کر کے نبھانے پئے سن تے ہن جیویں اپنی زندگی دے وڈے کھپے نوں اوہ بھرن جا رہی سی۔ اج اس دا انگ انگ کرتار دا ساتھ مانن لئی مچل رہیا سی۔

اک نظر کڑی نے گھڑی ول سٹی تے پھیر کرتار دیاں اکھاں وچ تکیا۔ بالکل شانت سن۔ اوہدے من نوں تسلی ہوئی۔

”کسے ہور دا ٹائم ہو گیا اجازت ہووے تاں اپر چلیئے۔ صدیاں بعد اج کسے اپنے نوں ملن دا سہاگ ملیا۔ نہیں تے میں اس ہوٹل دی گھٹن وچ گھٹ کے رہ گئی آن۔ کجھ کہن تے سنن لئی دل ابل رہا، خبرے کیوں ؟ اج تک تے جنے آنے نے بس، بس بھکھے بگھیڑاں وانگ جھپٹدے رہے نیں۔ اج تیریاں نگاہاں وچوں مینوں کجھ اپنے ہن دی جھلک نظر آئی ہے انج ہوئے گا تاں تہاڈا وقت خراب ہی!“
بنان کرتار دا جواب اڈیکے اوہ اگے لگ تری۔

بلڈنگ دی تیسری منزل دی چھت اتے پنج چار آرام کرسیاں تے اک پلنگھ ڈٹھیا ہویا سی۔ کڑی اوہناں وچوں اک نوں گھڑیس کے آپ بیٹھ گئے تے دوجی اتے کرتار نوں بیٹھن دا اشارہ کیتا۔
اسمان بالکل صاف سی۔ کتے کتے ہی کوئی نکى جیہی بدلی ٹپکدی وکھائی دیندی۔

بلڈنگ دے بیٹھ بنے باغ وچوں آ رہی خوشبو نال وائاورن مہکیا ہویا سی۔ کرتار دیاں نگاہاں برابر اسمان اتے ٹکیاں ہوئیاں سن۔
کیہڑے خیالاں وچ گم ایں توں؟ ”کرتار دی لگاتار چپ توں اکتا کے کڑی نے گل توری۔

”میں سوچدا توں اتھوں تک پہنچی کیویں؟ توں ایم اے۔ کیتی اے۔ سبھ سمجھدی ایں۔ جے بہتا ای شوق سی تاں میرج کرا لئی ہوندى۔“
”شاید توں وی ہزاراں ہوراں وانگ مینوں اک کام دی پتلی سمجھیا۔ ٹھیک اے، بور کوئی اس توں ودھ سوچ وی کیہ سکدا؟ کاش! کسے میرے سینے اندر جھاتی مار کے میرے رسدے سینے نوں ویکھیا ہوندا۔ سمجھیا ہوندا، اس ہوٹل دیاں چار دیواریاں وچ میرا ساہ کنا گھٹ رہیا۔“

پھیر کجھ دیر خاموشی چھائی۔ کڑی اپنے شبداں دا اثر ویکھ رہی سی۔

”گھٹو گھٹ میں تے نہیں سمجھدا۔ اتھے کام ترپتی توں سوا آؤن دا کوئی بور مقصد وی ہو سکدا۔“ کرتار نے وینگ کیتا۔
”دکھ تے اسے گل دا اے کہ کوئی اصلیت سمجھ نہیں سکدا۔ جے توں سبھ جانیا ہوندا تاں شاید تیرے ہوٹھاں تے ایہہ شبہ نہ آوندے۔ اتھے آؤن دا کسے نوں چاء نہیں ہوندا انجدا گل تیری وی ٹھیک آ کجھ آؤندیاں ضرور نے، اپنی بھکھ لئی۔ پر بڑیاں تھوڑیاں۔ چھڈ پرھے، کسے دیاں گلاں وچ کیہ پئی؟ اتھے بہتی گنتی پیٹ دیاں بھکھیاں دی ہوندى اے۔ نشیاں وچ گٹ تے کام دے شکار ہوئے بھیڑیاں اگے جدوں آپا سٹیدا ہے تاں ساڈی کیہ حالت ہوندى اے۔ ایہہ منکھ جاتی کیہ جانے؟ اوہناں دے دلاں وچ نہ رحم، نہ دوجے دیاں بھاونواں دا کوئی خیال۔ اک لیراں دی گڈی وانگ

جیویں مرضی کھیلنا، پتلی وانگ انگلاں تے نچاؤنا، بھکھے دینتاں وانگ سریر دی ہڈی ہڈی نوچ لیندے نے جیویں برکیاں نال اندر ای سٹ لین دی ٹھان لئی ہووے۔ جنا چر سویر نہیں ہوندى دل زور زور دی دھڑکدا رہندا ہے۔ اک اک پل اک اک یگ بن کے رہ جاندا۔ ایہناں دے ہتھ، ایہناں دے جپھے کسے پھانسی دے تختیاں توں گھٹ نہیں ہوندے۔ کئی ایسیاں

بھیڑیاں حرکتاں تے طول جاندے نے جیہڑیاں کدے زندگی وچ سوچیاں
 وی نہیں ہوندیاں۔ کئی دن سریر بھٹھے وانگ تپدا رہندا۔
 وسکی دیاں کھشیوآں ہواڑاں بن کے اٹھدیاں رہندیاں۔ سریر دا انگ
 انگ ٹٹدے، جیویں جان ہی نہ رہی ہووے۔ تسیں کدے ایہناں کوڑیاں گھٹاں
 نوں چکھیا نہیں نہ، اسے لئی۔“
 کڑی دیاں اکھاں سم آئیاں سن۔

“گھر دی قبیلداری بڑی لمبی اے۔ تن چھوٹیاں بھیناں نے، دو نکے
 بھرا، ماں بڈھی تے پیو دا سایہ اٹھے تاں جیویں صدیاں بیت گئیاں نے، نہ
 کوئی زمین نہ ونج وپار تے اک ملازم کنا کو کجھ سٹور کر کے رکھ سکدا۔
 کسے سمیں پیو نے بیمہ کرایا سی۔ اس رقم نال ایم۔اے۔ کیتی۔ بڑیاں آساں
 تے امنگاں سن انہیں دنیں : پر بن تے سبھ مٹی وچ مل کے رہ گئیاں
 نے....نوکری اک پہاڑ بن گئی تے اک نہ پورا ہون والا خواب !....کنے
 ورھے دفتراں وچ چکر کڈی رہی...مجبور ہو کے کوٹھیاں وچ راتاں وی
 گزاریاں....اس توں بناں چارہ وی تے کوئی نہیں سی رہ جاندا۔ خرچے
 مک گئے سن....نوکری مل نہیں سی رہی پر نوکری تاں پھیر وی نصیب
 نہ ہوئی....سوچیا سی گڈی سوکھ نال رڑی جاؤ....اپنے سپنے تاں پورے نہ
 ہوئے۔ بھین بھراواں دے سپنے تاں گھٹو گھٹ ادھورے نہ رہن۔ پر کسے
 نے وفائی نہ وکھائی۔ جنا چر اوہناں دیاں باباں وچ اپنا چر نوکری دا دعویہ
 جدوں انٹرویو نوکری کسے دی بور۔ ہار کے میں ہتھیار سٹ دتے۔ بور
 علاج ای بھلا کیہ رہ گیا سی۔ گھر آکھ دتا نوکری لگ گئی...تے اتھوں
 جیہڑا تھوڑا بہتا بندا گھر گھل دنی آں۔ سوچیا میری زندگی تاں کھنڈر بن
 گئی سو بن گئی۔ ایہہ تے طوفاناں توں آیا بچاء سکن۔ ہن جیویں ایہناں
 بوٹلاں والیاں نوں وی میرا سارا سریر پسند نہیں رہیا۔ ہفتے وچ مسان اک
 ادھر رات لگدی اے تے مسان پنجمی تیہہ ہتھ تے دھردے نے، پھیر مہینے
 وچ ڈیڈھ سو نال کیہ بندا۔ ایہو پزلسینٹ ہے جیہڑی سارا دن گھن بن کے
 کھائی جاندی ہے۔ کدے سوچدی آں ایہناں مالکاں تے جھپٹ پواں۔ آخر اک
 دن تے جھپٹا ہی پویگا۔ پنج سو روپے رات دے لیندے نیں۔ سانوں سارے
 ای پنجمی تیہہ کو دیندے نیں۔ باقی سارے ایہناں دیاں گوگڑاں وچ سما
 جاندے نیں۔ کیتا وی کیہ جاوے....کڑیاں دی بھرمار رہندی ہے....ہفتے
 ہفتے بعد مسان ٹرن آؤندی ہے....کوئی توں ہی راہ دس۔ میں تے بس
 زندگی توں اکتا چکی آں....میری زندگی ہن زندگی نہیں رہی۔ اتھوں چھڈ
 کے آخر میں جاواں کتھے....سارا وایو منڈل وی خراب ہون لگیا اگے

میرج دی پرابلم اڑی کھڑی۔ مینوں کون کھڑن لئی تیار ہووے گا۔ آخر ایہہ کنا کو چر میرا سریر ساتھ نبھاندا جائیگا ؟ ایہہ تاں جوانی دا مل اے۔

کڑی دیاں اکھاں وچوں ترپ ترپ ہنجو و بندے رہے۔
کرتار نوں بڑی شرم محسوس ہون لگی۔ اوہنے کسے دیاں مجبوریاں نوں اکھوں اولھے کر کے اوہدا دل دکھایا سی۔

“میرا حال وی تیرے ورگا ای اے....میں ٹھوکراں کھا کھا کے اک گیا ہویاں...گھر میری بھین جوان ہو گئی ہے...دو تن کلے زمین سی ساری وک گئی سگوں میں تے آپ ٹھوٹھے پھڑا دتے نے گھر والیاں نوں....ہن تے میرا ایہہ فیصلہ پکا ہے...اس وار نوکری مل گئی تاں ٹھیک، نہیں پھیر کجھ کرکے ہی گھر پرتانگا۔”

“کی توں وی بے روزگاری دا شکار این ؟”
“تے ہور کیہ میں جج بن گیاں....اتھے ویکھ کے پتہ نہیں تیرے دماغ وچ کیہ کی وچار آئے ہون گے....پر سچ جانیں...مینوں ایہہ سبھ اتھے آ کے ہی پتہ لگیا۔ ایہہ سردار جو میرے نال سی...اس نوں نال لے کے آیاں....ہینج ہزار دا سودا ہویا...ویکھو ! آکھدا سی اس نے پرموشن کرائی آ...کل نوں کیہ بندا ؟

“گرلز کالج والی انٹرویو تے آیاں ؟”

’ہوں...‘

’اس لئی میں وی ٹرائی ماری اے، دو راتیں گزاریاں نیں۔‘

’اچھا !‘

’ہوں...‘

’اکہدے کول ؟‘

“چیف کول۔”

پھیر کجھ دیر چپ ورتی رہی۔ دونوں نوں اپنی اپنی نوکری دا فکر پے گیا سی۔

“اس وار میرا وی تیرے والا ہی ارادہ ہے...نوکری مل گئی، مل گئی...نہیں تے پھیر جاں میں نہیں جاں اوہ نہیں۔” کڑی نے اپنا فیصلہ دہرایا۔

“ویکھئے پھیر کون پہلاں مار ماردا؟” اوہنے مسکرا کے کیا۔
“میں خالی ہتھ واپس نہیں جانا جاں نوکری تے جاں پھیر ہتھاں وچ گھنے (بتھکڑیاں)۔”

’میرا فیصلہ وی پکا ! ہوٹلاں دیاں وسکیاں توں میں اک گئی ہاں۔ اینہاں ہوٹلاں نالوں، امیراں دی چاپ لوسی نالوں تاں بہادری تے اپنے

حقاں لئی موت جاں جیل دیاں روٹیاں ای چنگیاں۔ اس طرحاں تے سانوں
لٹن دی ایہناں نوں ہور شہِ ملدی ہے۔ میرے نال تے کئی میرے ورگیاں ہور
وی تیار نیں۔

بس ویکھیں ہن کیہ ہوندا ؟ مینوں کسے دی تلاش سی۔ اوہ عکس
تیرے وچوں لبھ پئے نیں۔ ایہہ رات، ایہہ خاموشی اک نویں اگ نوں جنم
دیویگی۔ جس دے بیج اج اساں مل کے بیج دتے ہن۔ کاش ! ساڈی اگ دے
بیج اگن، ودھن پھلن تے پھیر۔ ”کڑی نے بھاوک ہو کے کرتار نوں اپنیاں
باباں وچ ولیٹ لیا۔

”آپاں اپنے بیجاں نوں سنجان گے اپنے خون نال....۔“
وعدے ہوئے تے قسماں کھادھیاں گئیاں۔ سورج دیاں پہلیاں کرناں نال
نویں زندگی جین دیاں بوجناواں بنائیاں گئیاں۔ اک دوجے وچوں اوہناں نوں
تسلی لبھی سی۔ اکو منزل تے جان والے راہیاں دا اکٹھ بجھا سی۔
رہندے باقی چند کو گھنٹے اوہناں جاگ کے بتائے۔ خبرے خوشی کر
کے جاں اپنے اندر پنگرے نویں بیجاں کر کے اوہناں نوں نیند نہیں سی آئی۔

سویر دے اٹھو ج چکے سن، دس وجے انٹرویو سی پر حالے تک گل اٹھے دی اٹھے کھڑی سی۔

کرتار حیران سی جے چیف نوں انے دن چڑھے ہی ملنا سی تاں رات نوں آ کے دو ہزار دا بل بناؤن دی کیہ ضرورت پے گئی سی۔ اٹھے اٹھ وجے تاں پنڈوں سویرے چل کے وی پہنچیا جا سکدا سی۔

رات 'نیو ہوٹل' وچ بتا کے اس نے کرتار نال بے انصافی کیتی سی۔ اس دی آرتھک حالت دا پتہ ہوندے وی اوہنے ایہہ زیادتی کیتی سی۔ جدوں سردار اوہدے کم آیا سی تاں اوہدے بل تاں چکانے ہی ہوئے۔

سردار دی اک رات دا انا خرچ؟ جنا اس دا سارا تیر اک سال وچ وی نہیں سی کردا۔ تن ہزار دا خرچ سوچ سوچ اوہدا دماغ چکرا رہیا سی۔ سردار دی اصلی تصویر ننگی ہو کے اوہدیاں اکھاں آگے نچن لگ پئی سی۔

اس دے ہزار وار کہن 'تے مسماں سردار چیف نوں ملن کوٹھی گیا۔ جے اندر چلا گیا تاں واپس ای نہ آیا۔ کار وچ بیٹھا اوہ اک پل گن گن کتن لگیا۔

دماغ وچ ہوٹل والی کڑی دے خیال گھمن لگے۔ اس دا پہلا لڑھ پنڑا، ایکٹنگ تے شان و شوکت، بے روزگاری تے غریبی دے بھیڑے چکر نے مٹی وچ رول کے سٹ دتا سی۔ اس 'تے کنے تشدد ہوئے۔ افسراں اک لاوارث سمجھ کے اس دی عزت نال کھیڈیا، پھیر وی نوکری لئی نانہہ دی جھنڈی وکھائی۔ اس دے صبر تے اوہ حیران سی۔ کنے تشدد تے جبر اوہنے بڑے صبر نال جھل لئے سن۔ جے کتے اس دی تھار کرتار ہوندا۔ پتہ نہیں بن نوں کیہ کر بہندا؟ بن اک دیوی وانگ آیا ویچ 'بوران نوں بچاؤن' دا جو ادم اوہ کر رہی سی۔ اوہ اس نوں پسند سی۔ آیا ویچ کے اپنیاں بھیناں نوں تے آگ دی بھٹھی وچ جھوکن توں بچاء رہی سی تے ایہہ کوئی گھٹ مہانتا والا ادم نہیں سی۔ رات اس دیاں اکھاں وچلے بنبھوہاں نے اوہدے تے اک گہرا اثر کیتا سی اتے اس دی زندگی نوں اک نویں سیدھ دتی سی۔ اس دے وچاراں توں اوہنوں اک روشنی دی چنگ جیہی پراپت ہوئی پرتیت ہوندى سی۔

گھنٹے بعد جدوں سردار باہر آیا تاں نشے وچ گٹ سی۔ قدم ڈگمگا رہے سن تے کپڑیاں وچ وٹ پے گئے سن۔ اس پچھے چیف سی جیہڑا اوہنوں گیٹ تک پہنچا کے واپس مڑ گیا سی۔
 “کیوں جی؟” نشے وچ گٹ ہوئے آؤندے سردار توں اوہنے جھٹ کار وچوں نکل کے پچھیا۔
 “تیرا کم بن گئے۔ سبھ نوٹ کرا آیا۔” سردار نے اس ٹھرمے نال کیہا جیویں خود چیف ہووے۔
 جین دیاں یوجناواں بنائیاں گئیاں۔ اک دوجے وچوں اوہناں نوں تسلی لبھی سی۔ اکو منزل اتے جان والے راہیاں دا اکٹھ بجھا سی۔
 ربنڈے باقی چند کو گھنٹے اوہناں جاگ کے بتائے۔ خبرے خوشی کر کے جاں اپنے اندر پنگرے نویں
 بیجاں کرکے اوہناں نوں نیند نہیں سی آئی ۔

خوشی دے لور وچ آئے کرتار دے ہتھ اپنے آپ اوہدے قدموں ول ودھ گئے۔

”دفتر نوں چلیئے جی پھیر؟ ٹائم ہون والا۔“

”نہیں دفتر نوں نہیں ہوٹل نوں چلے آں۔“

”پر انٹرویو دا وقت تے ہو گئے، دس وجے ہونی آں نوں وچ گئے نے۔۔۔“

”انٹرویو دو وجے ہوؤ! سماں کینسل ہو گیا، پھیر چلانگے۔“ کار وچ بیٹھدے سردار نے پھیر کیا۔

کار ہوٹل ول دوڑن لگی۔

کرتار نوں سارے راہ اک عجیب خوشی نے دبوچی رکھیا۔ زندگی دی پہلی گھڑی سی جدوں کدے اوہنوں خوشی محسوس ہوئی سی۔

سارا ڈپہرا پھیر اوہناں ہوٹل دے 'ویٹنگ روم' وچ ہی گزاریا۔ اس وار اوہ دو دی تھان تن ہو گئے سن۔ سردار دا اک نواں واقف اوہناں وچ ہو آ رہا سی۔

کھانے دا بل اگے نالوں کتے ودھ بن رہیا سی۔ جیوں جیوں چیزاں میز تے ٹکدیاں جاندیاں، کرتار دا دل دھڑکن لگدا۔ اوہدی جیب اڈا وڈا بل سہار نہیں سی سکی۔ اوہ چنگی طرحاں جاندا سی۔

نواں منڈا سردار نوں ہوٹل وچ ہی ملیا سی اتے اوہ سردار دے کسے پرانے واقف دا کاکا سی۔ کناں چر اوہناں وچ گلاں باتاں ہوندیاں رہیاں۔ بزنس وپاراں دیاں گلاں، عورت نما ٹیاراں دیاں گلاں تے ہور عشق مشک دیاں۔ اوہناں دیاں گلاں توں کرتار نے بھانپ لیا سی۔ منڈا کسے چنگے گھرانے دا سی اتے اوہدے پیو دے کدے سردار نال اکٹھے ٹھیکے رہے سن۔

انٹرویو دی گل سن کے کرتار دا دل دھڑکیا تے پھیر سردار دے پہلے پیار تے اس پرتی اٹھ وشواس نے اوہدے خیالاں نوں دبوچ لیا۔

کھا پی کے حرام تھوڑا کرو۔ اتھوں تک کھچ کے وی لیا۔۔۔ تن ہزار وی خرچیا۔“ سوچ کے کرتار نے گل آئی گئی کر دتی۔

اس دی خوشی دی کوئی حد نہ رہی جدوں دوپہر دے کھانے دا بل اس نویں واقف نے چکا دتا۔

اس نے سردار دی گھڑی ول ویکھیا۔ گھڑی دیاں سنہری سوئیاں
سرک کے ساڈھے بارہاں تے جا
چکیاں سن۔ دو وجے انٹرویو دا سماں سی تے دفتر دو میل توں گھٹ
نہیں سی۔

”ساڈھے بارہاں وج گئے جی، چلیئے دفتر ول۔“
”انج کر توں چل، میں تے ایہہ کاکا آوندے آن بس، مسماں ملیا پھیر
پتہ نہیں کد ملو۔“

کرتار وی ایہو چاہندا سی۔ وڈے وڈے بل چکا کے اوہ اک گیا سی۔ اپنا
پلہ بچاء کے اونہے دفتر دا راہ لیا۔

اوہ پیدل ہی تر پیا۔ سارا ڈیڈھ دو میل تے پینڈا سی۔ انے کو سفر لئی
کیوں کسے سکوتر والے نوں دو تن روپے پوجے جان۔ اینے پیسیاں وچ
تے اوہ گھر پہنچ جائیگا۔ کیہڑا کدے اوہ تریا نہیں سی۔

کڑکدی دھپ وچ اوہ پیدل ہی چل پیا۔
پنجابن بنی کھڑی کڑی نے گیٹ تے ہی مسکرا کے اوہدا سواگت
کیتا۔ اس وچ ڈھیر کرائنتی سی۔ سینکڑے روپے دی ریشمی فراق دے تھان
اک سادی جیہی سفید ساڑھی سی۔ انگریزی سٹائیل دی تھان سادی جیہی
لمبی گت !

اوہ اندر چلے گئے۔
اندر میلہ لگا ہویا سی۔ بھانت بھانت دیاں پھیشن ایبلن کڑیاں، اپ ٹو
ڈیٹ ڈریساں وچ سجدے نوجواناں وچ اوہ ایس طرحاں لگدے سن جیویں بھل
کے کسے اوپری تھان تے آگئے ہوں۔ اوہناں تے کنیاں نے وینگ کسے !
”چل یار چلیئے، آپاں کیہ بھال دے آن نوکری ! جدوں ایہہ پھرن ڈبی
اے جوڑی !“ اوہ بے دھیانے اپنیاں گلاں وچ رجھے رہے۔
”میں توں پنجابن بنن نوں وی منٹ لایا۔“ بینچ تے بیٹھدے کرتار نے
مذاق نال کیہا۔

”رات والے وعدے بھل گئیں...ہن اسیں آگ دے بیج بیجنے نے بیج
بیجن لئی زمین تیار کرن لئی محنت کرنی پیندی ہے۔ اوہ ہوٹل دیاں پشاکاں
اتھے تک ہی سیمت ہوندیاں نے تے ہن نالے میں اوہناں سبھ نوں تلانجلی
دے آئی ہاں۔“

”بس چھڈ آئی ہوٹل نوں ؟“
”تے ہور ! تینوں آکھیا نہیں سی۔ جاں آج پروفیسر بن جانے تے نہیں
پھیر سرکار دا مہمان۔“

اُوندی ہوئی چیف نوں وی اکھ آئی سی۔ رات والا فیصلہ سنا آئی ساں۔
میں تے ہن اپنے فیصلے تے درڑھ ہاں۔”

کرتار دیاں نگاہاں گیرج وچ جڑ رہیاں کاراں تے ٹک گئیاں سن۔ کجھ
کو افسراں دیاں، کجھ کو امیدواراں دیاں اتے کجھ کو آلے دوآلے گھمن
والے سفارشیاں دیاں۔ کار سردار دی وی آپہنچی سی۔

گلاں مار دیاں اوہناں اوکھے سوکھے وقت نوں دھکے دے ہی دتا۔
”پہلاں کڑیاں نوں سدیا گیا۔ اس کڑی دی واری سبھ توں پچھوں آئی۔
جس خوشی نال اوہ اندر گئی سی واپس نہ آئی۔ اوہدا چہرہ کرودھ نال بھکھ
رہیا سی۔ ایہہ حالت ویکھ کے کرتار دا دل دھڑکن لگیا۔ اندر اوہ ضرور لڑ
آئی سی اوہ نتھ کے اس کول گیا۔
”کیہ گل اے پرمجیت، گھبرا کیوں گئی ایں؟ تیرا چہرہ بھکھ کیوں
رہیا؟“

”اوہ چیف تے اتھے آیا ای کوئی نہیں۔ اس میرے نال دھوکھا کیتا!
میں اس نوں مل کے رہاں گی، ہنہ اسے وقت!“
ادھر منڈیاں دی واری چالو ہو گئی۔ کرتار کھڑا کمبدا رہیا۔
”میں چلنی آن، پھیر ملوں۔“
”پر کتھے؟“

کرتار نے سنیا دہلیزاں وچ کھڑا چیڑاسی اس نوں اچی اچی واجاں
مار رہیا سی۔
”جیل دیاں سیکھاں وچ۔ تینوں وی نوکری کوئی نہیں ملن لگی۔ رات
والا وعدہ نبھائیں۔“

”جیتی ذرا ٹھہر پاگل نہ بن گل تے سن۔“ کرتار دے روکدیاں
روکدیاں اوہ سڑک پار کر گئی۔

اوہنوں منٹ وی سوچن دا موقع نہ ملیا۔ چیڑاسی ہاکاں تے ہاکاں مار
رہیا سی۔ سردار اندر سی، تن ہزار خرچ کے لیاندا سی، اس دے مگر جان
دی ہمت نہ پئی۔ چاہندا وی اوہنوں موڑن لئی اوہدے پچھے نہ دوڑ سکیا۔
اندر سردار کسے نال گلاں ماردا اوہنوں صاف سنائی دے رہیا سی۔
کرتار نوں تسلی ہوئی۔

اج اس توں بہت کجھ پچھیا گیا سی۔
اپنا کم مکا کے اوہ بازار ول ہو گیا۔ اس وار اوہنوں پورا یقین سی
ضرور نوکری دا سدا آئے گا۔ نالے اوہ سردار نوں اسیساں وی دے رہیا
سی جہنے سارا کم تن ہزار وچ ای مکا دتا سی۔

کناں ہی چر اوہ بازاراں دی، کوٹھیاں دی تے ہوٹلاں دی خاک چھاندا رہیا۔ نہ اوہنوں جیتی دے کمرے دا پتہ سی تے نہ چیف دی کوٹھی دا۔ بار کے اوہ بساں دے اٹے ول ہو گیا۔ پرمجیت نال کیتے دھروہ دا اوہنوں دکھ سی۔

اگوں پلیٹ فارم تے چڑھیاں ہوٹل والا منڈا مل پیا۔
 ”کیوں بئی کیہ بنیا پھیر؟“ ءجھے گل چھیڑن دے بہانے کرتار نے پچھیا۔

”ٹھیک ای رہے گا۔“
 ”ویکھو کیہدا ستارہ چمکدا۔“ اصلیت چھپاؤندے کرتار نے پھیر کیا۔
 ”ستارہ تاں چمک گیا پیارے۔“
 ”کیہدا؟“ کرتار نوں پورا یقین سی اوہ اسے دا ناں لویگا۔
 ”اپنا ہی، ہور کیہدا؟“ سٹارٹ ہوئی بس تے نگاہ ٹکا کے اوہنے کیا۔
 ”تھاڈا“ کرتار چونک پیا۔
 ”تے ہور کس دا پورے دس ہزار خرچے نیں۔“
 ”پر رزلٹ تے کل اوٹ ہونا سی۔“
 ”کون اکھدا؟ نوٹس لگ گئے، میں خود پڑھ کے آیاں۔“
 ”توں سچ تے بولدیں، تاں کیہ اوہ سردار جھوٹھ ماردا سی؟“
 ”کیہڑا؟“ اوہ ہوٹل والا، بئی واہ تیرے تے وی شکار کھیٹ گئے، کنا کو خرچیا توں؟“

”تن ہزار!“ کرتار نوں ایہہ رقم تھوڑی لگی۔
 ”بس! تاں ہی تے کم نہیں بنیا۔ دس تاں سوہرا میتھوں نقد لے گیا، اج پھیر ہوٹل دیاں رنگینیاں بن گئیاں اوہدیاں۔ اچھا.... کدے پھیر....“ اکھدا منڈا بس تے چڑھ گیا۔

”اوہ پتھرا گیا۔ ہوش اٹ گئے ہنیرا چھا گیا.... بس سٹینڈ بیٹھاں گھمن لگیا۔ مسان ڈگدا ڈگدا اوہ بینچ تے بیٹھیا۔ اس نوں محسوس ہون لگیا جیویں اوہدا پیو کھیت وچ کھڑا کوکاں مار رہیا ہووے۔ سوا لٹ لٹ بل رہیا ہووے۔ اوہدی ماں ٹھوٹھا لے کے منگن تر پئی ہووے، جوان بھین دی جوانی۔ اک وار دل کیتا، بس بیٹھ آ کے پھابا وڈھ سٹے۔

”پر اس طرحاں مسئلہ حل نہیں ہونا۔ پہلاں اس سردارڑے دا گلا تاں پھڑاں جا کے مینوں کنگال بنا دتی اس توں تے موت بھلی۔“ اوہنے سوچیا۔
 اوہ اٹھیا تے شہر ول تیز تیز قدم پٹن لگیا۔

اوبنوں محسوس ہو رہیا سی جیویں اوہنے اتے جیتی نے مل کے
اپنے ہی نہیں سگوں اپنے ورگے لکھاں دے اک وڈے مصلے دے حل دے
بیج اپنے گوڑھے خون نال سنج کے بیج دتے ہون ۔

اختتام

(ڈاکٹر. سکھدیو سنگھ خیرا ولوں مڈھلے ناول 'اگ دے بیج تے' 'قافلہ' تے لکھیا
ابم کھوج پنر۔)

مڈھلے دو ناولاں دا پچھوکڑ اتے پریپکھ

میت دے دوویں مڈھلے ناول اگ دے بیج اتے قافلہ نکسلوادی لہر دی
چڑھت دے سمیں دی ایچ بن۔ لہر نال سبندھت پنجابی ناول دیاں اپنیاں
سمسیاواں بن۔ اجیہے ناول دی شکتی اتے سیما ایہناں لہراں دے سروکاراں
دے پرسنگ وچ ہی پرگٹ ہوندى ہے۔ ایہہ ناول دھرم، سدھار، رمانس،
پرگتی، روہ، ودرہ آدی دے مادھم راہیں پنجابی/بھارتی سماج وچ تبدیلی
لیاؤن دی پربل اکانکھیا نال جڑیا رہیا ہے۔ لہراں اتے اس نال سبندھت ناول
دی سپردتا دے باوجود اچھت تبدیلی نہیں واپری، اصل وچ تبدیلی دی ایہہ
پربل اکانکھیا ہی اس ناول وچ حقیقت دی پیشکاری اتے اس لئی لوڑیندے
ودھی ودھان دے نرمان دی نردیشک بندی ہے۔ اس نردیشن دے تحت
حقیقت نوں آتمپرک ڈھنگ نال چھانگ کے منوچھت پاتراں، گھٹناواں اتے
ستھتیاں دیاں کوٹیاں راہیں سرلکرت گالپک چوکھٹیاں وچ ڈھالیا جاندا ہے۔
آدھونک کال دے وبھن دوراں دوران حقیقت وچ اچھت تبدیلی نہ ہون کارن،
وشیش کرکے سنتترتا توں دس پندراں ورھے بعد سوراج نال جڑے سپنیاں
دے ٹٹن اپرنت، حقیقت نوں حقیقت پسندی دے نظرئیے توں انکت کرن
والی ناولی پرورتنی دا ادے ہوندا ہے۔ پر بھارت دے آرتھک راجنیتک
چترپٹ اپر نکسلوادی لہر دے ابھار نال اک وار پھیر تبدیلی دی پربل
اکانکھیا پنجابی سماج اتے ناولکاری نوں اپنے کلاوے وچ لیندی ہے۔ میت
دے دوویں مڈھلے ناول نکسلوادی لہر دے پرہواو ادھین لکھے گئے بن۔
اس دا ایہہ بھاو نہیں کہ ایہہ

ناول کیول نکسلوادی لہر دا پرہواو ماتر ہی بن۔ ایہناں دی رچنا
دنا+شٹی سروت نانک سنگھ دے ویکتیوادی سدھار، کنول دے رمانٹک
پرگتیواد اتے گردیال سنگھ سیٹل دے حقیقت پسندی والے رجھاناں نال وی
جڑے ہوئے نظر آوندے بن۔ مڈھلے ناولاں دی رچنا درشتی وچلے اس
مشرن وچ تفتیش اتے کٹھرا دی حقیقت پسندی دے بیج موجود بن۔
اگ دے بیج دا مکھ پاتر کرتار دی چھوٹی کرسانی دا پرتندھ پاتر ہے۔
اس دے حصے کیول تن کلے زمین دے آئے سن۔ “کدے سوکا پے جاندا
تے کدے کدے بارشاں ہی نہ تھمھدیاں۔ پک کے تیار ہوئیاں فصلاں بھنگ

دے بھاڑے رڑھ جانڈیاں۔ چنگی زمین تاں اس دے بھرا نے سانہ لئی سی تے کھوہ وی اس دے ہی حصے چلا گیا سی...انجھ وی تن کلیاں وچوں کیہ اوہ کماؤن...وڈے مینہ پئے۔ اک کوٹھا ڈھپہ گیا۔ بیٹھ آ کے بلد نقارہ ہو گیا۔ آفت تے آفت آؤن لگی۔ اس ناول توں لگیگہ وپہ ورھے پہلاں پرکاشت ہوئے سنت سنگھ سیکھوں دا ناول لہو مٹی وچلی مدھ درجے والی کرسانی بھومی دی مالکی دے لگاتار گھٹن نال اک دے بیج تک پنچدیاں چھوٹی کرسانی وچ اتے اس توں اگے بھومی بین کرتیاں وچ تبدیل ہو رہی نظر پیندی ہے۔ “تتاں وچوں دو کلے گہنے ٹک گئے۔ آمدن ادھی رہ گئی۔ زمین دا مالک کاما بن گیا۔” جیون دیاں ایہناں کٹھور پرستھتیاں دے باوجود کرسانی دی لہو مٹی توں لے کے اگ دے بیج تک تے اس توں بعد بن تک وی اپنی انس دی ودیا دے مادھیام راہیں جیون دے ببہتر ہو جان دی خواہش جیون دی توں برقرار رہندی ہے۔ ایہی خواہش اس نوں جیون دیاں اتی کٹھور حالتاں دے چکروبو وچوں نکلن دی سبھ توں درست اتے ودھیا پرکلینا پرتیت ہوندی ہے۔ کرتار دے پیو نوں “سبھ کجھ وک جان دی وی...کوئی پرواہ نہیں سی...کئی وار کرتار نے کالج چھڈ کے گھر آؤن دی ضد کیتی پر اس دا پیو نہ منیا۔ پنڈ دا اک منڈا وکیل بن گیا سی تے اک

پروفیسر۔ اوہناں دیاں گلاں، اٹکاں مٹکاں تے کمائی نے اس دا دل لوہ لیا سی۔ کرتار نوں وی اوہ اک افسر ویکھنا چاہندا سی...اس دے دل اندر...اٹل وشواس سی اوہدا پتر سینکڑے وگھے زمین خریدیگا، ٹریکٹراں دی گھوکر پیا کریگی، ہر ہاڑی ساؤنی دانیاں نال کوٹھے بھریا کرن گے۔” بھاویں کرتار دا پیو بیماری کارن اس دی ودیا دے مکمل ہون توں پہلاں ہی اپنی سدھر نوں ادھوریاں لے کے سدا لئی ودائگی لے جاندا ہے۔ پر سٹائیل شریںیاں دی پدارتھک خوش حالی دی

سنکلینا پیو دی طرحاں پتر دی پرکلینا دا وی سبھاوک انگ ہے۔ “کی کدے میں وی اجہیاں کوٹھیاں تک پنچ جاوانگا...پنج دے جدوں پنجاہ کلے زمین بن گئی تاں پیو دی آتما نوں آپے شانتی مل جاؤ...میں کیوں نہ اک سرمائیدار دے گھر پیدا ہویا؟ کاش! میں وی کدے ایہو جہاں رنگتیاں مانن دے یوگ ہو گیا ہوندا۔” کرتار اتے اس دے پیو دی ودیا دے مادھم راہیں پدارتھک خوش حالی نوں پراپت کرن دی اکت پرکلینا جدوں ووستھا دی حقیقت نال ٹکراؤندی ہے تاں سارے بھرم بھلیکھے دور ہو جاندے ہن۔ ویاپک پدھر اپر پھیلیا بھرشتاچار، رشوتخوری، بے روزگاری، محنت/یوگتا/ لیاقت/میرٹ دی بے قدری اتے کھجکھ عاری کرتار دے

سپنیاں دا بہنجن کردے ہن۔ سپنیاں دے اس بہنجن نوں سماجکنتہاس ک پکھ توں ودھیرے ارتھ بھرپور پیٹرن وچ ڈھالن لئی ناول کار نے کرتار دے ورودھ وچ سردار دے روپ وچ اک ہور پاتر دی گھاڑت کیتی ہے۔ اس پاتر دا سنبندھ پنڈ دے سین اپر ”ہری کرانتی“ توں بعد کرسیانی دے سندربھ وچ نویں نویں امیر بنی شرینی نال ہے۔ ناول کار نے سردار دے پاتر دے حوالے نال اس شرینی دے شوہدے، پھکرے، دمبھی، وبھجاری اتے دلے چرتہ نوں ستاشیلاں اتے عوام وچلی مدھی ستھتا وجوں ساکار کیتا ہے۔ سارے آدرشاں نوں چھکے ٹنگ کے کرتار اس مدھ ٹستھتا دی سہائتا نال رشوت دے کے راجدھانی دے کسے کالج وچ پرائدھیپاک دی نوکری پراپت کرن لئی جتنشیل ہوندا ہے۔ پر سفارش تے رشوتخوری وچ وی تاں مقابلے بازی ہے۔ مدھستھتا دھوکھے باز ہے تے کرتار دی اس مقابلے بازی وچ پوری طرحاں پگ سکن دی حیثیت نہیں۔ نتیجہ ناکامتا وچ نکلتا ہے۔ اسے نتیجے دی بھاگی اس دی شوشٹ جماعتن پرمجیت وی بندی ہے۔ سپنیاں دا بہنجن کرتار اتے پرمجیت دے مناں اندر ووستھا دی تھاویں ویکتیاں دے خلاف نجگت روہ/ودروہ دے بدلہ بھاوا نوں جنم دین والا ہے۔ شاید ایہہ اکھوتی نویں ودیا نال لیس مدھ شرینک اپبھاوکتا دی ہونی ہے، جو ویکتیاں نوں ستھتی دی وستوپرکتا دا بودھک وشلیشن کرن دی یوگتا پردان کرن دی بجائے کیول اٹیجنا نال جوڑ دیندی ہے۔ اگ دے بیج ناول دے پاتراں دیاں پدارتھک حالتاں تے اکت اٹیجنا راہیں آتک دی آرتھک سماجک ویاکھیا دا ملکان گلیی سندربھ سرجن وچ تاں مدد ملدی ہے، پر اس وچوں 'وڈے اصلے دے حل دے بیجاں' دی تلاش کرنی ناول کار دی شبھ اچھا ہی ہے۔ ناول کار نے اس شبھ اچھا نوں جتھیندک اپرالے راہیں ووبارک پدھر اپر مورتیمان بناؤن لئی نوجوان سبھا اتے اس دے نیتا 'آزاد' دے پرسنگ نوں وی اساریا ہے۔ لوک اس سبھا ولوں پنڈ نوں 'سورگ' بناؤن دی توقع رکھدے ہن۔ پر دو دہاکیاں توں ودھ دا سماں بیت جان توں بعد وی سورگ دی ایہہ توقع شبھ اچھا ہی ہے۔

متر سین میت دا دوجا ناول 'قافلہ' اس دے پہلے ناول اگ دے بیج توں اگلے پڑائی دی رچنا ہے۔ جتھے پہلے ناول دی سرنچرا اکہری برتانت گتی والی ہون کرکے اس رچنا دے 'لمی کہانی' جاں 'ناولٹ' ہون دا پرہوا دیندی ہے، اتھے قافلہ دی برتانت گتی اکو ویلے اکالکتا تے بہکالکتا دیاں دشاواں وچ پھیلی ہون کرکے ناولی چرتہ دی دھرتی ہے۔ اس دی کلپی سنویدنا دا ایہہ وستار اس دی سماجک سوجھی دے وستار دا لکھانک ہے۔ سنویدنا اتے سوجھی دا ایہہ وستار

پاتراں دی گنتی نوں ودھاؤن، اوہناں دے آرتھک سماجک رشتیاں دیاں ودھیرے پرتاں نوں پھرولن اتے اوہناں دی مانسکتا اپر وی جہات پواؤن پرتی رچت ہون راہیں پرگٹ ہوندا ہے۔ اس ناول وچ پنڈ دے سین اپرلی آرتھک سماجک ونڈ، اس دے انٹروودھاں اتے مانسک پرگٹولیاں نوں اگ دے بیچ دے مقابلے اتے وسترت کینوس راہینروپت کرن دی کوشش کیتی گئی ہے۔

'قافلہ' ناول دے کیندر وچ بھومیپین کرتی استری پاتر کرتارو دا کردار رچنا دا درشتیکون بن کے ابھردا ہے۔ اوہ جاگیردار سردار اتے چودھریاں ہتھوں کرتیاں اتے مظاریاں دے بہو پدھر آرتھک سبھیاچارک تے جنسی شوشن دے گنجھل دار تانے وچ گھری اک بلند کردار وجوں اپنا ناولی سفر آرنہہ کردی ہے۔ ناول کار نے اپرلیاں ولوں کیتے جانے شوشن دی ویونٹکاری اتے سازشاں اتے اوڑی جاندی مانوی اتے سنسکرتک پردہ داری نوں جس کلاتمک کشلتا نال لنگاریا ہے، اس بارے پڑھدیاں سینل دے ناول جگ بدل گیا دا چیتا آ جاندا ہے۔ کرتارو دے پریمی/خاوند بلدیو نوں اپرلیاں ولوں جس ڈھنگ نال بلہین کرکے مکا دتا جاندا ہے، ناول کار نے اس نوں شرینک ووستھا وچلے امانویکرن دی انواری پرکریا وجوں اگھاڑیا ہے۔ اس پرکریا وچ کامے اتے مظاریاں دے

پاتر اک پاسے سردار اتے چودھریاں دے نجگت ورودھ اتے ویر دے واہن بندے بن اتے دوجے پاسے اپرلیاں نال واستوک ورودھاں نوں اس پرکار گندھلا بنا دتا جاندا ہے کہ دکھاں دے وویک دی تلاش دا مسئلہ ہور الجھ جاندا ہے۔ اس پڑاؤ اتے ناول وچ پڑھے لکھے نوجوان پاتراں راہیں آرتھک راجنیتک سروکاراں والی کرانتی کاری لہر دا پرویش ہوندا ہے۔ ایہہ پاتر کامیاں اتے مظاریاں نوں اوہناں دے دکھاں دے کارن ووستھا دی بنتر دی سچجنتا راہیں سمجھاؤن دا اپرا لا کردے بن۔ ایکے

اتے سنگھرش دی گل کیتی جاندی ہے پر ووبارک پکھوں سبھا اتے پارٹی ولوں وسویداراں اتے جاگیرداراں دے ویکتی گت قتلاں دا راہ اپنایا جاندا ہے۔ کرتارو دا پتر جیلا وی اجلے بھوکھ دے سنہری سپنیاں دی پریرنا ادھین اس پارٹی دا سکراء کارجکرتا بن جاندا ہے۔ کرتارو من توں پوری طرحاں اس لہر دے نال ہے پر وڈمنا ایہہ ہے کہ ناول دے پہلے ادھ توں بعد اوہ اپنے کرداری دی بلندی توں بیٹھاں آ کے سردار کول تن دا سمرپن کر دیندی ہے۔ ناول کار انوسار اس دی من دے سمرپن دی جھوٹھی اداکاری اتے تن دے سمرپن دی واستوکنا اکت لہر دے منورتھ نوں حاصل کرن نال دا ہی داء پیچ ہے۔ اس دا پرگٹاوا ناول دے اخیرلے گھٹنا پرسنگ

وچ ہوندا ہے، جس وچ اس ولوں سردار دے بھید بھرے قتل دا سنکیت ملدا ہے۔ اس اپرنت اوہ لہر دے شہیداں، لہر دے اگے ودھن قافلہ بنن اتے منزل اتے پہنچن آدی بارے اتی بھاوک انداز وچ سوے سمبودھن کردی درسائی گئی ہے۔ ناولی پاٹھ وچ لہر دے خلاف سٹیٹ دے جبر، ایکے اتے سنگھرش نوں کھین کرن والیاں شکتیاں اتے انتر ورودھاں نوں پرت بمبت کردے گلپ ویروے وی سر جے گئے ہن۔ سمسیا ایہہ ہے کہ اس سبھ کجھ دے پرنام سروپ لازمی طور اتے ایجن والی تراسدی نوں ناول کار دی سدھارک تے پرگتیشیل رمانٹکٹا بدوبدی کامدی بناؤن دی کوشش کردی ہے۔ اسے کوشش ادھین ناول نوں اچے آشاوادی سر نال سماپت کیتا گیا ہے۔ ایہہ سر ستاشیل ولوں دوویں باباں کٹے بے بس جیلے دی مانوی ویدنا دی گہرائی ماپن توں اک جاندا ہے۔

میت دے دوویں مڈھلے ناولاں وچ حقیقت دی پیشکاری، وشیش کرکے زمینی رشتیاں دے ارد گرد بنے ہوئے بھاو سنسکاراں دے انتر ورودھاں نوں حقیقت پسندی دے پینٹڑے توں چترن دی کوشش کیتی گئی ہے، پر جتھوں تک اوہ اس حقیقت نوں اپنی من پسند وچاردھارا دی مدد نال منو اچھت دشا وچ سدھارن جاں تبدیل کرن دی کوشش کردا ہے، اس چترن نوں میگنی پھائی کرن دی رچی حقیقت پسندی توں مکھ موڑ لیندی ہے۔ ایہہ دوند اس دے دوویں مڈھلے ناولاں وچ موجود ہے۔ ایہہ دوند ایہناں مڈھلے ناولاں دی روپ رچنا دا دوند وی بن جاندا ہے۔ پر جس ڈھنگ وچ ایہناں ناولاں دی رچناکاری ہوئی، اس سمیں ایہہ دوند ویلے دی ستھتی دا کلاتمک پرتو ہی سی، جس دی گرفت وچ اس ویلے دے بہتے پنجابی لیکھک آئے ہوئے سن۔ اس دے باوجود آگ دے بیج وچ جتھے آتک دی کلاتمک دھراتل اپر کیتی گئی بھاوپورت آرتھک ویاکھیا ودمان ہے، اتھے قافلہ دا پرکاشن سالکاشن اس دے مہتو نوں اک بور پکھ

توں وی اجاگر کردا ہے۔ اس دا سمبودھن اپنے سمکال دے اس پاٹھک نوں ہے، جس نوں دہشت کرکے دھارمک سمپردائک لیہاں اپر بنائے جا رہے قافلیاں وچ شامل کیتا جا رہیا سی۔ ایہہ ناول سمکالی پاٹھک نوں اپنے سندیش وچ ایہہ کہندا جاپدا ہے کہ جے اس نے کسے قافلے وچ شامل ہونا ہی ہے تاں اوہ آرتھکراجنیتک ادھاراں اپر سنگٹھت ہونا چاہیدا ہے۔ صحیح وکلپ دے سجھاء دا ساہس

نسچے ہی قافلہ دے پرکاشن سالکاشن دے سمکالی سمبودھن دے سندربھ وچ ملوان تھ ہے۔ اپروکت سرجناتمک کشمکش اتے دوند وچوں

لنگھ کے ہی متر سین میت تفتیش، کٹہرا، کورو سیھا اتے سدھار گھر دی
رچناکاری تک اپڑیا ہے۔

ڈاکٹر: سکھ دیو سنگھ کھاہرا